

A SERDÜLŐ FIÚ A MAGYAR REGÉNYBEN

IRTA

OLASZ PÉTER S. J.

A KORDA R. T. KIADÁSA

BUDAPEST, VIII. MIKSZÁTH K. TÉR 3.

1932

A SERDÜLŐ FIÚ A MAGYAR REGÉNYBEN

IRTA

OLASZ PÉTER S. J.

A KORDA R. T. KIADÁSA
BUDAPEST, VIII. MIKSZÁTH K. TÉR 3.
1932.

Nihil obstat.

Eduardus Lányi S. J.
pro censore dioecesano.

Imprimi potest.

Nr. 23.

Budapestini, die 24. apr. 1932.

Franciscus Xav. Bíró S. J.
Praep. Prov. Hung.

Imprimatur.

Nr. 962.

Szegedini, die 27. apr. 1932.

Dr. Julius Glattfelder
Episcopus Csanádienais.

Előszó

A magyar irodalommal való foglalkozás közben észrevettem, hogy a pedagógiai szakirodalmon kívül rengeteg olyan feltárássra és méltatásra váró anyag rejtőzik regény-, novella-, memoir-irodalmunkban és versesköltészetünkben, mely értékes adatokkal szolgál a magyar serdülő fiú (röviden: kamasz) lelki képének hiánytalan ábrázolásához.

Hozzá is fogtam ennek a hatalmas anyagnak összegyűjtéséhez és feldolgozásához. A nem kis feladatra három okból mertem vállalkozni. Az egyik, hogy *a magyar irodalomtörténet is szaktárgyam*; a másik, hogy *mint ifjúsági vezető már tizenkét éven át nagy odaadással figyelem és tanulmányozom a magyar kamasz lelkét*. A harmadik, mert *felnőttekkel bebeszélgetve szívesen hallgattam meg kamaszkori élményeikre való visszaemlékezésüket*. Tanulmányomban nem vettem figyelembe az u. n. ifjúsági regényeket. Ezek ugyanis pedagógiai okokból nem ábrázolhatják a kamaszt az ő leplezetlen mivoltában. Nem foglalkoztam olyan regényekkel sem, melyek hősüknek csak gyermekkoráról, illetve csak legénykoráról szólnak. Mellőztem végre azokat a regényeket is, melyek csak futólag, vagy igen kezdetlegesen mutatják be a regényhős kamaszkorát, mivel kitűzött céljuk az, hogy annak férfikorát, e korban tanúsított hősiességét, családi, társadalmi és politikai szereplését vagy szerelmét varázsolják az olvasó elé. (A legtöbb magyar regény ilyen természetű.)

Elsősorban a legnagyobb részletességgel azokat a regényeket mutatom be, melyek kamaszábrázolásai *élethűségükkel* elárulják, hogy íróik saját, vagy meghitt barátaik kamaszkorából vették a művészi feldolgozáshoz szükséges adatokat. Csak másodsorban s rövidebben foglalkozom azokkal a történeti regényekkel, melyek a magyar múltból vett hősük kamaszkorát is megeleveníteni törekszenek. Harmadsorban mindössze címük és jellegük feltüntetésével mutatok reá végre azokra a regényekre, melyek a legújabb hagiografia vagy a pszichopathologia tárgyköréből vett adatokkal mintázzák az ifjú szentet, illetve a rendkívüli idegállapotú kamaszt.

Legfőbb célom az, hogy elsősorban a magyar regények elemzésével foglalkozó *irodalomtörténészeknek*, továbbá az *ifjúsági vezetőiknek* tegyek szolgálatot.

A *regények ismertetésében és bírálatában* ezért a lélektani szempontot, vagyis a *kamasz lelki fejlődésének feltüntetését tartottam célszerűnek és fontosnak*. Szolgáljon ez mentégemre, ha emiatt nem bocsátkozhattam behatóbban esztétikai, etikai és világnézeti fejtegetésekbe.

A kamaszok kényesebb természetű problémáit, amenyiben a regények ismertetése és bírálatá megköveteli, nem hagytam el. Ezt a teljesség kedvéért tettem s azért is, mivel tanulmányomat csakis felnőtteknek és nem pedig a serdülő ifjúságnak szántam.

Bár minden egyes jelentősebb regényt külön ismertetek és bírálok, mégis a következő csoportosítást, beosztást, sorrendet és módszert véltem célszerűnek:

I. Diákok. Ezt a csoportot felölelt anyaguk szerint három részre osztottam: »Végig a középiskolán«, »Negyedikesek, ötödikesek, hatodikosok«, »Hetedikesek és nyolcadikosok«.

II. Tanoncok és földmívesifjak. Itt azt a néhány regényt ismertetem és bírálok, amelyek a tanonc- és a falusi életet élő kamasz lelkébe nyújtanak betekintést.

III. Csavargók ifjúsága.

IV. Történeti regényekben szereplő kamaszok.

Ami a *sorrendet* illeti: a regények megjelenési idejét vettem alapul.

A *módszert* illetőleg: röviden méltatom a szerző regényirodalmi jelentőségét; aztán, hogy kamaszhősenek lelkifejlődését feltárjam, a regény csakis ilyen célzatú tartalmát adom: majd a regény s egyes részleteinek bírálatába bocsátkozom az egyes kiváló részek kiemelésével kapcsolatban.

Befejezésül *Összefoglalás* címen közlöm mindazt, amit e tanulmánnyal kapcsolatban hasonló regények alkotására vállalkozó *írók*, ilyen tárgyú regényeket bíráló irodalmi *kritikusok*, továbbá *pedagógusok* és *ifjúsági vezetők céljaira* hasznosnak vélek. Ugyancsak az ő szolgálatukra állítottam össze a »Tárgy- és névmutatót«.

Tanulmányomat korántsem tartom kimerítőnek. De mivel teljesen új területen járok s tudtommal első ilyen irányú kísérletet kockáztatok meg, nem csoda, ha a hatalmas méretű magyar regényirodalomban egyik-másik regény elkerülte a figyelmemet. Ha pótlásokra szükség is lesz, mégis azt hiszem, hogy lelkiismeretesen közölt eredményeim a továbbkutatók munkáját lényegesen megkönnyítik.

A »Monatschrift für höhere Schulen« c. folyóirat 1931. évfolyamának első számában *Gürtler Johannes* hasonló módon dolgozta föl az *újabb német regényirodalmat*. Mivel a szerző kiválósága s a folyóirat színvonala a feldolgozás tel-

jességéről kezeskedik, örömmel már itt az előszóban megállapíthatom, hogy *az újabb magyar regényirodalom nem-hogy elmaradna a német testvérvállalkozása mellett, hanem ezt számban, változatosságban és mélységben határozottan fölülmúlja.*

Végül őszinte és hálás köszönetet mondok dr. Dézsi Lajos, dr. Sik Sándor és dr. Várkonyi Hildebrand egyetemi ny. r. tanár uraknak, akik munkám tökéletesítését szakavatott tanácsaikkal nagyban előmozdították.

Szeged, 1932 ápr. 23.-án.

A szerző

A serdülő fiú alakja első ízben egy *regénytöredékben* (Szentjóbi Szabó László: *Első Mária királynak élete 1792*) tűnik fel a magyar regényirodalomban.* A kamasz, kit Szabó ábrázolni kíván: a daliás Zsigmond királyfi. Ez az ábrázolás kezdetleges és kisméretű is. Ugyanez mondható az összes többi regényekről is *Jósika »Az utolsó Báthory«*-jának megjelenésig (1837). Ez csak a kamaszábrázolás terjedelmes volta miatt méltó figyelemre. *Eötvös »A káthausi«*-jában (1839–41) találjuk az első lélektanilag megokolt kamaszábrázolást. *Kemény* (Izabella királyné és a remete 1837–1839., *Zordidők* (1862) igen futólag rajzolja a kamaszt...

Jókainál is feltűnően keveset találunk. Ugyan már 1852-ben megjelent *Kárpáthy Zoltán*-jának a regény elején még kamasz a hőse, de mint Zsigmond Ferenc kimutatta,** teljesen valószínűtlen alak, ezért mellőztük. Többi regényében is van néhány oldal, mely a kamaszt ábrázolja, így még a legtöbb *A debreceni lunátikus*-ban (1876) és az *Eppur si muove*-ban (1872), de serdülő fiúról készített igazi és mély lélekrajzra sem ezekben, sem *P. Szathmáry Károly*-nál (Bethlen Gábor ifjúsága 1866., Balassa Bálint 1887) nem akadunk. 1892-ben jelenik meg *Csikó Gergely: Sisyphus munkája*, melynek kamasz alakja lélektani alapokon nyugszik. Ezután már egymást követik a regénykötetek, melyek különösen méltók a figyelemre. *Csikytől* a *Szilárd János*nak 1932 husvétjára készült *Jó pipák*-jáig több, mint harminc ilyen regényt sikerült fől kutatnunk, mint a legutolsó 40 év kiváló termését.

* Császár Elemér, *A magyar regény története*. Budapest 1922. Pantheon 53. l.

** Irodalomtörténeli közlemények 1921. 48–49. l.

I.

Diákok

A) Végig a középiskolán

Eötvös József báró: A karthausi. Budapest, 1839—41.

(Idézetek a 11-ik, Ráth-féle kiadás I. és II. kötete alapján, 1894., 251 + 294 l.)

Jósika érdeme, hogy megteremtette a regényolvasó magyar közönséget. Eötvös tovább fejleszti a magyar regényt. Nemcsak szórakoztat, hanem olyan eszméket is hirdet, amelyek lélekformáló erejükkel jótékonyan hatnak az olvasóra.

Négy regénye közül a legismertebb és a legelső: A karthausi.

Hőse Gusztáv francia gróf. Szép és kedves gyermekkorát kevésbé mozgalmas kamaszkora követi. Azonban leghéveskorától a karthauziak kolostorába való megtéréséig súlyos csalódások, szenvedések, megpróbáltatások sorozata az élete. A kolostorban megírja önéletrajzát s önön lelkének beható elemzése közben bukkan rá tragédiájának igazi okára: önzésére. Élete végén mindent jóságosan elsimít a Gondviselés. Gusztáv halála előtt már a mély vallásosság, a szeretet s a vigasztalozó önzetlenség apostola.

Az első kötet 48 lapja tükrözi vissza Gusztáv gyermek- és kamaszkorát.

Gazdag főnemesi család sarja. Nyolc éves korában meghal édesanyja, aki imádságos és erkölcsös életre nevelte. Apjának ilyesmihez nem lett volna érzéke. Éveken át rendkívül elevenen él benne anyja emléke. Még akkor is, midőn özvegy édesatyja a jezsuiták freiburgi nevelőintézetébe küldi. Nehéz az elválás a régi kastélytól, melyben minden jóságos anyjára emlékezteti.

Az intézetben ritkán boldog s ritkán megelégedett. Az »egyke« sorsa (eddig *magános* neveltetése) kísérti s túlkomoly kedélye elszigeteli társaitól. Ritkán osztozik játékaikban, soha örömeikben. Különös modora miatt társai sem szeretik. Mi egyébben keresheti tehát boldogságát, mint abban, hogy fantáziájától alkotott külön világba temetkezik és ábrándozik (37. l.). Ilyenkor boldog s ilyen hangulatban az imádság is felemeli. Lelke most is, mint egész életén át, szomjazik a vallásos hangulat után s az, ami a jezsuita intézetben leg-

inkább megragadja, éppen a pazar bőségű lehetőség a vallásos hangulat fölkeltésére (38. l.).

Ha a fiúkhöz általában mi sem köti, van mégis egy jóbarátja az intézetben: Armand. Egészen Gusztávéhoz hasonló a természete, különben szeretetre áhító, mert teljesen árva. Oly szenvedélyes ez a barátság, hogy Gusztáv anyjának emlékét is háttérbe szorítja. (39—41. l.)

Hősünk hat esztendőt töltött a kollégiumban. Mikor ez az idő letelt, nehezen búcsúzott (41—42. l.). Amint azonban kilépett az intézet falai közül, igen boldog, mert szabadnak érzi már magát. Nem is gyanítja, hogy az élet, melybe lép, csak egy másik, nagyobb fogház... (42. l.).

Hazafelé Gusztáv csaknem elpusztul a Montblanc gleccserei közt, azonban Armand, a hű barát megmenti. Örül, hogy élhet még, hogy nem kellett oly korán meghalnia.

Otthon Gusztávot újabb öröm éri. Atyja, mint saját kívánságára kinevezett gyám, Armandot magához vette s azt akarja, hogy ősszel együtt menjenek a toulousi egyetemre (46. l.).

Azonban atyjának a francia forradalmi eszmék hatásaként mutatkozó vallástalansága rendkívül bántja. »Jezsuitáknál nevelve, ifjúi szívem egész hevével ragadta meg azt a hitet, melyben évekig boldogságom találtam s nem lehetett nem csodálkoznom azon a rideg közömbösségen, melyet most magam körül láték. A vasárnap jött és senki templomba nem ment; a nép processiót járt, mi nyugodtan nézénk ki ablakainkon; az egyház bőjtöt rendelt s mi húst evénk: én enni nem akartam s atyámat a bőjtre figyelmessé tettem: *ő mosolygott*«. (46. l.)

Ha templomba megy, ha szobájában a Mária-kép előtt térdel, mindig újra feltámad lelkében a kérdés: Vajon miért mosolygott atyja? Talán nevetséges s tévedés volna mindaz, amit tesz? Elíjed-e a gondolattól, újra imába kezd, de, jaj, az ima is elvesztette varázserejét (47. l.).

A vallási krízis teljes erejével beköszönt nála s még mielőtt Armanddal az egyetemre menne, *javíthatatlan kételkedőnek* s ezért szerencsétlennek érzi magát (47. l.).

Talán, gondolja, nem vált volna kételkedővé, ha vallásosságáért üldözték volna. Ez kamaszdacot s a védekezéshez szükséges erőt adott volna neki. De, mikor nincs, ki ellentmondana, ha mindenünnen csak szánakozás tekint reá, ha mindenki túri az ábrándozót, de mint ártatlan bolondot felelet nélkül hagyja, akkor »kevés van, ki ellenáll« ... »Szerencsétlenségemre nem valék ezeknek egyike« (48. l.). A hároméves egyetemi élet után, tizenkilencesztendőskorában, az egykor boldog gyermek »örömtelen ifjúként« tér vissza az ősi kastélyba, hogy tovább szenvedje legénykori s későbbi tragédiáit (48. l.).

Eötvös »Karthausi«-jában két kis részlet elevenedik meg az igen komoly, nagyon is zárkózott természetű Gusztáv gróf

kamaszkorából. Az első *Armanddal kötött barátsága*, a másik *negatív eredménnyel járó vallási krízise*. Az utóbbi rajzolása rendkívül mély, eredeti s ha talán ritkaság is, de lehetséges.

Tormay Cecile: A régi ház. Budapest 1915.

(Idézetek a Singer és Wolfner-féle 9-ik kiadás alapján, 1923. 192 l.)

A legtehetségesebb magyar író nő legkiválóbb és leghíresebb, sok idegen nyelvre lefordított regénye. Elsősorban arra a kérdésre felel: hogyan válik három nemzedéken át magyarrá a Németországból hozzánk szakadt Ulwing-család? A másik, hogyan mennek csaknem teljesen tönkre az Ulwingok az utolsó Ulwing-fiú, Kristóf léhasága következtében?

Ennek az utolsó Ulwing-fiúnak gyermek- és *kamaszkorát* mutatja be a regény folyamán Tormay Cécile. Realizmusra törekvő művészi ábrázoló ereje itt is tündöklő s stílusa itt is zenei hatása.

A kis Kristóf fokozottabban, mint minden gyermek, sajátos fantáziavilágot épít ki lelkében. Korán elhunyt édesanyjának zongorájában, akárcsak a vidáman pattogó kályhában »*tündérek laknak*« (16. l.), a rácsos kertajtó, mely a valóságban a hatalmas fatelepre nyílik, a »*világ végé*«-re vezet (18. l.). De egyszercsak *nagyatyja kijelentésével megsemmisítette ezt a fantázia-világot*. Ez a kiábrándulás nagyon fáj neki (32—33. l.).

Korán ébred benne a másik nem iránti érdeklődés. Tiszta ez, de nyugtalanítja. Álmait is benépesíti (33—34. l.). Az iskolát könnyedén veszi, tanítói is elnézők, mert az egykor egyszerű ácslegény, de most dúsgazdag Ulwing unokája (34. l.). Meglepően szépen rajzol. Nagyatyja megdicséri (34. l.). Átéli a szabadságharcot megelőző nagy napokat. Éppen ekkor kezd tánciskolába járni s fülíg szerelmes lesz a nála jóval idősebb Hosszú Zsófi (43. l.). Szerelme *kamaszszerelme* s mindenképpen mutatkoznak rajta a kamaszkori jelenségek. (43—47. l.). Nemsokára bekövetkezik nála is a *kamaszszerelme deliriuma* (51. l.). A szabadságharc miatt azonban bezárják a tánciskolát. Félve figyeli az ágyúörgést, mely megreszketteti az ő budai régi házuk ablakait. A Szentháromság-gyógyszertár százéves fennállása alkalmából rendezett bálon ismét találkozik Hosszú Zsófi (43. l.). A találkozás igen meghitt. Zsófi szájon is csókolja. De mikor a fiú szenvedélyesen át akarja ölelni, eltaszítja magát. »*Kristófnak az az érzése támadt, hogy magával vitte az életét*« (82. l.). Még ezen a bálon megtudja, hogy Zsófi másé lesz, Hold Ignácé. A leány Kristóf szemeláttára engedi, hogy Hold Ignác megcsókolja (83. l.).

Ez végképp megzavarja az utolsó Ulwingot. Elhagyja a báltermet s az *első fölkinálkozó utcaleány karjaiba veti ma-*

gát (84—85. l.). Hazafelé haladva, visszagondolt a történetekre és »megvetést« érzett. Hát csak ennyi az egész? *Hát csak ennyi az egész?* Hát csak ebből áll a felnőtt emberek titka? Egyszerre a szemére húzta a kalapját. Nem szeretete volna, ha valaki »belenéz« (86. l.). Ezután zuhan a lejtőn lefelé. Bár megdöbbenti nagyatyja halála, *kártyázni* kezd. Rengeteg pénzt veszít. *Váltókat* ír alá... Hiába hoznak mindent rendbe övéi, hiába küldik külföldre. Hiába igyekszik hazatérte után a tőzsdén pénzt szerezni. A Dunába veti magát. Elúszik vele az Ulwing-vagyon, melynek csak roncseit tudja megmenteni nővére, Anna, aki különben főszereplője s diadalmas hőse a regénynek.

A regényben rejlő értékekre a vázlattal eléggé rámutattunk. Nő rajzolta meg az utolsó Ulwing kamaszkorát, ez azonban, úgy véljük, nem szolgált a kamaszábrázolás hátrányára.

Forró Pál: Egy diákkor története. Budapest, 1917.

(Dick Manó kiadása. 304 l.)

Forró Pál, a kereskedelmi iskolai tanár, író és hirlapíró ezzel a művével lépett be a magyar regényirodalomba, mint századunk másik évtizedében divatossá vált »összintéségi műfaj« egyik képviselője. Az akkor még kellő kritikával nem kísért *szélsőséges freudista irodalom* beható tanulmányozása, kiváló megfigyelőkéessége s gördülékeny stílusa arra készítetik, hogy regényformában rámutasson arra, hogy a gyermek- és serdülőkornak is megvannak a maga tragédiái.

Hidass Pista, aki az író társaságában bejárta a világot, utazása közben elmeséli gyermek- és kamaszkorát. Ez a regény kerete.

Az első része (»Egy elemista memoirjai«) tudósít mindarról, ami a *cselédekre bízott, szüleiktől elhanyagolt* pesti úri gyerek emlékezetében *kitörülhetetlenül* megmaradt.

A Mikulás megrémíti, a Karácsony boldoggá teszi. A cselédekkel igen barátságos, mert ez így érdemes. Hiszen tőlük kérdik a szülők, hogyan viselkedett gyakori távollétükben. Látja a cselédek szerelmi életét s titokban utánozza a szerelmeskedést a házmaster vele egyidős leányával, Mariskával, majd az úrleány Erzsikével.

Az elemi iskolában sok baja van, főleg a tintával való írással, azonban Lujza, az egyik cseléd, külön órákat ad neki: szerelmes leveleinek fogalmazványait diktálja Pistának. A régi és újabb cselédek erősen érzéki babusgatással s az előtte szeretkező cselédek és felnőtt rokonok rossz példájukkal túlkorán fölébresztik benne a nemi ösztönt. Álmatag és szórakozott. Szennyes gondolatokban gyönyörködik, melyekben modellje Erzsike, akivel csak nyaralás közben találkozik. Súlyos erkölcsi krízisbe dönti a legközelebbi nagyszünidő,

melyet nagybátyjának gyermekeivel tölt. Mindnyájan a kétes erkölcsű nevelőkisasszony, a 16 éves Margit felügyelete alatt üdülnek, aki Pistát egy sikertelen éjjeli kalandja után az élet titkaiba csaknem teljesen beavatja. A kisfiú meggyalázottnak és vétkesnek érzi magát.

Ezekután a második részben (»Végig a középiskolán«) nem sok jót várhatunk Pista további gyermek- és hamar beköszöntő kamaszkorától.

Egyelőre tovább barátkozik Erzsikével, de mikor az nem hajlandó további intimitásokra, ő is más problémák felé fordítja érdeklődését. *Fáj neki, hogy szülei rossznak tartják, mivel hallgatag.* Elmondja, mivel tették a szülők s a tanárok zárkóztató. Van egy kedvenc tanára, de evvel sem képes magát kibeszélni. A túlkorán beköszöntött kamaszkor egyik felsős barátja, Ottó révén összehozza az *ötödikesekkel*, akik már *hencegnek előtte: meg nem történt piszkos kalandjaikkal*; különben a *verselésben* találja gyönyörűségét, továbbá az *iskolai drukkolásokban*. Kalandokra egyelőre nem merészkedik, még ok nélkül mulasztani sem mer, mert gyáva. *Vallássossága* az esti ima elmondásában merül ki, érzi, hogy *gyakorlatilag atheista*, mert bár a vallás nagyszerű hangulatait élvezi, de a parancsok betartásáról nem akar hallani. Érdekesen jellemzi zsidó és katolikus társait s az akkori *hittanórákat*. Bevallja, hogy társai példájára ő is megdöbbenve gondol a *túlvilági élet* lehetőségére. Az *úrileányokról* az a véleménye, hogy ők hajtják a serdülő fiút a prostitúció karjaiba izgató, a beteljesülést azonban kereken megtagadó viselkedésükkel.

Egészen eldurvul, *goromba* lesz, mint minden gyenge ember, aki a fizikai erő hiányát a szavakkal pótolja. Szívesen jár a külvárosokba s figyeli a külvárosi emberek leplezetlen, obszcén életét.

Diáklapot indít (ekkor már hetedikes). A szerkesztő: Gotein, újabb barátja. Megjelenik első verse nyomtatásban. Nagy öröm ez számára, nemkülönben *igazi kamaszszerelme* Gotein húgával, akivel csókolózik s akit cukrászdába visz. Ez a kamaszszerelme azonban lefelé dobja a lejtőn. Mivel a leány sem ellenkezik, csaknem magáévá teszi, de Ottó, aki már az egyetemre jár, lebeszéli, főérv gyanánt Ottó saját gyerektartási pörének bonyodalmait meséli el.

A diáklap összeomlott. Az egyik belmunkatárs, Lajthay elsikkasztotta az előfizetési díjakat.

Szakít Gotein Gizivel s újabb tapasztalatai még inkább elidegenítik a hozzá illő úri leányoktól. Kávéházba jár.

Tanáraival is ismételten baja támad, érettségije mindamellet sikerül.

Fölébred régi szerelme Erzsike iránt. Fölkeresi, de nem találja otthon s megtudja öreg cselédjüktől, hogy épp a na-

pokban ment nőül. Szabadnak érzi magát. *Összeáll egy utca-leánnyal, de még mielőtt történnék valami, régi gyávasága erőt vesz rajta, pénzt dob a leány elé s menekül ki az utcára.*

Bolyong. Végre bevetődik egy kávéházba, hol Ottó egyetemihallgató barátai körében éppen beszámol arról, hogy talán sikerül olyan szérumot fölfedeznie, mely minden bacillust megöl.

A regényből nem vehető ki pontosan, hogy mikor történik. Bár tele van kis essay-kkel, melyekben a tanáríró pedagógiai véleményeit is fejtegeti: úgy látszik, saját és diáktársainak kamaszkorából, tehát a *századforduló éveiből* meríti adatait, melyeket azonban a kilencszáztizetes évek freudista irodalmának szemüvegén át szemlél.

A századforduló nagyon felületesen gondozott fővárosi kamaszának jellemrajza egyenesen megdöbbentő. Fokozzák ezt a sötét képet a háttér (szélsőséges freudista világszemlélet) s a regény hősenek karakterisztikuma: a gyávaság.

Figyelemre méltó részek a regényben: *a házi cseléd és a gyermek* (80. l.), *a diákköltő* (74. l.), *az önértékre eszmélés* (62. l.), *a harc a fantáziával* (55. l.), *a tanár a diák szemében* (43. l.), *a pénzes diák* (187–188. l.), *Hidass Pista vallásossága* (220–221. l.).

Mindaz viszont, amit Pista korán ébredő erotikumáról és sexualitásáról nyújt ez a regény, erős rostálásra szorul. Az alkalmazandó rosta a szélsőséges freudizmus tudományos bírálatával foglalkozó legújabb szakirodalom.

Babits Mihály: Timár Virgil fia, Budapest. 1922.

(Athenaeum. 112 l. Legújabb kiadás 1932.)

Rövidlélegzetű, de tömör kis regény, mely túlzó freudista világszemléletet lehelő néhány oldala s a századforduló szerzetes tanárságának durva ábrázolása miatt sokak előtt mindent, csak éppen rokonszenvet nem aratott.

Pedig az egyetlen magyar regény, mely nagy lélektani készséggel illusztrálja azt a tényt, hogy a *kamasz egészen sajátos módon viszonyozza tanárának tartósan feléje sugárzó szeretetét.*

Timár Virgil már-már 40 éves tudós és szentéletű cisztercita tanár Sóton (Baján?) elsőízben kezd egyénileg foglalkozni Vágner Pista nevű kiváló tanítványával. Különösen elmélyíti ezt az igazi nevelői foglalkozást az a körülmény, hogy a törvénytelen fiúnak senkije sincsen. Anyja akkortájt halt meg, apja ismeretlen.

Pista, aki a kamaszkor küszöbén áll, csak vasárnaponként találkozik a róla atyailag gondoskodó tanárral, különben (szintén a tanár jóvoltából) Bögözi ügyvédeknel kap lakást és teljes ellátást a kis Bögözi-fiú instruálása fejében.

A fiú kedves modorával eleinte szívből viszonzozza Timár jóságát, később azonban mindinkább terhére válnak számára a (kamaszhoz való leereszkedésre képtelen) tanárral együtt töltött s iskolai különórákra emlékeztető vasárnap délutánok. Ha csak teheti, ki is búvik a Timárnál való kötelességszerű megjelenés alól. Ez az első krízis. De csakhamar elmúlik. (50—54. l.).

Vágner Pistát visszahódítja Timár betegeskedése. Délutánokat tölt beteg jóakarójánál. Kedves, gyöngéd vele szemben. A helyreállt jóviszony rögzítődik, de különös alakot ölt. Pista úgy bánik Timárral, mint ahogy élénk fiúk jó apjukkal bánni szoktak. Az apa csak »kedves öreg bútor« már a fiú számára s nem több (54—55. l.).

Az újabb krízis azonban szintén nem tartós. Ennek az az oka, hogy a már felsős *Pista, mint első tanuló, mindinkább megkedveli a tudományt* s hamar észreveszi, hogy a *tudományt* legalább is Sóton (Baján?) *Timár Virgil képviseli*. Ismét a régi tisztelettel közeledik hozzá s örömet beszél vele mindarról, amit tanult. Sőt kevésbé kényes kamaszproblémáit is föltárja előtte. A tudós Timár azonban gyámoltalan a serdülő ifjúság vezetésében s ezért *csak tudományt* sugároz feléje. *Ezzel fölkelti Pistában a reakciót: minden esetben a tanárával ellenkező vélemény válik a fiúban úrrá* (56—59. l.). Nem titkolja ezt, sőt nem egyszer szinte ugratja is jóságos tanárát. (Harmadik krízis.)

Ekkor történt, hogy Timár észrevette a fiú mindinkább kibontakozó *vallási indifferentizmusát*. Nemsokára a hittan órán az egyházellenes Vitányi könyvét kobozta el Pistától a vallástanárról, melyből a pad alatt olvasott. Pista megtagadja a kiszabott büntetést: a nyilvános megkövetést. Timár hiába kérlelte észokok felsorolásával s a már akkor tervezett itáliai tanulmányúttal, Pista, mint valami kis Tertullián, inkább bevallotta, hogy miért tetszik neki Vitányi könyve. *De mikor meglátja Timár elötörő könnyeit, ellágyul és kész mindent megtenni öreg barátjáért* (61—66. l.).

Kevéssel ezután egész Sót készülni kezdett Timár 20 éves tanárságának megünneplésére. Pista is nagyban buzgólkodott, nemcsak az *ünnepi beszédet* készítgette, mint az ifjúság szónoka, hanem ő vetette fel azt az eszmét is, hogy Timár kedves pihenőhelyén, a Demir kapunál *) a rozoga lócát művészesen *faragott kőpaddal* kell kicserélni. Főliratot is keresett hozzá Vergiliusból (71—72. l.).

Timárt mindez a legnagyobb boldogsággal sugározta be

* Ez Pécs környékén van. Ugyanis Babits itt diákoskodott. Baján már mint tanár fordult csak meg. Ez az egy vonás „pécsi”, a többi pl. a hajóálmás stb. Bajára emlékeztet.

s nagyban készült a nyári itáliai útra, melyben utitársa lesz Wagner Pista. A fiú is örült a tervnek.

Azonban egészen váratlan dolog történt. Megérkezett *Pista állítólagos atyja*: a hírhedt *Vitányi Vilmos* s »fiát« azonnal magával akarta vinni a fővárosba...

Pista is a távozás mellett döntött. Tetszett neki a művelt zsidó ujságíró. Sőtön csak Timár Virgil volt hozzá hasonló, de ez *nem volt elég férfias és már terhére volt a fiúnak túláradó szeretetével.* (Az utolsó krízis, mely szakítást okoz.)

Igaz, igaz, Timár második apja volt, *ő hálás is érte nagyon* — sohasem fogja elfelejteni — de hát csak nem maradhat hozzákötve örökké a cingulusához? *Mi haszna volna ebből Timárnak? Hiszen ha használhatna neki, kész volna mindent feláldozni érte és reméli, jön idő, hogy ezt alkalmá is lesz megmutatni* — de abból, ha most nyakán marad, semmi haszna, legfőljebb gondja lehet...

Mindezt nem mondta meg hangosan Timárnak, mert szemérme és büszkesége tiltotta, hogy érzelmeit így kitárja »De ezt Timárnak tudnia kellene.« (99. l.).

Timár azonban nem tudta mindezt, mert nem ismerte a kamaszlélek rejtelmét. De az imábamerülés megnyugtatta. Érti, hogy nála ezután csak egy következik: Isten szerelme.

A búcsúzkodásnál már kiegyensúlyozott lélekkel áll Pistával szemben. Megadással viseli el azt is, hogy a fiú őt a hajóállomáson szinte észre se vette, *pedig ez nem hálátlanságból, vagy érzelemhiányból történt, hanem mert a perc izgalmá egészen lekötötte Pista szívét...* (112. l.).

Főleg a »Halálfiái« olvasása után mindenki előtt kétségtelen, hogy ebben a regényben az író saját kamaszkori élményeinek egy részét adja. Innen valóságot lehelő ereje s a kamasz sajátosságos érzelmi életének eseményekben gazdag bemutatása.

Tersánszky J. Jenő: A két zöld ász. Buzikán Mátyás hamiskártyás élete. Budapest, 1922.

(Franklin, 280 l.)

Tersánszky, akárcsak a »Jó szomszédok«-ban, a bányavárosok életét ábrázolja igazi és finom művészettel. Bányaváros az, melyben a regény hősenek gyermek- és kamaszkora lejátszódik. Hűségesen kitart naturalizmusa mellett e kamasz-mintázásban bővelkedő kötetében, fanyar líraiságát sem leplezi, melyet nem egyszer szinte fatalista világszemlélete sötét és nehéz felhőkbe burkol. Hőse már kamaszkorában nem bír uralkodni szenvedélyein, sokat szenved hiábavaló fogadkozásai miatt s előre érzi, hogy férfikora elején testileg-lelkileg végérvényesen összeroppan, mint a kártya-

vár. Stilusa, mely különben tömör és helyes, e kötete folyamán nem egyszer hányaveti. Mintha ezt a munkáját simítás, átnézés nélkül adta volna át a kiadónak.

Buzikán Mátyás hamar árvaságra jutott. Anyja (állami hutatiszt özvegye) egyedül családjának élő, de puhaszívú asszony. Nagyanya képviseli a fegyelmet odahaza. Első két barátja: a Bankuj-testvérek. Ők vezetik be a huszonegyes kártyajátékba. A játék egyelőre gombra megy. Tizenkét éves korában a Bankuj-testvérek viszik el az özvegy Sármányné kétéshirű vendéglőjébe. Itt ismerkedik meg a vendéglősné nagyobbik fiával, Manóval, aki hamiskártyás.

Buzikán Mátyás jó tanuló, de viselete vásott. Minden tilos, árthatmas nagy hatással van rá, így a vendéglő, a kártya stb.

Kártyázáshoz pénz kell. Eleinte apró panamázással (nem számol el a bevásárlásra kapott zsebpénzzel stb.), majd elcsent családi ékszerek eladásával szerez pénzt. Ezeket a pénzeket mind elveszti a Manóval folytatott kártyajáték közben. A vendéglő »kisasszonya«, mivel figyelemre méltatja, fölkelte benne *a másik nem iránti alacsony érdeklődést*. Mocskos fantáziamunkája modelljeként ez a leány kezd szerepelni (27., 35. l.). Alig tizenhárom éves, már is kibontakozik lelkében a *vallási krízis*: az ékszerlopás bűnét nem meri megvallani a gyóntatószékben s emiatt meginog eddig oly nyugodt vallás-erkölesi és hitvilága (35—37. l.).

Kamaszszerelemnek két faja van: az egyik magasztos, a másik csupa undokság. Magasztos főszerelme *13 éves, negyedikes korában* olyan lány, akit csak látásból ismer (37—39. l.). Legmeghittebb barátja, Ödön bemutatja az Engellányoknak. Főleg Berta kezd vele hamarosan bizalmaskodni, Mátyás azonban főszerelmének hatása alatt semmiképpen sem hajlandó a följánlott csókolódzásra (54—59. l.).

Ötödikes korában még mindig a kártya rabja. A kártyázás most Ödönék kosztosdiák szobájában folyik tovább. Az egyik kosztos, Dömötör, mindinkább fölfokozza kártyaszenvedélyét.

Az iskolával először Ödön barátjának gyűlik meg a baja, aki szemtelen vallásvitába száll egyetlen jóakarójával, a hittanárával, aki erre a fiút elejti (60—62. l.). Ödön, Dömötör és Mátyás még a *templomban, a kóruson, mise alatt is kártyáztak*, azonban a hittanár rajtacsípi őket s mindhármójukat kicsapatja az új, erélyes igazgatóval. Pedig, ha idejében nem mulasztják el a hittanár megengesztelését, ha vallató kérdéseire őszintén és bűnbánóan felelnek, ez mindenesetre gyakorolta volna velük szemben a keresztség irgalmát (63—66 l.). »Hallgatásunk dőlyfös megátalkodottságnak vette, holott egyszerűen a bűntudat fogta le szavunk« (63—66. l.).

Ebben az időben helyezték át a hutába Buzikán Mátyás

nagybácsiját, aki ettől kezdve nagyban játszott a családfő s a kicsapott Matyi az ő jóvoltából *mint magántanuló* folytatta »*tanulmányait*«. A kártyapartik tovább folynak s az egyik kártyás diák a lejtőn tovább csúsztatja Mátyást: magával viszi a hirhedt Filep Laji korcsmájába, aki most a kártyázáshoz szükséges pénzt azzal szerzi meg, hogy lopkodni kezd nagyanyja féltve őrzött nyugdíjpénzéből. S ezentúl diákbarátai szemében ő képviselte a varázsos züllést. Ebben a korcsmában vezeti be Mazurek a hamiskártyázás mesterfogásaiba (88—89. l.). Elmeséli közben kalandjait, melyeket Mátyás aztán mint saját kalandjait meséli tovább a fiúknak. De nagybátyja egyik este hazahozza s megtiltja neki a hirhedt korcsma látogatását... Mindamellet a farsangi jelmezes látogatás alkalmával Numával elmennek egy éjjeli mulatóba. Az egyik felkinálkozó leány oly hatást gyakorol reá, hogy *végleg szétfoszlik első kamaszszerelme* (95. l.) s mindenáron pénzt akar szerezni. Ismét nagyanyja nyugdíjpénzéhez nyúl, de rajtakapják s beadják inasnak. Szerencséje, hogy jó leány mellé kerül s az egyik inastársával, Turuczko Ádrással megbarátkozik. Különmunkával pénzt is szerez, de elveri a nagyvásáron.

A vakáció végén, mikor már egészen beleszokott a tanoncéletbe, nagybátyja visszaviszi az iskolába s megismételteti vele az ötödik osztályt. (A család ekkor vásárolja meg a nagybácsi tanácsára a szomszéd falú fűrészmalmát.)

Tekintélyes osztályfőnöke fölkarolja, instruktori állást szerez Mátyásnak. Azonban félévkor tanítványa négyből, jó-maga szintén kettőből bukik. Ennek *újabb kamaszszerelme* az oka, melynek tárgya az osztályfőnök leánya, Kuzmik Irén (123—125. l.). Nagybátyja elviszi az egylettebe. Itt tudja meg, hogy a fűrészgár a bukás szélén áll s emiatt a tönk szélén áll az egész Buzikán-család. Egy műkedvelő előadás után két nyolcadikost kalauzol az éjjeli mulatóba s mivel pénze is volt, tervét meg is valósítja, de kiábrándul. Többet várt, mint amennyit kapott (142—143. l.).

Súlyos beteg lesz. Sokat olvas. De nem akarja elismerni, hogy a könyvek életre nyitják a kamasz szemét (147. l.). Erkölcsebb ezentúl az élete, jól tanul ismét, de mint hetediket elfogja újra a kártyaszenvedély s anyja száz pengőjét, melyet postára kellett volna feladnia, elsikkasztja. Anyja finoman kezeli az ügyet s Matyi komolyan megfogadja, hogy soha kártyát nem vesz a kezébe (152—157. l.). Azonban ismét szoknyavadász lesz s bekerül egy züllött diákbandába (162—170. l.). Tönkrejutásuk s nagybátyja öngyilkossága igen megrendítik. Ez a regény első része.

A második részben értesülünk arról, hogy érettségije jól sikerült. Jogászéletének első hónapjaiban ismét kártyázni kezd és pedig hamisan. Egykori kártyacimborája, Dömötör

azonban rajtacsípi: egyszerre két zöld ász került az asztalra, melyen vígan játszottak (187. l.). Szökik, menekül haza, mikor kikapja a neki járó vagyonrészt, a fővárosba. Teljesen lerongyolódva tér vissza élete utolsó hónapjaiban a szülői házhoz. De már anyja, (ki időközben férjhez ment), nem fogadja be, csak időnként támogatja pénzzel, élelemmel. A koresma nyújt neki utolsó menedéket. Hamiskártyás ismét és pedig teljes sikerrel. A megroppant idegzet azonban hamarosan fölmondja a szolgálatot.

Az önéletrajzhoz csatolt szerzői utóirat jelzi, hogy »ifjan s nyomorultul halt meg szülővárosa kórházában« (280. l.).

A regény megdöbbentő illusztráció arra vonatkozólag, hogy *hová juthat az a fiú, aki kamaszkorának legfontosabb pillanataiban elmulasztja a mélyreható önnevelést*. Különböző eseményekben túltömött. Másik hátránya: túlságosan, kellemetlen indok nélkül halmozza, színezi a regény főalakjának sexuais életepizódjait. Vannak kiváló részei is: azok, melyek a kamasz Buzikán *kártyaszennyvedélyéről s nagyrészt emiatt elkövetett lopásairól* szólnak. Értékesek még *vallási krízisének* (35—37. l.), *első kamaszszerelmeinek* (37—39. l.), *kicsapatasának* (63—66. l.) és átmeneti jellegű *inaséletének* (100—112. l.) ábrázolásai. Tersánszky jól ismeri a kamaszt.

Babits Mihály, Halálfiái. Budapest. 1927.

(Athenaeum 695 l.)

A szerző másik két regénye (Gólyakalifa, Timár Virgil fia) egyes részletei ismétlődnek, tágulnak s tisztulnak ebben a hatalmas kötetben. Új regény, stílusa is új, nagy tudást, sok átélést hömpölyögtet lapjain át. A kamaszábrázolásra a szerző csak másfél fejezetet fordít, különben minden gondja a tragikus sorsú Rácz, Sátoridy és Hintáss családoké. Ezeknek a családoknak egyedüli igazi hőse Cenci, a nagymama, aki szembeszállva minden nehézséggel küzd az anyagiakat biztosító Szöllőért, míg körülötte mindenki elhull. Egyeseket (József, Imre, Akos, Miska, Nelly), letarol a nagy Kaszás, másokat pedig életkedvükben sorvaszt, vagy legalább is értéktelenné tesz az a sötét sors, mely ezekből az alapjában jó emberek közül (Imrus, Jolán stb.) kifaragja a Halálfiákat.

Cenci (özv. Rácz Józsefné) Nelly nevű leányát Sótira (Pécsre?) Sátoridy Miska törvényszéki bíróhoz adja feleségül. A gyermekáldás nem várat magára. Fia, a kis Imrus (ca. 1883-ban született). Minden szépen indul, azonban Miska egykori szobatársa: Hintáss Gyula Nellyt megszökteti. Miskát letöri az eset. Fia, Imrus barátságát keresi, aki pedig folyton vágyakozik hűtlen anyja után. Az anya (Nelly) egyszer mégis csak hazakerül. Kiábrándult Hintáss Gyulából. A nagyma-

mához, Cencihez megy Gádorosra. Ő is várva-várja a pillanatot, hogy Imrust láthassa. A viszontlátás azonban sem érzelmes, sem megható nem volt. Imrus többet várt anyjától s ezentúl soha többé nem tud fölmelegedni iránta. Imrus ezért sem kívánczik többé Gádorosra. Inkább marad Sóton, nagybácsija, Döme bácsi (Cenci fivére) és apja mellett. Sajátos »egyke«-nevelést kap tőlük. Nincsenek barátai. Labda helyett — elemista létére — a latin szavak érdeklik. A milleniumi évben már mint kis diák, Budapesten tölt néhány napot. A magyar nemzet nagyságát nem veszi észre a látványosságok, ünnepek alkalmával, de annál kitörülhetetlenebb nyomot hagy lelkében az, mit egy ősbudai kétes mulatóban látott. Obszcén árnyképekben mutatták itt be a házastársak első nászéjszakáját. Meggondolatlan cselekedet volt apjától, hogy kis 11—12 éves fiát magával vitte ebbe a mulatóba. Imrus *mocskos fantázia-munkája* ekkor indul. Még kis diák, de már is *vallási krizisen* megy át: a gyónások alkalmával súlyos aggályok kínozzák. A könyveket bújja. Apja mithologiai ábrákban bővelkedő könyvet is vett neki s ezzel Imrus erkölcsét méginkább meglazítja. Titkon gyakran ezt nézegeti. A képek pózait utánozza később a csörgetői fürdőkabinban. A vele egyidős Hintás Noémi kezd szerepet játszani az életében. Értzi, hogy »szerelem«, de azt hiszi, hogy ez valami törvénytelenység. Imrusnál tehát *beköszöntött a kamaszkor*.

Óh, vidám kamaszkor! címen (305—355. l.) Babits ritka készséggel rántja le a leplet Imre sajátos kamaszkoráról. Ezt a részletet csaknem egészen bemutatjuk és pedig lehetőleg Babits eredeti mondataiból rakjuk össze a következő vázlatot:

Miska önállóságra nevelte fiát s a Dömével a fiú jelenlétében lefolyt szenvedélyes viták után maga biztatta őt, hogy a Döme érveit is fontolja meg, mert hátha annak van igaza... Rászoktatta arra is, hogy mindegy az, keresztény vagy zsidó, pogány vagy eretnek, csak becsületes ember, jó hazafi legyen. Ebben egyébiránt tanárai, pap létükre, is megerősítették Imrust; egyetlen zsidó fiú lévén az osztályban, azt úgy pártolta ott mindenki, elnézéssel és különös jóakarattal, mint valami szegény beteget, aki szenved.

Különben a távolság nőtt Imre és apja között. A lecke és a latin szavak már nem hozták közelebb őket, mert Miska tudása kifogyott (ehhez járult az apa beálló elfásultsága is).

De csak átmeneti az apa és a fiú elhidegülése, mert egyszer csak olyan pontra akadtak, hol (szellemileg érve) erősebb volt az ár, mint a gát.

Miska erkölcsi és jogi világnézetet fejtett ki fiának s Imrus fölnyílt, föloldódott, mint soha talán annakelőtte.

— Api mi volt a Dreyfuss-ügy?

— De ha kivégezték volna Dreyfussot, mint árulót?

— Igaz, hogy Dreyfuss zsidó? — kérdezgette Imrus.

Miska mindig makulátlan demokrata volt, annyira, hogy nemesi előnevét is eltitkolta fia előtt s eldugta a címeres pecsétnyomót. Citálta Vörösmartyt:

Mintha nem ősektől származnál, légy tetteid által

Őse családodnak, s a haza áldani fog...

Sőt ilyen gondolatokban is találkoztak: a szurtos zsidó fia mily szent és nagy ember lehet, szentebb a római pápánál; sőt maga Krisztus is zsidó volt (mint Miska nem átallítta megjegyezni)...

Imrus szivét borzongás futotta át, most nem szent nevet profanált-e apja? S a cisztercita papok kis diákja úgy élvezte ezt a borzongást, ahogy a bűnös szerelmes élvezi bűnét.

— De Zola nem volt zsidó? — kérdezte s jót akart hallani arról, akinek könyveit olvasni halálos, meggyónni való bűn volt. Szádi Márk hittanárt is idézte.

Miska elismerte, hogy Zola nem való serdülő fiúk kezébe, de tiszteletre méltó őszinteségét védte... mert annakidején nem szabad behunyni szemünket a világ gonoszságai és piszosságai előtt, hanem férfiasan szembe kell nézni velük! Ebben a világban fogunk élni s a mi hivatásunk tisztábbá, szebbé tenni majd!... És beszélt Zola műveiről: kötelességének tartotta a nagy fiú előtt erről is szólni, bár úgy érezte, hogy nem is nevelő, hanem csábító...

Imrus, bár állta ígéretét, hogy nem nyúl a hirhedt könyvekhez, de titkon kéjes iszonnal gondolt egy képzeletbeli Zola-regényre, mely valóban meztelenre vetkőztetné a világot, végső hősiességgel rántva az utolsó lepleket e szomorú modern idő illedelmes és rab emberéről... És rémes álmai voltak, tút vitt ágyába, hogy el ne aludjon...

Apja lehetett liberális, de vajjon liberális lehet-e az Isten? Kinek törvényei nem hajolnak s a legkiválóbb pogányt vagy hitetlent is érdeme szerint a pokolnak jegyzik.

Imrus apját a kárhozottak között látta, aki indexes könyveket olvas, sohasem gyón meg, sőt templomba is csak Szent Istvánkor, vagy a király neve napján megy, hivatalból...

Imrus összekulcsolta kezét a paplan alatt, hogy hitetlen apja lelkéért imádkozzék: önmagát ezuttal hívőnek tekintve, ami mégis a legbiztosabb óvatosság, mely számol minden lehetőséggel! (A Pascal pari-elmélete volt ez, a kamasz lelkében rekonstruálva...)

De mit használ a hit egy javíthatatlan bűnösnek? És Imrus bűnös volt, titkos ocsmány bűnnel. Az éj vádolta őt, a kis Jézus képe vádolta a falon, ki gyakran látta őt a derengő sötétben magános bűnében gyönyörködni s oly gondolatokkal, melyeket bevallani is halálos szégyen volna...

Az iskola gyónni kötelezte, de gyónása hazugság volt és bűnös hallgatás...

Ő evvel a titokkal fog meghalni egy ingváltáskor, óvat-

lan lerántva a skapulárét, mely megvéd a bűnös haláltól: mert az Istent nem csálhatja meg senki a végső percre tartott bűnbánattal...

Már nem imádkozott; közelebb volt valami átokhoz, a kegyetlen és süket Isten ellen...

Elaludt. Éjfélkor fölébredt izzadtan, vergődve, mocsaras álmok utóizével s oly képzeletekkel, melyeknek már nem tudott ellenállni: mindegy, mindegy! (316. l.)

Imrusra is állt: aki egyszer tiszta jelest szerzett, annak nehéz volt elveszteni ezt a méltóságot: ám visszaszerezni, ha egyszer elvesztette, szinte lehetetlen.

Mert baj történt: szórakozott lett. A tiszta jeles Imre nem tudott már figyelni az iskolában: az esze máshol kalandozott.

Várkonyi Béla lett az első...

Időnként fogadalmat tett magában, hogy összeszedi magát, hogy új életet kezd, hogy ezentúl csak a leckéire gondol hogy gyötrő szennyeit meggyónja, s avval örökre eltemeti. De a gyónás mindig nehezebb lett, a grammatika és algebra mindig zavarosabb; s Ritter, a szigorú számtantanár ki is jelentette egyszer:

— Maga Sátorczy, csak a régi dicsőség morzsáiból teng még! — Ez már a hosszúnadrág korában volt, s a kiméretlen szavak nagy diákokat megillető magázással hangzottak el. Imrus megriadt, mint az alkoholista, kit züllöttségének tudatára ébresztenek — örvény nyílt előtte.

A sóti gimnázium légköre a túlfeszített ambíció volt. Itt még régi jezsuita tanodák szelleme élt.* A jeles diákot tanították, a többit csak nevelték, azaz: fegyelmezték. Holt tömeg volt s szívesen engedték át az állami reálnak...

— Menjen a réalba! — ezt majdnem olyan megvetéssel mondták, mint azt, hogy: *Menjen inasnak!*

Mindenben győzhetett az Állam, az iskolában az Egyház tartotta a pálmát. Ő oktatta a nemzet elitjét: s akié az iskola, azé, mondják, a jövő. Ám ebben az iskolában az oktatás is fegyelmezéshez hasonlított...**

Imrus egymásután »bagózott« be.

Az iskolában minden napja izgalmas volt; az órákőzti szünetek szívszorult »drukkokban« teltek el; órákon remegve figyelte a rettenetes »noteszt« ... a reggeli diákmiséen egyetlen imádságba feszült lelke a bosszúálló és szeszélyes Istenhez:

— Add Uram, hogy még csak ma az egyszer ne feleljek!

* Babits nem ismeri a jezsuiták nevelési módszerét s erről szóló további megjegyzéseiben tévutakon jár.

** Ez a rész is igazolja elfogultságát a szerzetes középiskolákkal szemben. Beállításai egyenesen rosszindulatúak.

Apja is értesült iskolai hanyatlásáról. Míg Imrus otthon görbedt a latin lecke fölött, el-elkószáló figyelemmel s negyedórakra bűnösen rajtameredt a mithologia egy-egy póréképén, nem sejtette, hogy a kaszinóban róla folyik a tanácskozás.

Miska azt gondolta, hogy nyitjára jön a dolognak.

— De hát mi volt az oka, hogy így elhanyagoltad magadat?

— Nem tudom, — felelt a fiú. — *A serdülő lélek dacosan bezárult*, s Miska különös sivárságot érzett, mint egy ablaktalan ház előtt.

Mit értek a csörgetői séták? Mit ért beszélgetni Zoláról és Dreyfussról?

— Mit ér minden külső és művelt nevelés?

— Egyedül kell hagyni! — gondolta s nem erőltette Imrus bizalmát.

Imrus nem aludt: elképzelte az apját, *a nagy, erős férfit, kezében a lánggal...*

Beállította az ébresztőórát. Ezentúl a kakasokkal akart kelni, egészséges, friss, hajnali munkára. Apja szavai felrázták őt, jobban, mint mutatta; talán épp azért restelte mutatni, mert oly fájón érték.

Apja ugyanakkor könnyek ostroma alatt állott. Belülről ostromolták szemeit, de férfi volt és nem sírt...

Imrus fogadalmat tett; elhatározta, hogy ezentúl egészen más ember lesz. Egészségtelen gondolataira, rossz kívánságaira, titkos bűneire (hirtelen kivirágzott optimizmusában) szinte már úgy gondolt, mint valami régmúlt dologra: soha, soha többet! Talán, ha így él, az Isten megadja az erőt az igazi gyónásra és megsegíti. Jószándékait az apjáért ajánlta fel, hogy az Ég világosítsa meg, s ne hagyja hitetlenül halni.

A lelki diéta használt, mindazáltal nem kell hinni, hogy fogadását mindenben beváltotta. Emberek vagyunk s a serdülő még duplán is ember: lelkesebb és szennyesebb egyszerre...

Az ördög ravasz ellenség, s cselből hagy előnyöket... Imrusnak a fogadalom egyszerre boldonságnak tetszett...

Imrus bűnös volt újra, mint minden emberi hús: de vidám és munkás s már közel a diadalhoz.

Váratlan dolog történt. Apja egy temetésen meghült s tüdőgyulladás elvitte...

Csak másnap reggel volt az első gondolata az, hogy árva lett s ez mintha méltóságos volna, komoly és ünnepélyes cím: szinte büszke volt reá. Csak egyszer zokogott.

A püspök is részvétét nyilvánította levélben. Cenci a püspök részvétét Imrusal személyesen kívánta megköszönni.

Az aulában Imrus a püspöki ebédekre gondolt, melyekre apja is gyakran hivatalos volt s ahonnan mindig cukorká-

kat hozott haza... Soron kívül engedték be őket, ami megint nem tetszett Imrusnak, mert igazságtalan kivételezés volt.

A püspök kedvesen érdeklődött; sőt azt is kérdezte: nem akar-e pap lenni Imrus?

— Nem! — kiáltotta ez élesen és határozottan, úgyhogy a püspök önkéntelenül elmosolyodott.

— No mindegy, — mondta aztán, — akármikor meg-gondolná magát, szívesen és szeretettel várom...

Azzal megáldotta s elbocsátotta őket.

(A következőkben már röviden adjuk a »Halálfiái« váz-latát).

Imrusnak tetszett a gondolat »papnak lenni, örökre védve az ellenséges Női Principium félelmes légkörétől! — de pap lenni kárhozott szívvel, bűnösen, soha!«

Imrus ekkor kapott különszobát.

A nyarat Gádoroson töltötte. A nyári hónapok alatt ha-tározta el magát arra, hogy író lesz. Hintáss Noémi is ott vakációzott, verseket írt hozzá. A leány azonban kissé elide-genítette magától a fiút, mivel, mikor csak tehette, zavarba hozta.

A következő iskolaévben senki sem törődött már Imrus-sal. »Őt nem szereti senki, de ő se szeret senkit« — állapí-totta meg magáról.

Apjára gondolt néha, főleg Halottak napján. Vajjon üd-vözült-e? S az apa emléke a kénköves lángokból lengett feléje.

A következő fejezet (Élet és irodalom) néhány adatot közöl Imrus utolsó diákéveiből. Egy házukban lakó hervadó színésznő végleg letiporta különben is megtépázott »tisztá férfiúság«-át. »Jól érett«-nek nyilvánították az érettségi alkalmával. A jeles érettség elmaradása összefügg Imrének az irodalomba való túlságos elmerülésével (Baudelaire, Ver-laine, Heine). Ez is, de a színésznővel való egyszeri próbál-kozása is távoltartják attól, hogy az érettségi bankett után társaival együtt betérjen az egyik éjjeli mulatóba.

Gádoroson vakációzott. Unta a konyakozó és borozó férfitársaságot. Noémi kacér viselkedése sorvasztja testileg és lelkileg is.

Ősszel Pestre megy tanárjelöltnek. Sokat kell nélkülöznie, mivel havi 30 pengőből akar megélni. Angolul is tanul. Barát-kozik a zsidó Rosenberggel, aki minden tekintetben segítsé-gére van tanulmányai közben. Istenbe, túlvilágba vetett hite hajótörést szenved s egyszerre csak a »szabadgondolat« zász-laja alatt találja magát, pedig akkor, (századunk első évtize-dében) már »megkezdik a régi jezsuita módszer szerint a katholikus ifjúság megszervezését«.

Barátaival elhatározzák, hogy lapot indítanak. Imrus any-jának csábítója, Hintáss Gyula látszólag támogatja őket, de

ígéreteit nem váltja be, a vállalkozás nem sikerül. Imrus pénzt sikkaszt s Noémival (aki egy zsidó bankár szeretője) váltót hamisít s csúszik tovább a lejtőn. Ugy érzi, hogy nem ő a hibás, hanem azok, akik önállótlanak nevelték.

Váltóhamisítása kiderül, Hintáss Gyula pedig figyelmezteti Noémi leányával szemben már-már aktuális kötelességére, Cenci nagymama azonban mindent elintéz s a már kész tanár Imrust magával viszi Gádorosra.

Remete életet él, míg a családi befolyás megszerzi tanári kinevezését az erdőháti (fogarasi?) gimnáziumhoz. Szinte remetének megy oda is. Visszasírja elrontott ifjúságát. Csak anyja halálos ágyához megy vissza Gádorosra. De Nelly lelke a fiú érkezése előtt kiszállt porhüvelyéből.

Eddig a regény. Azt hiszem fölösleges kiemelnem, hogy Babits kamaszabrázolója eredeti. Nagy realitással rajzolja Imrus *vallási krízisét, szerelmét, lassú züllését* s azt, hogy *milyen hatást váltott ki benne a liberális gondolkodású édesatyja, a férjéhez hűtlen édesanyja s a középiskola*. Határozottan rontják lélekrajzát a katolikus egyház elleni kirohanásai, melyek a regény másik kamaszalakjában, *Hintáss Dodó*-ban (Imrus féltestvérében) még inkább kirívóak (692—693. l.). Babits Dodó-ja ugyanis határozottan *torzraiz a kongreganista diákról!*

Imrust a szerző önmagából alakította s ezt a regény utószavában be is vallja: »sehol sem festettem föl annyit a magam életének színeiből, mint itt« (695. l.).

A kötet bőven ismertetett része (305—355. l.) ezért oly értékes.

Földi Mihály, A Halasi-Hirsch fiú. Budapest, 1927.

(Franklin 460 l.)

A zsidó Halasi (Hirsch) Géza az elemiből és a középiskolából magával hozott *különös emlékek*, majd *komoly tanulmányok és a Matolcsy Mária iránt táplált szerelmének hatása alatt a katolikus hitre tér* s megírja Az emberek útja című könyvét. Élete ezáltal nem lesz csöndes és nyugodt, sőt valóságos tragédiasorozattá alakul át.

Ez a kötet rövid tartalma. Az egész kötetből mindössze néhány lap (24—27. l.) érdekel bennünket. Ebben »A zsidó« című részben Földi Mihály markáns vonásokkal törekszik jellemezni a zsidó fiú gyermek- és kamaszkorát, pusztán egy szempontból: *a mellőztetés szempontjából*.

Már az elemiben s a középiskola alsóbb osztályaiban történnek »jelentéktelen megjegyzések«, »kis ösztönös intézkedések«, melyeket esztendőnkön át nem is illik tudomásul venni a zsidó fiúnak.

»Az iskolában azt mondják rá: *véletlen*, otthon legyintenek: *szóra sem érdemes*, a gyerekek lelke átsuhan rajta, de *mindegyikből magába szív* valamit, hogy végül a mellőzéseknek egész sorozata kemény kéregben rakódjék rá...« »S mire ifjú lesz a tehetséges zsidó gyermekből, nincs *sehol igazi helye*, nincs *senkiben igazi bizalma*; *különálló lény*, *ki magába zárkózik*, *pedig mindenkinél őszintébben keresi az egyenlőséget, az egyenrangúságot, a közös életben való feloldadást*«. Még a közepszerű zsidó fiúkat is bántja és megzavarja ez a helyzet (bár ők maguk nem igen panaszkodhatnak elnyomás miatt), de észreveszik, hogy a kamasztársaik közül egyeseket *csak olyan tulajdonságaik miatt* szorítanak ki az első sorból másod-harmadik sorba, *»melyeket ők nem éreznek, melyeket nem vallanak, nem fitogtatnak, melyek létezéséről ők voltaképp mások vádjából és suttogásaiból értesülnek*«.

Földi ezekután konkrét eseteket sorol fel Halasi (Hirsch) Géza diákéletéből. Így pl. mikor minden osztályban kijelölték azt a legjobb tanulót, aki üdvözli látogatása alkalmával a főigazgatót, a (hetedik?) osztály legjobb tanulóját, a Halasi-Hirsch-fiút mellőzték.

De a nyolcadikban megfordul a kocka. Az önképzőköri elnökválasztáskor, bár Halasi-Hirsch önként visszalép, mégis őt választják meg. »A támadókban van igazságérzet s ha sokáig irányítják őket egynéhány társuk elnyomására, egyszer-mászor irányítóik ellen fordulnak s büszke felbuzdulással elégtételt szolgáltatnak.«

A Halasi-Hirsch fiú kapja az önképzőköri irodalmi díjakat s öneki kell az érettségi banketten a miniszteri biztost felköszöntenie.

Meg is teszi. A harcsabajúszerű érettségi-biztos válaszol. Ez a válasz mellbevágja, mert bár a biztos ur az »emberiséget emlegeti, de megérteti, hogy nincs emberiség, mert ő maga beleszámít, de Halasi-Hirsch Géza már nem«.

»Miért?«

»Mert zsidó?«

»Hát mi az?«

Ezt a problémát vitte magával a gimnáziumból. Először saját magán akarta megoldani, hogy aztán elkeseredett dühvel megoldását keresse, kényszerítse ki az életben is.

Földi ebben a regényében tehát arra a kérdésre is kíván felelni, hogy *milyen érzelmeket termel a keresztény többségű középiskola főleg a tehetséges zsidó fiúban?* Annyi kétségtelen, hogy a felekezeti középiskolákba járt és ma is járó zsidó fiúk a Halasi-Hirsch fiúéhoz hasonló panaszt nem emelhetnek... Sőt a keresztény többségű állami középiskolák zsidó növendékei sem panaszkodhatnak. Szórványos esetben azonban előfordulhat ugyanaz a lelkiállapot, melynek a regényhős

Halasi-Hirsch fiú az alanya, azonban azt, hogy az eset »szórványos« jellegű, Földinek jeleznie kellett volna.

Megállapításai egyebekben helytállóak s a szerző kamaszlélek-ismeretéről tanúskodnak. Különösen értékes a kamasz »csak azért is«-hangulatának jellemzésére a Halasi-Hirsch-fiú önképzőköri elnökké történt megválasztásának jellemzése.

B) Negyedikesek, ötödikesek, hatodikosok

Molnár Ferenc, Pál-utcai fiúk. Budapest 1907.

(Franklin 1911. 264 l.)

Molnár Ferenc nagyok és kicsinyek előtt igazi sikert aratott, újabban ügyesen filmesített regénye negyedikes pesti gimnázistákat (Pál-utcai fiúk) és realistákat (Vörösingesek) varázsol elének a századforduló éveiből.

A regény szereplői nagyrészt még a boldog gyermekévek utolsóját: a bájos »Robinzon«-kort élik ebben a regényben. A Gitt Egylet, a grund s a fűvészkert képezik azt a keretet, amelyben élethűen mozognak. A regényhősök közt *négy fiú már határozottan kamasz*. Két mellékszereplő: a Pásztor fiúk s két főszereplő: *Boka János és Áts Feri*. Az előbbiekről csak pár sor szól, az utóbbiakról oldalak. Azonban sem Boka János, sem Áts Feri *nem jelennek meg teljes kamasz mivoltukban, mindössze azt árulják el, hogy társaik közt vezetésre hivatott kamaszok*.

A regényben e vezetőtipusok ügyes rajzán kívül van egy pompás kép, mely a *negyedikesek egyik utolsó negyedőráját* rajzolja elének. Ez a kép a regény elején található s *sikeres és sokat ígérő címlap* az egész kis kötethez. Értékes azért, mivel élethű és azt amit ígér, a regény folyamán tökéletesen be is váltja.

Gárdonyi Géza, Szunyoghy Miatyánkja. Budapest 1916.

(idézetek a 4-ik Dante-kiadás alapján. 284 l.)

Szunyoghy Dániel Fiume és Nápoly között, a hajón elmondja egész élettörténetét: egy budapesti *rendőrtiszt* viselőjének, aki (miután elvesztette szemelől Klein Árpád *sikkasztót*), a gyanúsán viselkedő Szunyoghy esetleges letartóztatásával akarja magát kárpótolni.

Szunyoghy két remek részletet mesél el *a kamasz korából*, mikor még Budapesten a gimnázium ötödik, illetve hatodik osztályába járt. Az egyik: *hogyan szenvedett ártatlanul a lopás gyanúja miatt?* A másik: *miként robbant ki instruktor korában kamaszszerelme az instruált fiú húga, Hedvig grófkisasszony iránt.*

Egész életén át mint valami »gonosz«* kíséri Szunyoghyt *erős és féktelen fantáziája*. A fokozott fantáziamunka természetesen éppen a kamasz túlérzékeny lelkében okoz legtöbb zavart. *A túlérzékeny kamaszlélek*, mint valami szeizmográf, csodálatosan reagál *a lopás gyanújának idején* igazgatója, tanárai s az osztálytársak stb. megváltozott viselkedésére. Már-már *öngyilkos* lesz, de az életszeretet győz, mentő gondolatot termel: beszegődik szakácsinasnak. Csak ruhájáért megy az öreg őrmesterékhöz, kiknél kosztón volt. De ime azok szívesen fogadják, mert a lelki gyötrelmekkel teli 32 óra alatt kitűnt ártatlansága. Előkerült az igazi tettes s most már elhitték Daninak, hogy csak kísértetet ment fogni a fűszeres raktárába, hogy a görbe szögeket (álkulcsokat) valóban nem ő készítette s hogy a zsebében talált két datolyamag ajándék és nem lopott jószág (50—56. l.).

Ez a 32 órás szenvedés örömeiket is termelt Dani számára. Becsületének helyreállításakor láthatta, hogy mennyire szeretik a tanárok, a fiúk. Továbbá a háziúr, a gróf figyelme is felé irányul: föl fogadja az első gimnáziumba járó fia, Raffi mellé instruktornak. Nem kis feladat várt itt reá. Raffi ugyanis nem szerette a tankönyveket, de nem is csoda, hiszen akkoriban igen rossz tankönyvek voltak forgalomban (59—60. l.).

Nyáron falura ment a grófi család s magukkal vitték a már hatodikba készülő fiút, Danit is. Itt a kastélyban születik meg lelkében a *kamaszszerelem*, melyet szótlanul viszonzott Hedvig, a grófkisasszony. »Nem lehetek a tied!« — mondta a leány fájdalmas hallgatása (76. l.) és Dani szenvedett a leánnyal együtt.

A kamaszszerelem erős és féktelen fantáziájától fokozott deliriuma azonban akkor kezdődött, mikor egyizben Hedvig bennfelejtette kezét a Dani kezében. Ennek a deliriumnak megrajzolása s jellemzése rövid, de Gárdonyihoz méltóan mesteri (76—77. l.). A delirium tartós s későbbi hatásaiban is észlelhető: Dani éjjelei álmatlanok, tanulásban is hanyatlik. Elégségeseken vergődik az egykori jó tanuló. Az érettségig csaknem elbukott (77. l.).

Mi történt ezután? Hedvig minden akadályt leküzdött, szakított családjával s Dani felesége lett. Ez a boldogság azonban nem tartott sokáig, mert első kis gyermekével együtt

* Szunyoghy „Miatyánk”-ját így fejezi be: „és szabadíts meg a fantáziámtól”. Amen.

elköltözött egy szebb hazába. Az új nő, akinél újabb boldogságot keresett, megcsalta. Ennek a nőnek közelségétől menekül most tengerentúlra.

Mire Szunyoghy bevégzi élettörténetét, egy harmadik, talán igazi nőt sodor a sors elébe a vele egy hajón utazó özvegyasszony személyében. A rendőrtiszt közben letartóztatja Klein Árpádot, aki mégis csak a hajón rejtőzködött s hivatalos sürgönyváltások alapján meggyőződve Szunyoghy ártatlanságáról, barátságosan köszön el tőle.

Komáromi János, Régi ház az országútnál. Budapest 1928.

(Genius 344 l.)

Komáromi legsikerültebb s legnagyobb odaadással kidolgozott regénye ez. Mint a többi regénye, erősen emberi, igaz, megható és szép. Ebben a kötetében átélt liraisága hol keményen dübörgő, hol finoman ujjongó epikává válik. Szerkezetileg jobb, mint előző regényei, bár itt is nehezen tudja magát megtagadni egy-egy fölösleges epizódra elhagyásától.

Mudrony József fuvarosnak Verhó falu végén volt »a régi háza az országútnál...« A falún kívül elhagyottan álló házba éjszakánként kísértetek jártak. A túlvilágról. Talán Mudrony Józsefné, a ritka jó anya is vissza-vissza jár, mint hitte és gondolta *Mudrony Sanyi*, kinek csak kamaszkorát örökíti meg Komárominak ez a kötete.

Soha nem tudja feledni anyja emlékét, ki megjósolta, hogy »igen okos ember lesz valamikor« (43. o.), aki nagy kitartással verekedte ki, a család legnagyobb nélkülözése idején, hogy Sanyi Sárospatakra kerüljön diáknak (43—44. oldal).

Sanyi látta az országutat (70—71. l.). Figyelte *a keresztény összetartást*, mely együttpálinkázásban tombolta ki magát; *figyelte a zsidó összetartást is*. Hiszen »szinte minden nap lehetett látni egy-egy porosszakállú, fáradt zsidót, mint piszkos batyujával a vállán, nehezen baktatott délnek. Galicia irányából. És ha betért olyankor Vájnstokk-hoz, vagy Pondróhoz, hitsorsosai sohasem engedték tovább menni adomány vagy egyéb segély nélkül. Pedig sohasem látták azelőtt egy mást, csak épp hogy beszélni tudtak németül« (71. l.).

Mikor a regény keretében Mudrony Sanyival megismerkedünk, ötödik gimnázista. Februárban, ebben a szokatlan időben csak valami ragályos betegség miatt tartózkodott odahaza. A szabadságnak azonban éppen vége szakadt és már készülődik vissza Patakra. Előbb azonban meglátogatja barátját, a postamester fiát, Pintér Bélát, aki osztálytársa. Ez csak ürügy, mert valóságban más húzta oda. Lány is volt a háznál: a 13 éves Mária. Mikor a *kamaszszerelem* kirívó

áldozataként megjelenik Mária előtt, oly félszeg, hogy az kikacagja. Sanyi kelleténél több értelmet ad ennek a szívet hasogató kacagásnak és pedig azt, hogy a postamester leánya nem tekinti magával egyenrangúnak (35. l.). »Érezte, hogy a leány aki legszebb volt előtte a világ összes leányai sorában, sohasem lesz a felesége. Ha csak valami túlvilági csoda nem adódik« (35. l.).

De egykettőre kibékültek s Sanyi nem tudott eltelni a 13 éves szépség bámulatával. Megborzongott. Az örömtől is, meg a zavartól is (37. l.).

Béla instruálása sem sikerült ezen a délután, mert Sanyinak folyton Márián járt az esze (38. l.).

A postamesteréktől azt is megtudta, hogy *apja másodszor készül megnősülni*. Nagyon bántotta ez, főleg, hogy idegenektől s nem apjától kellett ezt megtudnia. Hazasietett e hír vétele után és csomagolni kezdett, közben a feledhetetlen anya képe jelent meg előtte (43—45. l.). Majd kezdett csillapulni. Belátta, hogy *apja helyesen cselekszik. De azt is érezte, hogy apja és közte ezzel az új helyzettel csak mélyül a szakadék. Az új asszony talán nem is fogja majd szívelelni a háznál* (45. l.). Patakra érve, szorgalmasan tanult. Nem akarta hagyni elsőségét. Ez azért is fontos volt, hogy tandíjmentességét és a konviktusban élvezett ingyenességét továbbra is biztosíthassa. De újabban abból a gondolatból szintén merített erőt a szívós kitartáshoz, hogy, ha fokról-fokra kapaszkodik feljebb a saját erejéből, közelebb jut Máriához (72—73. l.). Hatottak rá a nagydiákok és a jogászok is, de nem hátrányosan, továbbá a tanárok, kik magyar büszkeséget és a magyar múlt keserveinek élénk emlékezetét nevelték az önállósághoz szoktatott diákjaikba. A történelemtanár különösen gondoskodott arról, hogy a Habsburgok »bűneit« megismerjék s ilyenkor *kulccsal lezárt ajtó mellett suttogva magyarázott. »Hogy mi minden derült ki aztán néhány (ilyen meghitt) percen belül, legtanácsosabb elhallgatni«* (76. l.).

Osztálytársai azt vélték Sanyiról, hogy papnak készül. Ő azonban elhatározta, hogy ezt, majd a matura után, Pintér Máriától teszi függővé (77. l.).

Az újhelyi polgárista lányok Patakra történt tanulmányi kirándulása alkalmával ismét találkozott Máriával s ez oly kedvesen hívta hozzájuk a husvéti ünnepekre, hogy Sanyi ezután komolyan hitte, hogy Mária lesz a felesége. A leánynak megígérte, hogy otthon lesz a locsoláson, de a vakációt különben Csótán tiszteletesnél Taktabüdön kívánja eltölteni.

Sanyi Pálmavasárnapra meg is érkezett Taktabüdre, hol nagy feladat várt reá. A tiszteletes Berti fiát, aki szülei nagy fájdalomra színésznek készült, kellett tanulmányi tekintetben rendbehoznia. Olyan jól végezte a dolgát, hogy jutalmul 10 forintot kapott s meghívást a következő nagy szünidőre.

Leányismerőseinek a száma is megszorodott a taktabüdi jegyző szép kis lányával, Radványi Márhával, akinek kívánságára, megfedekezve Pintér Máriának tett ígéretéről, csak a locsolás napját követő napon indult hazafelé.

Otthon egyideig emiatt nem mert Pintér Mária elé kerülni. Mikor ez megtörtént, Mária olyan jelenetet rögtönzött, hogy csaknem végeszakadt a jóbarátságnak. Pintér Béla azonban kibékítette őket. Sanyi csakúgy ujjongott az örömtől. Az örömbe hamarosan öröm is vegyült. Apja elszegődött a helybeli báróhoz s a lovászok, kocsisok főnöke lett az uraságnál. Ez nagyon fájt Sanyinak. Ezért is, meg az első szorgalomdíj elnyeréséért is nem otthon, hanem Patakon töltötte a pünkösti szünidőt. Kettőzött szorgalommal tanult. Csak a kiválóan sikerült iskolaév végén tudta meg, hogy apja idegileg megroppant s már hetek óta az újhelyi szegénykórházban ápolják. Amíg csak fel nem gyógyult, gyakran látogatta Verhóról és ezért egyelőre nem ment el Taktabüdre szünidőzni. Máriával mind jobban és jobban megbarátkozott. *Kamaszszerelmébe veszedelmes gondolatok is kezdtek belopódzni, de Sanyi elutasította az ilyen csunya fantáziaképeket, »mert méltatlannak vélte, hogy ilyen gondolatokkal ölelje körül Mária alakját«* (158. l.). Kívánságára verset is írt hozzá, amit Mária könnyek közt olvasott (158., 174. és 181. l.). Bélával résztvett a katolikusok híres vinkóci búcsúján, elbeszélgetett rokonaival, főleg nagynénjével, özv. Mátyás Mihálynéval. Apja ebben a vakációban házasságát már csaknem teljesen előkészítette s az öreg tiszteletes ellenérvei mellett is belenyugodott, hogy esetleges gyermekei mind új felesége vallását kövessék, tehát görögkatolikusok legyenek. Leendő mostohaanyja látni kívánta. Ez meg is történt. Oly kedves volt Sanyihoz, hogy ez a találkozás végén könnyezve így búcsuzott tőle: »Tartson meg szeretetében, anyám!«

Ősszel (ekkor már hatodikos) csak *apja mennyegzőjére* ment haza. Befelé sírt, mert aggódott: mi lesz többi testvéreivel, akik eddig nagyanyjánál nagy nyomorban éldegéltek. A szüreti vakációt Patakon töltötte. Mindinkább aggasztotta a gondolat, hogy Pintér Mária mégse lesz az ő felesége (191—192. l.). Átélezte a *kollégiumi szüretet*, a melynek utolsó napján lapot kapott Máriától, melyen csak egy sor szöveg foglalt helyet: »Egész héten vártam...Mária« (193. l.).

Az ősznek különben még másik nagy eseménye is volt. *Akkor hozták haza Rákóczi és társait.* A kollégiumban *éjszakai előadásokat* tartottak: »hadd tudják meg végül kicsinyek és nagyok, mi történt itt voltaképen két évszázaddal ezelőtt«. »A hatodik osztályban ott szorongott (az ilyen éjszakai történelmi különórán) Mudrony Sanyi is, a legelső padban s egész életére szívébe zárta a tanár úr szavait. Ugy járt-kelt azon az éjszakán, mint alvajáró, de nem is lehetett

ezen csodálkozni. Mert soha egy másik ilyen éjszakát nem ért meg azontúl!» (195. l.).

És látta a kuruc fejedelem koporsóját előbb a pataki álmoláson, majd Kassán is. Itt Máriával is találkozott s ekkor ezt mondta neki: »*Azelőtt szegény anyámat hittem a legszebbnek, de maga nála is szebb!*« (197. l.).

Egyik novemberi napon Sanyi rövid időre hazament. Apjával keményen összeszólalkozott árva kis testvérkéi nehéz sorsa miatt s kijelentette, hogy idei taktabüdi legáció útjának jövedelmét testvérkéi felruházására fogja fordítani. Betért a postamesterékhez is. Örvendett, hogy a *postamesterné nem veszi zokon tőle azt, hogy az Ujhelyen tanuló Máriával levelezik*. Nemsokára a *Hozzá című, Máriának szánt költeményével dicséretet aratott az Önképzőkörben s ezt az újabb költeményt elküldte Máriának*. Különben elkészült a taktabüdi legációra s végig élvezte az »elekciót«. Csován Bertire is igyekezett hatni, de ezt ugyan nem tudta eltántorítani mielőbbi művészpályára lépésétől.

A taktabüdi karácsonyi *legációja* fényesen sikerült. Sok szeretetet, elismerést és pénzt aratott (230—243. l.). Azonban nem maradt ott a vakáció végéig, mert Béla leveléből értesült, hogy *új, fiatal tanítócska került Verhóra, aki sokat jár hozzájuk*. Mintha mellbevágták volna Mudrony Sanyit. Máriára gondolt, akit hónapokig nem látott. »Pakolt esze nélkül, hiába volt minden könyörgés, hazafelé indult. Még aznap délután« (244. l.).

Hazaérve megtudta mostohaanyjától, hogy apja ismét korcsmázik s hogy csak apja az oka annak, hogy árva testvérkéi még mindig a nagyanyánál tengődnek. Nadzon Pali, régi barátja meghívta Pünkösdre, a lakodalmára vőfélynék azzal a kikötéssel, hogy Mária legyen Sanyi nyoszolyólánya (255. l.). Mária (a ki féltékenykedett a taktabüdi Radványi Mártha miatt) nem ellenkezett, de mégis úgy mutatta, mintha haragos lett volna...

Sanyi, miután ismét annyira összeszólalkozott testvérkéi miatt apjával, hogy az kidobta, levelet kapott a pataki kollégium igazgatójától. A levélben arról értesítette, hogy *az országos gyorsírási pályázaton öt tüntették ki az első díjjal: három darab császári arannyal*. Sietett ezt a postamesteréknél elujságolni. *Mária úgy nézett rá, mint valami felsőbbrendű lényre. Kérte, hogy tanítsa meg őt is a gyorsírásra*. Sanyi késznek nyilatkozott, de mivel a karácsonyi szünidő lejárt, csak a husvétii vakációban ígérte az oktatást.

Husvétig sok minden történt. Így Sanyi »*Levél Máriához*« c. verse megjelent az *Iffjúsági Közlönyben*. Mária megköszönte a megküldött példányt, csak azt kifogásolta, hogy *Sanyi túlságosan elkeseredik a versben. »Fölösleges!« — írta Mária*. A másik esemény a színészek érkezése volt, akikkel

Csótán Berti megszökött ismételt sikeres szereplés után. Pünkösdkor Sanyi ismét otthon volt Nadzon Pali esküvőjén. Nagy szeretettel vette körül mostohaanyját is, Máriát is. Érezte, hogy apja hitvány életével mind jobban és jobban távolodik tőle. A gyorsírási órák — ölelkezéssel s csókokkal végződtek. Sanyi és Mária ilyenkor »zavaros szemmel néztek össze. És noha nem beszéltek róla, tudták mindketten, hogy várni fognak egymásra« (317. l.).

Mudrony Sanyi ismét az első jutalmat kapta az év végén. Megválasztották az Önképzőkör jegyzőjévé stb. Reményekkel telve érkezett haza. *Mégjobban összeemelegedett Máriával* (332. l.). *Mégis állandóan rossz sejtelmek gyötörték, hogy a leány mégsem lesz a felesége* (331. l.). Ismét verset írt Máriához, amelyet leköszölt egy újhelyi lap. *Ady hatása mutatkozott rajta. Zavaros volt. Mária bevallotta, hogy nem érti, de hálás volt az újabb figyelemért* (330—331. l.). Sanyinak Taktabüdről levele érkezett, melyből megtudta, hogy a színészből kiábrándult Csótán Bertit elő kell készítenie a magánvizsgálatra.

Azonban ez alatt az öt nap alatt a szépen és érdekesen szövődő kamaszszerelemnek hirtelen, váratlanul végeszakadt. Sanyi és Mária már az utóbbi időben játszani kezdtek a tűzzel (331. l.) és Sanyi egy ilyen deliriumban olyasmit kezdett Máriától követelni, mit ez kereken visszautasított s végleg *faképnél hagyta* (338—341.).

Az író »utószavában« röviden elmondja, mi lett Mudrony Sanyiból s a regény sok-sok szereplőjéből húsz esztendő alatt. Ha valaki azonban a Mudrony-fiú további, érettségijét következő lelki fejlődése után érdeklődik, kérdéseire Sanyi legénykorát illetőleg Komáromi egy másik vaskos regényében, az »Ősdiák«-ban kap kimerítő feleleteket.

A regény legnagyobb értéke, hogy sehol másutt nem található részletességgel és biztonsággal rajzolja a hős kamaszszerelmét. Emiatt is adtuk a kimerítő tartalmat, emiatt idéztük az idevágó lapszámokat. A kamaszszerelem, melyet leír, elég gyakori, de nem egyedül lehetséges formája a kamasz érzelmi életének. Hogy sokszor átélt epizódokat rajzol, az olvasás közben lenyűgöző valóságérzés mellett egy kis számitás útján elérhető tény is igazolja: a történet pontosan egybeesik az író kamaszkorával. De a regény végesvégig remek illusztrációja annak is, hogy mennyi bú, mennyi igond lakik egy (magát talán külsőleg vidámnak mutató) kamasz szívében. Figyelemre méltó másik két kamasz alakja: *Pintér Béla*, akinek megvan a maga véleménye a leányokról, a nőkről; továbbá *Csótán Berti*, a ki színésznek készül (90—112. l.), meg is szökkik egy szintársulattal (273., 275., 278. l.), de kiábrándulva visszatér szüleihez (315—316. l.). De annak is kitűnő jellemzését találjuk a kötetben, hogy mily hatást gya-

korol a kamaszra az elhunyt anya emléke, a mostohaanya, a titokzatos természet, az országút a szélén álló régi házzal, a felekezeti türelmetlenségük miatt előtte cseppet sem rokon-szenves néhány kálvinista rokon és ismerős (178., 179., 232., 242. l.).

Különösen kiemelkedik a protestáns ifjúság körében szokásos *legáció* méltatása (221—227. és 230. l.), továbbá *Rákóczi s társai hamvainak hazahozatala* (195—197. l.), mint lélekformáló erő.

**Tamási Áron, Szűz Máriás királyfi I. és II. kötet.
Kolozsvár 1928. Szépművés Céh.**

(Idézetek a második, az Athenaeum r. t. kiadása szerint. Budapest. 1928.
136 l. és 149 l.)

Tamási Áron a székely »fajvédő« regény megteremtője. Kiváló fiatal érték, de még kiforratlan. Minden írása, novellája, regénye a legújabb *Címeresek* címűt sem véve ki, erőteljes nyelvezet, a pusztulásba sodródó, de Istenben bízó katolikus székelyek s a természet remek ábrázolása, saját élményein áttörő epikus hangulata stb. mellett is *szertelen*. Szeretelensége hol a székely tájnyelv állandó, az olvasóra fárasztó használatában, hol igazságtalanul antiklerikális beállításában, hol a stílus folyamatosságának szinte ritmikus strófákkal való fölcserélésében, hol (Szűz Máriás királyfi II. kötet) bántóan felszínes »miszticizmusában« mutatkozik.

A kétkötetes »Szűz Máriás királyfi« Csorja Boldizsár művészlelkű fiú élettragédiáját mutatja be. Nem érti meg a város, az iskola, a családi és a baráti kör. Ez a meg nem értés (»székelysors« Tamási szerint) bujdokoltatja a szép szóra vágyó fiút. Mindamellett, ha virágzó legénykorában gyilkos penge nem vetne véget életének, a meg nem értések lankasztó sora mégsem emésztene el. Bujdokolva bár, de tovább küzdene annak a tudatnak a hatása alatt, hogy a Székelyek Nagyszasszonya, Szűz Mária őrködik fölötte.

A regény első, sikerültebb kötete foglalkozik Csorja Bódi gyermek- és kamaszkorával. A keret, mely között ez az életrésztlet megelevenedik, a székelyudvarhelyi róm. kath. főgimnázium.

Íde a főgimnáziummal kapcsolatos katolikus Fiúnevelőbe hozza édesapja, a jómódú székely gazda. A fiú azonban sehogysem akar megbékülni a várossal, a városi fiúkkal, hamarosan elbolyong a közeli hegyek közé. Mikor visszahozzák, a Csorja-család kedves lova, a Holló, szeme előtt múlik ki. A ló emlékére fából kifaragja Hollót (művészhetség!) s ezt a kis faszobrot Halottak Napján képletesen eltemeti, sírjára égő gyertyákat helyez. Mivel erre a különös kegyeletnyilvání-

tásra az esti imáról szökött ki, emiatt is van ügye az igazgatóval, tanárokkal. Ezt is, akárcsak első elbolyongását, eligazítja kedvenc tanára, Fazekas Ádám, a törölmetszett székely. Még első bolyongása közben barátkozott össze egy szintén világgáment székely inasgyerekkel, Berze Ferkével. Ezzel »hajlékot« építettek a hegy tövében. Mikor Bódit onnan visszahozta édesapja a városba, Ferke továbbra is ott maradt. Bódi gyakran látogatta. Mikor pedig egyszer betegen találta, behozta a városba, itt megmentette egy cigányleány csábításától, majd eljuttatta szülőfalujába, Fenyédre.

Kamaszéveiben Botár Júlia iránt kigyulladt szerelme idején is gondol Ferkére. Így egyik karácsonyi kántálás alkalmával a többi falusi fiúval együtt pénzt gyűjt a szegény Ferke részére. Mikor pedig hallja, hogy Ferke kiszenvedett, engedély nélkül távozik az intézetből a szegény fiú búcsuztatására, temetésére. Itt, a fenyédi plébános jelentése szerint, a búcsuztató közben nagyhangon tivornyázott, sőt ilyen kijelentésre is ragadtatta magát, hogy: »a székelyt balkézszel áldotta meg az Isten«. Emiatt kicsapják. Fazekas tanár mikor látja, hogy a fiú érdekében nem tehet semmit, leveti a reverendát, kilép a nagyrészt nem székelyekből álló tantestületből: tiltakozásképp a székely tehetség elnyomása ellen.

Ez az első kötet. A regényhős Bódit szinte elejétől végig *kamasznak* rajzolja. Bódiban megtaláljuk a *kamasz összes jellemző vonásait*. Ezért ez a kötet teljes egészében figyelemre méltó. Különösen szép rész *Bódi és Ferke barátkozása* (23—33, 47—51, 70—77, 87—107, 135—146. l.), *Bódi ébredező kamaszszerelme* (131—132. l.) s jellegzetes *kamaszkori szertelensége*, mely utóbbi fel-felbukkan a kötet minden egyes fejezetében.

P. Pál Ödön, A felhők kapitánya. Budapest. 1929.

(Szent István Társulat 210 l.)

P. Pál Ödön (családi nevén Pitroff Pál) eddigi kevésbé sikerült kísérleteivel ellentétben elérte azt a szintet, hogy a főcím alá méltán odaírhatja ezt a szót: »regény«.

Bajóthy Péter, erdélyi nemes család sarja, a regény hőse. Már özevgy anyja papnak szánja. Követi is 17 éves korában anyja kívánságát. De még nyolcadikos kispap korában leveti a kék reverendát, műegyetemre megy Pestre, majd Zürichbe. Mikor hazajön, mérnöki felkészültségével vagyont akar elővarázsolni az értéktelen ősi föld mélyéből. Minden akadályt legyőzve, serényen dolgozik. Ameddig hordja a levetett reverendájából készített mellényt, helyén van a szive, amikor azonban leveti, sőt el is égeti, tervei nem sikerülnek. Elsodródik igazi szerelmétől, Szöllőssy Ilustól. Résztvesz a

világháborúban. Megsebesül. Végre mégis tüneményesen úgy alakul a helyzet, hogy 1919-ben Ilus vőlegénye, de boldog menyasszonya váratlanul elköltözik egy szebb hazába. Péter Isten ujját látja az egészben. Ismét fölveszi a reverendát s most a győri karmelita rendházban, úgy látszik, megtalálja lelke nyugalját. Ez a regény rövid tartalma.

A kötet elején 64 oldalon át az író két kamaszt varázsol az olvasó elé. Bajóthy Pétert (aki tizenhat—tizenhét éves) és legjobb barátját, a nálánál két évvel fiatalabb dunántúli gentry-fiút, Szöllőssy Pistát.* Mindketten a kolozsvári piarista főgimnázium diákjai s a Báthory-Apor katolikus fiúnevelő intézet bennlakó növendékei. A kedvesen és élénken rajzolt intézeti élet keretében bontakozik ki eszményi barátságuk. Pistának már a leányokon jár az esze, Péter azonban komolyan papnak készül. Pista mégis kételkedik Péter papi hivatásában. Apró okok késztetik erre. De megnyugszik, mikor egy ízben a hálóteremből kiosonó Péter után les. Azt gondolja, hogy kiszökni készül. Mikor utána megy, kellemeesen csalódik: Pétert a kápolnában térdreereszkedve ájtatos imába merülve találja. Éjfél tájban együtt jönnek ki a kápolnából. Pista bevallja gyanúját és ez az esemény csak arra jó, hogy tartós barátsággá mélyítse együttlétüket.

Az iskolaév végén, Péter anyjának meghívására Pista két hetet Alvincen tölt. Itt szerzi élte legszebb emlékét, amely tele van szöve titokzatossággal, mélységgel, Erdély lelkével.

Péter azonban már nem adhatja vissza a látogatást, nem mehet Pistáék dunántúli hazájába, mivel szentgyakorlatokat végez a ferencrendi atyáknál, készül a gyulafehérvári kisebb papnevelőbe s a jövő iskolaévben itt fogja befejezni a középiskolát.

Pista a nyár hátralévő részét otthon tölti. Itt tudja meg az egykor gazdag gentry-család anyagi leromlásának igazi okát. Az özvegy anya elmond mindent s ezzel kamasz fiát megnyeri legmeghittebb barátjának.

A fiú lelkében komoly az elhatározás: nem akar könnyelmű s kártyás apjának lelki másává lenni, akinek éppen emiatt nem sikerült az ősi birtok visszaszerzése.

A tartalmas nyári vakáció után Pista visszatért Kolozsvárra. A prefektus 30 ötödikes-hatodikos diákot bíz reá. Doktor lett tehát. Segítségükre van mindenben s a többség úgy szereti, hogy ha netalán egyszer-egyszer az egyik szembe száll vele, a fiúk maguk sietnek a gazfickót helyben hagyni. Legtöbb baja Ferenczy Karcsival van, de rajta is győzedelmeskedik nemes nagylelkűségével.

* Mivel a regényben legtöbbször az ötödikes és hatodikos Pista kamaszkoráról esik szó, ezért soroztuk ide *A felhők kapitányá-t*.

Május végén azonban levelet kap Pétertől. Jelzi, hogy nem érez hivatást a papi pályára. Leveti a reverendát. Mérnök akar lenni. »Mi, lecsúszott földesurak, csak úgy ülünk vissza a nyeregbe — írja levelében — ha meghódítjuk a föld belsejét... A felületét már visszahozhatatlanul elveszítettük« (35. l.). Arra kéri Pistát, hogy az iskolaév végén jöjjön tüstént Alvincre és a levetett reverenda láttára megtört édesanyját szép lelkével, eszével, szívével állítsa talpra.

Pista enged a kívánságnak. Sikerrel oldja meg feladatát s miután helyszíni szemlék keretében meghallgatja Péter nagy terveit, Pétert magával viszi Szilba, a Dunántúlra.

Péter elemében van s olyan korát s képesítését meghaladó utasításokat ad özvegy Szöllőssynének az elvesztett vagyon visszaszerzésére, melyek (mint a regény során látjuk), valóra válnak. Állandóan rajta van a reverendából készített mellény s ezért mikor barátja tizenkétéves huga, Szöllőssy Ilus iránt szerelemre gyullad, helyén marad a szíve. Elhatározza, hogy amíg nem végez, nem jön vissza Pistáékhoz s hajthatatlan marad ebben a döntésében.

Ennyi a regényből bennünket különösebben érdeklő s ezért bővebben bemutatott rész.

Remek stílusa, a regényhez szükséges technikai kellékek pontossága, de főleg valóságot tükröző lélekábrázolása bár nem ütközik ki annyira ezen a 64 oldalon, mint a regény további részeiben, mégis értékes. Ha e rész kissé feleslegesen szentimentális (itt is, ott is felbukkanó) csomópontjaitól eltekintünk, lehetetlen, hogy észre ne vegyük a következőket: ez a legsikerültebb regényünk, melyben a századeleji *katholikus konviktus élete* hűen rajzolódik elénk, százhusz, nagyobb részt kamasz diákjával, prefektusával, duktorendszerével, sajátos csínytevéseivel és vallásos hangulatával. Értékes részei a 64 oldalnak még azok is, amelyek *Pista és Péter, majd Pista és édesanyjának mély barátságáról* szólnak. Különösen ez az utóbbi eredeti, kedves és figyelemreméltó (17—25. l.), akárcsak a »primus inter pares« vezetőszerepe állított *Pista, a duktör* (25—37. l.).

Szitznyai Zoltán, Aranykarika. Budapest. 1931.

(Athenaeum. 288 l.)

A stílus gördülékenysége, a lírai átélésre való hajlamoság és a szerkezetre fordított műgond jellemzik az »Aranykarika«-t, mely Szitznyai Zoltán első regénye.

A regény tárgya nem más, mint az éppen harmincéves író gyöngéd, finom visszaemlékezései gyermek- és kamaszkorára. A nagyobbik részt a gyermekkorra való visszaemlékezések töltik ki. Kamaszkorának csak első egy-két évéről

van szó a kötetben, azokról az évekről, mikor a negyedikbe járt. Az előbbi 176, az utóbbit 103 oldalon mondja el. Vázolt kamaszkorában még inkább gyermek, de már vannak határozottan »kamasz«-bélyeggel ellátott problémái.

Érdeemes volna összerakni azt a sok kedves epizódot, melyből gyermekkora összetevődik. Hegedős Lulu (ezen a néven szerepelteti az író hősét) életregény-részlete azt kívánja érzékeltetni, hogy milyen benyomásokat idéz elő a nagyobb-részt felnőttekből álló környezet egy olyan okos gyermekben, aki órák hosszat elhallgatott a nagyok között, mintha semmit sem értene, mégis a végén mindent híven megőriz magában.

A gyermek előtt játszódik le apjának, Hegedős Kálmán egykori főispánnak tökéletes tönkrementése. A pénzzel nem tud bánni, vállalataiban rosszul választja meg üzlettársait, nem hallgat reálsan gondolkodó feleségére, váltói vannak, összevész azokkal, akik kisegíthetnék szorult helyzetéből. Mindezekhez még egy felújuló régi szerelemmel való küzködése is járul, melyet titkol, de amelyet övéi, még a kis Lulu is, észrevesznek.

Nem csoda, hogy összeroppan s a végzetes agyvérzés kiemeli az élők sorából, rengeteg gondot s adósságot hagyva azoknak, akik szerették, tisztelték.

Lulu, apja halála előtti napon, ennek íróasztalában turkál. Fölfedezi naplóját, melybe felújult régi, igazi (diákkori) szerelmével való küzködéseit rögzítette s melyre ráírta: »Halálom után meg kell semmisíteni«. Egy-két mondatot olvas csak belőle, ebből látja, hogy atyja csak azért nem lett hűtelen anyjához, mivel egykori ideálja nem akarta.

Ez valahogy felforgatja eddig egészen gyermeki lelkét. Eddig is sokat nem értett s ha a rejtélyek után kérdezve nem hallgatták meg, vagy nem adták meg a neki még korai feleleteket, eddig ez nem fájt neki. Most azonban szeretné »kinyújtani a kezét egy pajtási kéz után, kérne valakit, aki meghallgatja és felel neki« (177. l.). És ezzel a jellegzetes lélekfordulással megkezdődik a kamaszkora.

Apja halála, a már tovább nem titkolható megrendítő tények látása, *kinyitják a szemét*, hiszen anyjának is az a véleménye, hogy *bűn elrejtetni a kamasz előtt a valóságot. Ehhez joga van.*

A prépost, Pali bácsi (Lulu nagybátyja) halála előtt figyelmezteti, hogy ő az *utolsó Hegedős*. Lulu fölfogja hivatását. Férfira emlékeztető komolysággal áll a tönkrement család élére. Akkor már *instruktorkodik* (277–283. l.), mikor a régi nagy lakásból a család könnyes szemmel költözik át a kétszobás új lakásba...

Gyermekszerelme kezd átalakulni *kamaszszerelmé*, mely azonban eszményien tiszta marad (214., 224., 241., 260.,

266., 286., 287. l.). A regény kedves részletei meghatóak s ki-
 érik a reáfordított gondos egyszerűségből, hogy igazi törté-
 netet közöl bennük az író.

Ez is, meg az egész regényen végig kísérő *barátsága Szohurek Gusztó*-val mentik meg ezt a gyermek- és kamaszábrázolást attól a nyomasztó sötétségtől, mely Babits »Halálfiái«-ban annyira ijeszt, bánt és letipor.

Balla Borisz, Niczky növendék. Budapest. 1931.

(Egyetemes kiadó n. t. 237 l.)

A fiatal, de nagy reményekkel kecsegtető író első regénye (A früegeni legenda, 1929) után határozott fejlődést mutat ez az újabb alkotása, mely a magyar kamaszról szóló irodalomba új színeket vegyít, s mely olyan problémákat vet föl, melyeket a magyar regényírók eddig nem láttak meg.

A regény főhőse Niczky tábornok és mélyen vallásos nejének egyetlen gyermeke, a tíz éves korában teljesen árvaságra jutott: Kornél.

Négy éven át nagynénje, Ena néni, neveli. De rideg modorán kívül még azzal is elidegeníti magától, hogy csak ellenszenvvel és gyűlölettel tud beszélni Kornél édesanyjáról. *A fiú viszont nagy kegyelettel őrzi a »mama« emlékéét és érzi, hogy ez az emlék az, mely őt minden veszély között csodálatosan megvédi.*

Tavaly óta Kornél már kikerült Ena néni keze alól, 14 éves volt akkor és a dunántúli kádétiskola első (tulajdonképen az ötödik) évfolyamának növendéke. Nehezen boldogult eleinte a katonai főreálban, nem úgy, mint társainak nagyobb része, akik az alreálban már beleszoktak a háború előtti kádétiskolák kemény katonás fegyelmébe.

Bár tehetsége szerint alkalmazkodni próbált, a harmadik, a legfelsőbb évfolyam növendékei közt az a vélemény alakult ki róla, hogy nálánál önteltebb, titokban makacsabb fiú alig fordult meg az intézetben. Tehát le kell törni.

Sokat kellett szenvednie, hiszen oly gyöngéd s finom a lelke. Osztálytársai sem igen vigasztalták, mert nem tudtak fölmelegedni iránta. Mégis akadt egy *barátja*, a legszemtele-
 nebb fiú az intézetben: Stail István báró.

Az intézetben töltött első év tavaszáig mégis úgy megszokott mindent, hogy már nehéz lett volna számára a távozás. *Tetszett neki, hogy itt férfiisan előkelő minden:* ünnepélyek, harcok az évfolyamok közt, viccek, állandó szembenállás és nevető feszültség az altisztek és a tanárok irányában, tréfák az órák alatt, a folyosókon, a háló- és étteremben, mindenütt, még a mise alatt is. Ő a szent áldozat alatt nem tréfált soha, nem énekelt vicces szöveget az áhítatkeltő dal-

lamok helyett. Az első év elején még sokat imádkozott, hivatgatva a mamát s vele kapcsolatban régi kis barátját, a kised Jézust.

Most a második (hatodik) évfolyamban, mintha elhalványult volna a mama emléke s vele együtt a kised Jézusé is. Ő azonban most is szereti hittanárát, Erdősi tisztelendő urat, jóságos tekintete miatt. Pedig nem érdemli ő meg ezt a tekintetet, mert *először és utoljára elkövetett magános bűnét elhallgatta legutolsó gyónásában*. Karácsonykor még ajándékot is kapott a jó tisztelendő urtól: *Assisi szent Ferenc életét* (Ena néni már nem küldött semmit!)

Egy februári vasárnapon a kedvelt Mallay Dénes kapitány helyett Dagács főhadnagy vezette a kihallgatást s durva modorával kemény dacot váltott ki a fiúban, akit ezért *fogdába* küldött. Pokrócával s szent Ferenc életével fölszerelve lépett be a fogda fülkéjébe. Olvasni akart, de nem volt hangulata hozzá. Különösen azok jártak fejében, akik jönek (Mallay kapitány, Dolky harmadéves növendék, Márta cseléd) és akik rosszak (Ena néni, Dagács főhadnagy) voltak hozzá. Főleg Dagács bántotta, akinek — szerinte — *»soha sincsen igaza«*. Aztán a *mamára gondolt*. Ha ő beszélhetne Dagács-csal s tőle megtudná a főhadnagy, hogy kicsoda ő, akkor bizonyosan még ez a durva ember is kedves lenne hozzá. Felmászott a fülke ablakába s *mikor meglátta a hazatérő Mallay kapitányt, önkénytelenül utána kiabált. De mikor beszélhetett volna vele őszintén, nem tudott*. Mallay is csodálkozott viselkedésén. Kornél most érezte csak, hogy milyen *eggedül van* s átgondolta eddigi életét. Miért is kapta a könyvet Erdősitől? ...kérdi újra önmagától. *Hát ha nem igaz a benne közölt csodás élettörténet, hiszen sok mindenről megtudta mióta kamasz, hogy csak mese*. Ő szeretne jó maradni és hű a mama mélyen vallásos és tiszta erkölcsű elveihez. De *ha vissza kell mennie ismét a sok rossz osztálytárs közé, érezte, hogy csúszni fog*.

Már aludt, mikor ezt így tovább gondolta s álmában hallotta a mama szavát: *Kornél, ne menj tovább!* Sírni kezdett s e pillanatban fölébredt: a sötét cellában találta magát.

Az egyik egész délutánt betöltő kiránduláson a harmadévesek elverték a második évfolyam csaknem minden tagját. Kornélt is. Csak néhány »jófiú«, továbbá Stail báró és társai kerültek ki ezt a sorsot. Közben Kornél *kihallgatta a felsősök beszélgetését*. Durva kalandjaikról meséltek egymásnak s arról, hogy Dagács egy gazdag pék leányát készül elvenni. Hazafelé Mallay kapitány kiállította a sorból s kérte, hogy a férjétől elvált asszonynak, Forster Gréte bárónőnek ibolyacsokrot vigyen a nevében. Niczky készséggel állott Mallay rendelkezésére s mikor a bárónőnek bemutatkozott, megdöbbenve látta, hogy »olyan, mint a mama«. Forster bárónő

egyik udvarlójának, Mansernek volt a társaságában, mindamelletts nagyon kedvesnek mutatkozott Kornélhoz, akit meghívott a húshagyókeddi bálba. »Mégsem hasonlít a mamához, de nem láttam nála szebbet!« ... gondolta Kornél.

A *kamaszszerelm* főllángol a fiú szívében s bár a másodévesek közül csak kiváltságos személyek mehetek a bálba, ő minden akadályt leküzdve, kiszökött. Érezte, hogy látnia kell Gréte bárónőt. Dagács csaknem hazazavarja, de Mally (aki szintén udvarol a bárónőnek) megengedi, hogy maradjon. Itt kihallgatja a Forster Gréte körüli pletykákat. Táncre is viszi Forster Grétét s *tánc közben kél szívében a vágy, hogy a bárónét még jobban a magáénak tudhassa ... Maga sem tudja, hogy hogyan.* A mámor közepette azonban egyszerre csak hallja ismét a mama szavát: »Kornél, ne menj tovább!« Elájul...

Másnap megjelenik a hamvazószerdai misén. Utána Erdősi tisztelendő úr szobájába megy, de itt rosszul lesz. Az intézet kórházába viszik: tüdőgyulladás tört ki rajta. Betegsége alatt sokat látogatja a tisztelendő úr s olvasgat neki Szent Ferenc életéből a léha saenai fiúról, aki hallván a Megváltó szavát, megtért. Egyszer Mally és Forster Gréte is meglátogatják s mivel azt hiszik, hogy Kornél alszik, nyíltan beszélnek kényes ügyekről s Gréte férjéről, aki Rómában lakik. Mindez a beköszöntő éjjelen rémes álmképekké fonódik Kornél agyában.

Gyümölcsoltó Boldogasszonykor már misére megy, de tervezett gyónását a gyűlölt Dagács (aki lefoglalta Erdősit) s a legrosszabb fiúkkal való találkozása meghiúsítják. Stail megvédi a gúnyolódó fiúkkal szemben. Mise alatt gondol a hamvazószerdai eseményekre: Forster Gréte is hamu lesz, akárcsak a mama... Nagyon bántja, hogy ime új életet akart kezdeni s már is kezdődik a régi... Meghatva szemléli a szent áldozáshoz önként járuló növendékek közt a kedves és kiváló harmadévest: Dolkyt. Lám, ő nem szégyeli magát!

Ettől fogva nem látták Niczky Kornélt a főépületben. Dagács csaknem tönkreteszi egyetlen boldog délutáni sétáját Forster Gréte bárónővel, a fiú fokozottan dühöng ellene, azonban az Erdősi tisztelendő úrral folytatott lelki beszélgetés hatás alatt kibékül a gyűlölt főhadnaggal.

A nagyhét nagy kísértéseket hozott Kornél számára. Csomag, sőt levél sem jött már *Ena* nénitől. Bár imádkozik, hogy Gréte bárónő legyen már a három férfi közül az egyiké, de azért is, nehogy Gréte Rómába távozzék. *Ha itt marad, akkor néha-néha meglátogathatja elhagyatott kis kadétját.* Márta cseléd is előtérbe lép, a fenyők között egy padon elbeszélgetnek. A leány csábítja, hogy az egyik éjjel látogassa csak meg. Egyedül alszik a kertészlakban. Kornél elvörösödik és ügyesen otthagya Mártát.

Nagyszerdán ismét olvas Szent Ferenc életéből. Nem érti, miért nevetséges ez egyes fiúk előtt, a mama előtt pedig nem volt az. Közben ablaka alatt arról beszélgetnek, hogy Manser (Gréte egyik udvarlója) öngyilkos lett. Rohan Erdősi tisztelendő úrhoz, aki szerint Kornélt az Üdvözítő nagyon és különösen szereti (187. l.). Megállapodnak, hogy este 6-kor hosszabb lelkibeszélgetésre jön és gyónni fog. »Annyi jó van benned! — mondja Erdősi a fiúnak. Őrizd meg hűséges szivedet s akkor te leszel az egyetlen igazi katona ebben az iskolában« (188—189. l.).

De mi lesz Forster Grétével? — kérdi Kornél. Erdősi azt felelte, hogy majd este erről is fognak beszélni.

A tervezett gyónást Forster Gréte délutáni váratlan megjelenése ismét megghiúsította. Mallyhoz jött, de mikor látta, hogy nincs itthon, az ő becsületéért éppen az udvaron harcoló Kornélhoz csatlakozott s vele töltötte az estét. Megállapodtak abban is, hogy a fiú Nagyszombat délután kimegy hozzá s nála marad az ünnepekre. Kornél kedvesen jelzi, hogy imádkozik Gréte családi boldogságáért, t. i. hogy az férjével kibéküljön. Mivel látja, hogy a bárónő kevésbé imádságos lélek, kikölcsonzi neki Szent Ferenc életét, föl is lapozza a Gréte számára üdvös részleteket. Gréte búcsúzáskor *szájon csókolta*. Egész éjjel nagy izgalmat okozott neki ez a csók. Másnak érezte magát, mint aki eddig volt. »Én is úgy fogok élni, mint a többi!« gondolta s majd a sötét kertben barangolva csaknem benyitott Mártához, aki a kertészlakban feküdt. De *egy fülemüle énekelni kezdett s nem akart elhallgatni*. Az úton lépések is csikorogtak. Kornél levette a kilincsről a kezét s távozott.

Másnap Stail is hazament, de előbb elbúcsúzott Kornéljától. Eközben tudja csak meg, hogy mennyire lezüllesztette ezt a fiút rettenetes erkölcsű családi környezete.

Nagypénteken kora délután Mally behívta az irodába, itallal kínálta (amit Kornél nem fogadott el) s Forster Grétének címzett levelet nyújtott át neki e szavakkal: »Ne ejtsen zavarba az első asszony! Mulass jól!« Jelezte, hogy az ezredes engedélyt adott a kimenőre s kérte Kornélt, hogy a levelet Nagyszombat reggel feltétlenül kézbesítse.

Néhány óra múlva a Szent Sír előtt állt és imádkozott Kornél. Elgondolta, hogy érte is meghalt Jézus Krisztus. Anyjára is gondolt, aki biztosan mondaná: »Imádkozz Mallyért! A körülhordozott perselybe pénzt dobált mindenki. Neki nem volt pénze. Mit adjon tehát Jézusnak? *Letérdelt*. »Legalább ennyit!« — mondta jószívvel s elpirult. Pár pillanat múlva mellette terem Forster Gréte. Egy doboz cukorkát ad neki s fülebe súgja, hogy holnap (Nagyszombat) reggel elutazik s hogy így nem válthatja be ígéretét.

Sokáig imádkozott ezután Niczky Kornél és szorongatta

a cukros dobozt: ennyi maradt hát Forster Grétéből? Aztán ment győnni.

Azonban a Nagyszombatra virradó éjszakán olyan érvék hatása alatt, melyeket mintha nem a vér diktált volna, elhatározta, hogy mielőtt felvirrad, elviszi Mallay levelét Forster Grétének. Akkor talán nem megy vissza férjéhez Rómába s Kornél nem marad egyedül... Az emeleti ablakon át kilép, az esőcsatornára csimpaszkodik s így ereszkedik lefelé. De máris zuhan a halálba és közben sietve mondja: »En már nem akarom átadni a levelet. Istenem, ments meg... és bocsáss meg nekem!« s mintha hallotta volna a szöveget: »Kornél, nem engedlek tovább!« s úgy érezte, hogy belép a mennybe. Aztán anyja jelenlétében szól hozzá Jézus Krisztus, Aki előtt térdre ereszkedik...

Balla Borisz szerény véleményünk szerint *regényében két kérdésre ad megnyugtató választ*. Az egyik: *mit jelent egy árva fiú lelkében a jó anya emléke?* A másik: *mit cselekszik az isteni irgalom Kornéllal, ezzel a küzködő, emberektől teljesen magára hagyott, de a Teremtőtől különösen szeretett szegény kamasszal, ha ez a maga gyarlóságában emberileg menthetetlenül csúszik lefelé a lejtőn?*

Igen-igen érzékeny lelkű a regény hőse: Niczky Kornél, de *korántsem abnormis*. Az ilyenméretű érzékenység nem ritka a kamaszoknál, csak palástolják. Akik »beteges«-nek minősítik Kornél alakját, azok elfeledik azt az ifjúsági pszichológiától megállapított tényt, hogy »az igazi kamaszkor betegség«.

Balla Borisz írását, nagyon helyesen, nem az ifjúságnak szánta. Azonban ilyen kötetre szüksége van a magyar lelki pásztornak, szülőnek és nevelőnek. Megértőbbé a kamasz-ápolást illetőleg eredményesebb munkássá alakítja olvasóját. S ha a nevelő faktorok lélekformáló küzködése nem vezet tüstént célhoz, sőt eredménytelenséggel kecsegtet, figyelmezteti arra, hogy *van még egy bekapcsolható erő: az isteni, a transcendens energia, főleg pedig Isten irgalmassága*.

Azonban néhány hibája el nem hallgatható ennek a regénynek. Kár, hogy Kornélt a szerző nem hagyja meg abban a meggyőződésében, hogy Forster Gréte az ő drágaemlékű anyjára hasonlít (88. és 89. l.), kár, hogy egy-egy szimbólikus képével (ilyen például a »nagy fal« képe, mely a tiszta gyermekkort, az erkölcsi megülő kamaszkortól elválasztja) s miszticizmusával olvasóinak egy részét elriasztja.

Az, hogy Kornél lélektanilag érthető önzésében annyira megy, hogy *nem kívánja Gréte visszatérését elhagyott férjéhez*, nem elegendő ok a botránkozásra. Ne keressük s ne kívánjuk a kamasznál a tökéletesen logikus gondolkodást! Kornél, amint a regényből kiérezhető, nem is képzei, hogy ezzel a gyors elhatározásával felcsapott házasságtörőnek!

Csak első pillanatra bántó a jólelkű, de a kamaszok írá-

nyítására képtelen Erdösi tisztelendő úr szerepeltetése. Tudjuk, hogy akkoriban (a világháború előtti években) is voltak *hivatásuk magaslatán álló ifjúsági lelkipásztoraink.* Azonban ilyen Erdösi-tipust követel a regény, mely, mint jeleztük, azt szemlélteti, hogy miként emeli ki a jó Isten ebből az árnyékvilágból az utolsó pillanatban a *teljesen magára hagyott kamaszt*, hogy megmentse az örök életnek. Viszont méltán kétségbevonható epizód Kornél (Erdösi hatása alatt történő) túlgyors kibékülése Dagács főhadnaggyal. Pompás és jellemző jelenet, mikor Kornél megkísérli a végzetes szökést *olyan érvek hatása alatt, amelyeket mintha nem a vér diktált volna* (232. l.). Figyelemre méltó *Stail Pista báró jellemzése* (20. és 81. l.), Kornélunkkal való *barátkozása* (145. l.) s *utolsó beszélgetése léha apjáról* (208. l.).

Érezhető hiány a regényben még az, hogy *nem világosít fel Kornél első és második évfolyam közötti nagyvakációjának eseményeiről.*

Amint a főhősre, úgy az egész regényre sem nyomható a »beteges«-ség szégyenbélyege. Inkább kincsesbányája az élesen megfigyelt kamaszkori lelki jelenségeknek, amelyekből bírálati megjegyzésünkben csak a legfontosabbakra mutattunk reá.

A már beérkezettnek tekinthető szerző stílusa nagyon megfelel az analitikus regények stílusának. Ezt csak néhány germanizmus zavarja, viszont fegyelmezett fantáziája sikerrel élénkíti. Akárcsak Komáromi, hajlamos az indokolatlan, de érdeklődést fokozó kitérésekre. Jellemrajzai kitűnőek. Realista a szó igazi értelmében.

Balla Borisz jó munkát végzett s *a Niczky növendék* határozottan kiemelkedik a kamaszábrázolásba mélyülő magyar regényirodalomból.

C) Hetedikesek és nyolcadikosok

Csiky Gergely, Sisyphus munkája. Budapest. 1892.

(Franklin T. 158 l.)

Ez a második magyar regény, mely a magyar serdülő fiút *sikerrel* ábrázolja. Érdekes mindenekelőtt azért, mivel *hősnének, Páldi Bélának gyermekkoráról is megkapjuk azokat az adatokat, melyek kamaszéveinek megértéséhez föltétlenül szükségesek* (5. l.). Értékes továbbá a regény azért is, mivel teljes egészében *kitűnően jellemzi Páldi Bélában* annak a *gentry kamasznak a sorsát, akinek önállóságra neveléséről idejében nem gondoskodtak* (51—53. l.). Legszebb s valóban műgonddal kidolgozott rész *kamaszszerelmének megrajzolása* (56—70. l.). Ennek keretében ügyes utalást találunk a *görög-római mīthológia legrosszabb időben (a kamaszkor elején) történő iskolai közlésének romboló hatására* (62—65. l.), bár ezt a hatást Csiky nem festi oly élénk és találó színekkel, mint Babits Mihály »Halálfiái« című regényében.

A kevéssé ismert regény tartalma a következő:

Az Alföldön, a mezősi pusztá legszélső zugában meghalt az öreg, mulatós Páldi. Két unokát s adósságokkal terhelt nagybirtokot hagyott maga után. Egyik unokája, Páldi Béla, a nagypapa halálakor csak 10 éves volt, viszont a már 24-ikben járó nővére, Klára, elég erőt érzett magában arra, hogy a birtokot tehermentesítse, sőt jövedelmezővé tegye; továbbá arra is, hogy Béla öccsét felnevelje. Az előbbi a haldokló pusztai intelligencia intrikái ellenére is sikerült, az utóbbi azonban nem. Klára ezt sajnos csak akkor kezdte belátni, mikor Béla éppen levizsgázott a hetedikből. Élhetetlennek találta és semmi önállóságot nem fedezett föl a már 17 éves fiúban (36—38. l.). Saját magát hibáztatta, mivel ő és Kamilla kisasszony (öreg tanárnő) állandóan örködtek felette. Béla, mint magántanuló csak vizsgázni járt a legközelebbi város középiskolájába.

Az imént a hetediket teljes sikerrel végzett fiúval szemben Klára (talán még nem késő!) módszert változtatott. A

nagyvakkáció folyamán megengedte, hogy a fiú délutánonként egyedül kísértálhasson a közeli kiserdőbe. Az első ilyen magános séták alkalmával mi sem történt. Azonban az egyik délután a kiserdőben Béla összetalálkozott Klára egykori hűtlen udvarlójának 14 éves leányával, Bérczi Fannival. Ezzel az első leánnyal való összetalálkozáskor lelkében, nem csoda, kigyulladt a *kamaszszerelem*. Ennek erőteljes továbblángolását elősegítette a leány kihívó viselkedése is. A kamaszszerelem deliriuma egész valóján előmlött s övéi rendetlensége, késései, szórakozottsága, álmában való hangos beszéde alapján gyanakodni kezdtek. Meg is akarták már lesni, hogy mit is csinál a fiú a kiserdőben. Erre azonban nem került a sor, mivel az intrikáiról hirhedt Nagyvégghyné az egész ügyről referált Klaránál tett látogatása alkalmából. Béla kihallgatta beszélgetésüket. Klára, mikor a szerelmi ügyben beszélni akart öccsével, ezt sírva találta. Nem a bánat könnyeit sírta, hanem »sértett önérzete kergette szemébe a könnyeket akkor, midőn hallotta, mint nevetnek rajta s mint utánozza őt, talán csúfolja is Fanni, akit ő nem tudott volna kigúnyolni a világ minden kincséért« (85. l.).

Klára gyors beavatkozás szükségét érzi. Mily végzetes is volna, ha a gyámoltalan Béla ilyen léha ember léha leányába gabalyodna s talán idővel feleségül is venné. Ezért a nyolcadik osztályra Grácba küldi Kamilla kisasszonnyal, azonban szintén oda kerül özvegy ezredesné nagynénjéhez Fanni is. A tánciskolában csakhamar találkoznak. Itt Fannit, nagynénje családi nevéen, mint »Schurich« kisasszonyt ismerik. Később másutt is sikerült találkozniok. Boldogok. A templomban, a kereszt tövében esküsznek örök hűséget egymásnak.

Közben a mit sem sejtő Klára eszményi jó feleséget kezd nevelni Béla számára. Béla azonban az érettségi után s a következő években sem tud felmelegedni Torday Janka iránt s poste restante útján állandóan levelezik első ideáljával, Fannival. Fanni az akadályok leküzdésében hűséges társa. Béla 23 éves korában oltárhoz is vezeti Fannit. A fiatal pár visszahozza a régi, gondtalan, vidám életet a Páldipusztára. Persze fog a pénz is. Rohamosan fogy főleg akkor, mikor Béla, mint országyűlési képviselő, feleségével Pestre ment. Igen élénk és igen költséges társasági életbe sodródnak. A mandátum egyszerre csak lejárt, újabb föllépéshez Béla (illetve Klára) még kölcsönképen sem tud pénzt előteremteni. Fájdalmát enyhíti kis fia születése, kit nagy ünnepségek közt visz keresztelőre. A keresztelés utáni mulatozások idején levél érkezett Klára címére, mely jelezte, hogy az ismét eladósodott birtok hitelezői csődöt kértek a Páldi-jószág ellen.

Klára látja, hogy minden összeomlott. Ez a szörnyű csa-

pás belső vérzést idéz elő legyöngült szervezetében s míg a szomszéd szobában toasztznak s táncolnak, ő Kamilla és Janka karjai közt kiadja lelkét.

Herczeg Ferenc, Gyurkovics fiúk 1895; Gyurka és Sándor 1899.

(Idézetek a Singer és Wolfner-féle gyűjteményes diszkiadás X. kötete szerint.)

Nemrégiben a fővárosi sajtó egyik reprezentánsa előtt nyilatkozott Herczeg Ferenc a Gyurkovics leányok és fiúkról írt regényeiről. »Fejlődésem kamaszkorából valók ezek!« — mondotta. S valóban. E kötetekben ugyanis hiába várjuk a kiforrt, állandó lélektani érdeklődéstől vezetett nagystílú elbeszélőt. A magyar gentry léha alakjait rajzolja szinte pajzán jókedvvel a Gyurkovics-csemetékben. Mindkét regény apró novellák gyűjteménye, melyeket jórészt csak a szereplők azonos neve kapcsol regényformába. Előadásának gördülékenység, vidám modora az, amellyel e köteteken át ma is hódít a lélekelemző regények korában.

A »Gyurkovics fiúk«-ban Gyurkovics Géza és András gyermekkorából ad színes pillanatképeket, akik aztán a középiskolát »consilium abeundi«-k készséges követése után végső állomásként a nyilvánossági joggal felruházott *fővárosi magángimnáziumban* fejezik be. Géza még itt is, akárcsak gyermekkorában, akaratos s apjával történt összezetördülése miatt nem hajlandó az *érettségiztető* bizottság előtt megjelenni. De Vecsera ur, az igazgató, két tanár segítségével az ágyból kirántja, fölöltözteti s fölviszi az osztályterembe. A fiú elkecseregetten védekezik, képtelenségekkel és gorombaságokkal válaszol a föltett kérdésekre, mégis Bandival együtt érettnak nyilvánítják (17—18. l.).

Bandi a magyaróvári gazdasági akadémiára megy, Géza pedig a jogászkávéházak játékasztalainál folytatja »tanulmányait«.

A »Gyurka és Sándor«-ban már több van az ifjabb Gyurkovics fiúk serdülő koráról. Az író különben itt Gyurkovics Gyuri akkor bajai főszolgabíró feltűnő házasságát (a korcsmáros Jazomirovics leányával, Anikóval) kívánja elmagyarázni. Emiatt hosszasan foglalkozik Gyurka és Sanyi kisdíákkorával. Ebben az időben történt ugyanis, hogy Gyurka megismerkedett a kis Anikóval s eleinte hármashban (Gyurka, Sanyi, Anikó) a közeli erdőben fölcaptak zsványnak (32—52. l.). Legszebb s legsikerültebb részlet ennek a *zsványéletnek* plasztikus megrajzolása, mely a bajnai gimnázium alsós diákjait is annyira magával ragadta, hogy többen közülök megszöktek az iskolából és Gyurkának, a vezérnek

hűséget esküdtek. Az első kocsi kirablása azonban nem sikerült, mert történetesen éppen özvegy Gyurkovicsnét (a Gyurkovics-fiúk mamáját) akarták »kirabolni«. Ő elintézett mindent, még az iskolában is. Gyurka szerencsésen befejezi az évet Bajnán, majd Ujvidéket, Kalocsát megjárva, ismét visszatért Bajnára, hol nagyban készül az *érettségire*.

Azonban ezt a komoly készülést megakadályozza a *kamaszszerelme* (53—67. l.). Csopaki Sári, a törvényszéki elnök 15 éves leánya ihleti meg a szívét. Sárinak a diákmiséen vall szerelmet Gyurka, sőt tüstént az eljegyzést is megsürgette. Csopaki Sári viszonyozza szerelmét, azonban egyidejűleg épp oly szívesen veszi *Zsemlye Mihály* kadét udvarlását is. Gyurkát ez szörnyen felbosszantja s első éves jogászbarátja tanácsai s asszisztálása mellett *párbajkomédiát* rendez, amiből persze semmi sem lesz. De egyelőre tartós a haragja Csopaki Sárral. Herczeg kamaszszerelme-ábrázolása felületes karrikaturarajz s mintha annak készült volna a következő rész is, mely az *érettségi* hirtelen beköszöntött napját jellemzi. De oly hüen festi Gyurka drukkját s ennek következtében a Sárkányölő Szent György oltára előtt mondott eredeti *kamaszimáját* (69. l.), hogy az író maga is fölkiált: »aki még sohasem imádkozott ilyenformán, az vesse Gyurkára az első követ« (70. l.). A Gyurka furcsa imája úgylátszik meghallgatásra talált, mivel a szigorú főigazgató beteg lett s maga helyett a Gyurkovics-fiúk nagybátyját, a kolumbácsi c. prépostot küldte érettségi elnöknek, aki természetesen gondoskodik, hogy öccsét érettnak nyilvánítsák. Az érettségit követő táncmulatságon ismét föllángol Gyurka kamaszszerelme Csopaki Sári iránt, de ez kikoszarazza. E fölötti dühében Gyurka a gentry-társaság nem kis bosszuságára, az ott ácsorgó egyszerű leányok egyikével kezd táncolni s csakhamar reáismer benne Anikóra, s megtudta tőle, hogy most is szereti. Ez a legényszerelme most már tartóssá válik s Gyurka, mint bajnai főszolgabíró, megsemmisítve anyja nagy terveit, oltárhoz is vezette a korcsmáros leányát.

Móricz Zsigmond, Isten háta mögött. Budapest. 1911.

(Idézetek a 4-ik Légrády-féle kiadás szerint. 199 l.)

(Általános Móricz-méltatást l. a *Forr a bor* c. regény ismertetése előtt.)

Ennek a regénynek eredeti s ezért figyelemreméltó a célkitűzése. Arra kíván felelni, hogy *milyen veszedelmet jelent egy gyámoltalan s gyáva 18 éves fiú számára egy akár rokon s léha fiatalasszony, aki nem szerelemből lépett férjével házasságra.*

A főszereplők: Veress Pál kb. 40 éves tanító Ilosván.

Száraz és durva ember. Felesége: 26 éves. Veress László gimnáziumi VIII. o. t., aki tanító-nagybátyjánál a középiskola elvégzése végett kosztol Ilosván.

A regény a kikapós Veressné jellemzésével kezdődik. Majd a hőstre tereli a figyelmet, aki csak gyámoltalanságból és gyávaságból nem züllött még le. Különben olvasmányai, társainak trágár beszédei, féktelen fantáziája már az örvény szélére sodorták.

Megirigyli az egyik este a lutheránus káplánt, aki Veressnének udvarolhat s bántja, hogy őt (az érettségi közeledtére való tekintettel) tanulni küldik.

Azértse tanul. Éjjel 10 órakor kiszökik, hogy Gacsal nevű osztálytársánál legalább a Fidibusz c. pornográf lap legfrissebb számával csillapítsa szexuális éhségét.

Gacsal nincs otthon. A kis cseléd, ki kaput nyitott, szinte felkiáltkozott a fiúnak. De Veress Laci lelkében ismét urrá lett a gyámoltalanság és gyávaság s így misem történt.

Gacsalék házat elhagyva, bánja, hogy nem kezdett ki a kis cseléddel. Megy egyenesen, most elsőízben a hirhedt Vig Kamarába, hol züllött osztálytársai dorbézolnak. Mindaz, amit lát, megsemmisíti előtte a női ideált (41—54. l.). Sietve s még idejében távozik. Ugy érzi, Isten mentette meg s kezd ébredezni benne a felelősségérzet.

De éjszakai bolyongása közben az igazgatóval s egy másik tanárral hozza össze a balsors. Vallatják (89—90. l.) Ki akarják csapni. Veressné megmenti s Laci különös szolgálatkészsége miatt (87—90. l.), megindul köztük a bizalmas csókos együttlét. A legelső alkalommal úgy felhevül, hogy még az éjjel határozott céllal indul egy éjjeli mulatóba. De kiábrándulva távozik onnan. Pár nap után a gimnázium igazgatója maga elé idézi a Vig Kamarába járó társaival. S kijelenti, hogy nem kíván beavatkozni tekintettel az érettségi közelségére. Azonban reméli, hogy amíg a középiskola falai között maradnak, ezentúl szigorúan betartják az iskolai törvényeket (176—188. l.)

Ez a regény előfutára a »Forr a bor«-nak.

A regény kamaszábrázolása ellen nem lehet kifogásunk. Élethű, akárcsak a környezetrajz: a laza erkölcsű, kamasszal egyáltalán nem, vagy legalább is nem a legszerencsésebben foglalkozó *kisvárosi középiskola* (80—90. és 176—188. l.) és kosztos ház. Különösen markáns vonásokkal rajzolt hangulatképek: mikor *Laci átgondolja szexuális élete eddigi fázisait* (50—54. l.), továbbá *esete Veress Pálnéval* (163—164. l.) s mikor a »beteljesülés« után *lelkében felébred a kiábrándulás* (180—184. l.).

Csathó Kálmán, Most kél a nap. Budapest. 1917.

(Idézetek a Singer—Wolfner-féle 2-ik kiadás alapján. 258 l.)

Az oltszerdahelyi (marosvásárhelyi) főispán nagyobbik fia, Bontha András megunja a belügyminiszterségi segéd-fogalmazói állást és visszatér szülővárosába. Együtt utazik az oltszerdahelyi trafikos lányával Káringécz Vilmával, együtt gyönyörködik vele az egyik legszebb természeti jelenségben: a napkeltében. Amint hazaérkeznek, pletyka indul a kis városban, később pedig komoly szerelem a főispánfiú és a trafikosleány között.

A kisvárosi intrikák következtében bonyodalom keletkezik. Vilma hisz a mende-mondának, hogy András egy gróf-kisasszonyt készül oltárhoz vezetni. Nem takarja elhidegülését. Erre András a közeli Óshalomba megy gazdálkodni, hogy felejtse. Ez azonban nem sikerül neki s öcsse, a nyolcadikos Imre közvetítésével, akit házassági tervének titkaiba elutazása előtt beavatott, levelet küld Vilmának.

Itt a regény közepe felé kapcsolódik be a nyolcadikos kamasz bátyja életsorsába.

Bontha Imrét az író mint züllés útjára került úri fiút mutatja be az olvasónak. *Pompás céllövő azért, mivel »sok nővel van dolga«.* A nők körüli kalandjait, melyeket merész hazugságokkal nagyít és színez, szájtátva hallgatják barátai (57—61. l.). Imrének különben *sorozatosak összetűzései a német nyelv tanárával*, sok borsot tör az orra alá, ami emeli tekintélyét a nyolcadikosok előtt (61—62. l.). Bár még érettségije előtt áll, mégis *a város hangadó felnőttjeivel igen jóban van*. Bővebb jellemzése céljából az író egyetlen délelőttön végig kíséri Imrét a város főutcáján. Többekkel szoba áll, de mindig az *utolsó benyomás rabja* (69—74. l.). Ez a gyermek-fokon elakadást (lelki infantilizmust) jelző vonás részben megérteti azt a naiv, gyermeteg módot, mellyel Imre bátyjának a trafikos lánnyal készülő házasságát megakadályozni törekszik. (A levél át nem adása, súlyos rágalmak terjesztése). Nem is sejti, hogy mennyi bonyodalom, sőt örök nyomot hagyó *párbaj* (214—222. l.) lesz ennek a kevés reménnyel kecsegtető beavatkozásnak a következménye (175—180. l.). *Van ebben a gyerekesen kamaszbeavatkozásban valami visszataszító* is, hiszen Imrét bátyja nagyon szeretete s teljes bizalmával kitüntette. *Mentségére* az említett *infantilista* vonáson kívül találunk egyéb okokat is. Így azt, hogy *belenevelték a gentry irtózását a kereskedő osztállyal való összeházasodástól* és azt, hogy *anyja is készítette a cselekvésre*. Ezeket figyelembe kell vennünk, hiszen Imre *alapjában véve jólelkű*. Véres párbaja után, amint beszélni tud, így jel-

lemzi bátyja s szülei előtt meggondolatlan akcióját: »Én vagyok a legutolsó gazember! A legutolsó! Mert a leveledet nem adtam oda Vilmának! Eltéptem... És mert... mert azt beszéltem, hogy Vilma meg te... Már Pesten is... Én vagyok a legutolsó gazember!« (229. l.). Később pedig kijelenti, hogy csak akkor lesz boldog, ha bátyja elveszi Káringécz Vilmat (230. l.). Ami meg is történik.

Csathó Kálmán ebben a regényében is a gentry-irodalom egyik legújabb képviselője. Ugyanazzal az eszközzel vonzza s köti le olvasóit, amelyet oly kiválóan tud alkalmazni: derüs kedélyű elbeszélő modorával. A kötet minden lapján érezzük, hogy »most kél a nap«.

A regénynek alig egy hatodrésze foglalkozik a kamasz Bontha Imrével, akinek gyermek- és a nyolcadik osztályt megelőző kamaszkoráról alig mond valamit. Még mint nyolcadikost is csak annyiban jellemzi, amennyiben ezt a regény szerkezetének épsége s a regény célja megengedi, illetve követeli. Jól ismeri a kamaszt, ha ennek nem is annyira lélekelemzője, mint inkább néhány vonással, helyzetképpel igen találóan jellemző leírója. Hogy hol vannak különösen értékes kamaszábrázolásai, az oldalszámok idézésével, dült betűs szedéssel eléggé kiemeltük. Egyetlen állítását azonban meg kell kérdőjeleznünk. Amikor ugyanis arról szól, hogy az osztálytársak előtt Imre tekintélyét emelték a német tanárral folytatott heccelődései, ezt állítja: »*egynek sem jutott eszébe ugyanis, hogy a főispán fia vértézve van*« (62 l.). Ez tévedés, mert kétségtelen, hogy századunk első évtizedének nyolcadikos diákjai föltétlenül érezték a főispán fiának különleges helyzetét a megyeszékhely középiskolájában.

Kosztolányi Dezső, Aranysárkány. Budapest. 1925.

(Légrády Testvérek, 458 l.)

Kosztolányi Dezső inkább mint költő s főleg mint novellairó magaslik ki a magyar irodalom alkotó mesterei között. Regényt csak néhányat írt. A regényírásban a leggyöngébb. Bár az »Aranysárkány« részletei el-elbűvölnek finom lélektani megfigyeléseikkel, azonban a beléje olvasztott három történetet, úgy érezzük, sehogysem tudja az író szerves egésszé formálni. Innen szerkezeti hiányossága, mely a figyelmes olvasót ismételten kellemetlenül érinti s gyakran megzabolja a műélvezettől.

A három alapjában összefonódó történet: 1. a nevelési elveket illetőleg »aranyközéputat kereső« Novák Antal tanár tragédiája; 2. a vezetése alatt álló nyolcadik osztály érettségi előtti feltörő izgalmi; 3. az egyik nyolcadikos: Csajkás Tibor és Novák leányának, Hildának szerelme.

1. *Novák Antal* századunk első éveinek egyikében a VIII. o. főnöke Sárszegen (Szabadkán?). Özvegy ember. Egyetlen gondja, aggodalma a 16 éves Hilda. Léha teremtés. Novák Antal az iskolában, meggyőződése szerint, hivatása magaslatán áll. Hiszen a tanári kar legridegebb (Flóris) és a legleereszkedőbb (Tálas) tagjához viszonyítva »arany közép-utat kereső« matematika-fizika tanár. Az utolsó években azonban mégis megbuktatott két helybeli igen lusta és haszontalan fiút. Ezekkel szövetkezik a mostani nyolcadik érettségi vizsgálatán matematikából és fizikából elbukott sportfiú: Liszner Vilmos. Lesnek rá s az éjszaka leple alatt elverik. Ez nagyon bántja, de gyötri egy másik esemény is: Hilda szökése Csajkás Tiborral minden előzetes bejelentés nélkül. A vakáció folyamán csordultig megtelik számára a pohár: egyik elbuktatott diákja, Bahó Attila az »Ostor« című revolverlapban Hilda szökésével kapcsolatban durván kisserkeszti. Ezt már nem bírja elviselni. Agyonlövi magát.

2. E sötét háttér előtt játszódik le a *nyolcadik osztály élete s Hilda szerelme Csajkás Tiborral*.

A nyolcadik osztálynak, a regény idejében, 23 diákja volt. A lehető legkülönbözőbb típusok: Ebeczky Dezső, a külön utakon járó hangyaszorgalmú fiú, Liszner Vilmos, a sport-fiú; Glück László, az alázatos és szorgalmas zsidó fiú; Huszár Bandi, a leányok kedvence, Csajkás Tibor, csöndes, jómódú földbirtokos fiú (Hilda »jegyese«) stb. Mind-mind markáns vonásokkal rajzolt, eredeti kamaszok.

Vidám osztály. Csínyt-csínyre halmoznak tanáraikkal szemben. De Novákkal szemben általában külsőleg tiszteletudók. Figyelik és nem értik. Minden lépése szenzáció számukra, akár csak azok a ruhadarabok, melyeket az év folyamán körforgásszerűen visel. Sokat beszélnek róla, nevetnek jóakarató, de furcsa viselkedésén, de nem tudnak felmelegedni iránta, még a tőle rendezett »teadélutánokon« sem. Úgy érzik, hogy ezek a teadélutánok sem egyebek pótszám-tanóráknál...

A fűszeres Liszneréknél tartják az ozsonnás és érettségi előkészítő összejövetelüket. Ott nagyban izgulnak, szívesen veszik, ha Glück Laci, Liszner instruktora, egy-egy nehezebb tételt az egész bandának elmagyaráz... Mohón falják az ozsonnát s közben duhaj diáknótákat énekelnek.

Dühösek Ebeczkyre, az osztály legjobb, de kevély tanuló-jára, aki még az utolsó órán is a feleltetést javasolja Novák osztályfőnöknek. Novák csak Lisznert hívta föl, aki valóban nem tudott semmit s aki mégis a lustasága fejében kapott diszjelzőket, ezuttal »kikérte« magának.

Boldogok az érettségi után, mert már nem kell köszönni a tanároknak, szabad cigarettázni, korzózni stb.

3. A léha *Novák Hildának* főgondja volt, hogy gazdag s jólelkű papucsférjet szerezzen magának. Apja osztályából választott egyet: Csajkás Tibort. Tibort első gimnazista korában hozta fel özvegy anyja (született grófnő) Sárszegre s az egyik tanárra bízta. Külön szobája van. Sok pénzt kap hazulról. Keveset költ. Ad társainak is. Barátja egy sincs. Társai kedvelik, de ő is kedveli őket. Hatodikos korában »fogja« el Hilda s a fiú akkor tudja meg, hogy mi a csók. Azóta sokszor találkoznak. Novákék családi házában is. Ilyenkor Hilda megmutatja a fiúnak apja féltve-örzött titkát, tanári noteszét. Mivel Csajkás Tibor nevetségesen gyámoltalan, Hilda kitanítja, mikor és milyen ürügyek alatt állítson be hozzá. Novák azonban egyízben rajtakapja őket az ölekezésen s erre meghagyja, hogy csak jelenlétében, vasárnaponként találkozzanak. Tibor meg is jelenik párszor a kívánt időben, de aztán elmarad. Másutt találkoznak: Flóri néninél, aki szívesen nyújt a fiatal szerelmes párnak biztos helyet a randevura.

Hilda, hogy még jobban magához kösse a fiút, ezüstláncot forrasztat »eljegyzésük« emlékére Tibor karjára.

Tibor hűséges, de fáj neki, mikor megtudja, hogy a leány Huszár Bandinak is írt levelet s hogy annak is megmutatta apja tanári noteszét. Mindamellet nem gondol szakításra. Nem is volna képes erre. Engedi, hogy az érettségi után Hilda vele szökjék s anyja, a grófnő beleegyezése birtokában rövidesen oltár elé áll a léha leánnyal.

Résztvesznek mindketten Novák Antal temetésén. Már kisiuk is van, mikor Huszár Bandi meglátogatja őket s ez megdöbbenve látja, hogy Hilda kész volna a házasságtörésre.

A regény, ha szerkezetileg gyöngye is, részleteiben kitűnő ábrázolásokat, finom lélektani megfigyeléseket rejteget. Ezek: *hogyan indul az élet reggel 8-kor egy középiskolában?* (30—32. l.), *diákcsínyek* (33—34. l.), *milyen visszhangot kelt a tanár ruházkodása, iskolai viselkedése, otthoni élete a serdülő fiúk lelkében?* (36—47. l.), *különböző diáktípusok* (94—98 l.), *a legjobb tanuló és az osztály* (158—210, 227—228., 433. l.), *a sportfiú* (3—8., 160—175. l.), *hangulat az érettségi alatt, előtt és után* (98—111., 192—203., 211—213., 225—229. l.), *léha diáknóták* (103—111. l.).

Mindezek a kamasz problémáit tükrözik s a kamaszok életének rejtett valóságairól vonják le a leplet csak ritkán durván, inkább finoman és diszkréten.

Szép Ernő, Hetedikbe jártam. Budapest. 1926.

(Grill Károly könyvkiadóvállalata, 236 l.)

A kamasz egyik jellegzetes tulajdonsága, hogy mindenre, felnőttektől észre sem vett apróságokra is érzékenyen reagál. Szép Ernő e kötetének éppen az a figyelemreméltó értéke, hogy már magának a regénynek előadásmódjával élénken szemlélteti ezt a kamasztulajdonságot. Mert bár az ötven felé járó író ember visszaemlékezése a »Hetedikbe jártam«, mégis a hang, amelyen megszólal, nem a felnőtteké, hanem a minden apróságra élénken visszhangzó 16—17 éves kamaszé.

A sok-sok elkalandozás, a bőbeszédűség, sőt a kamaszt nem jól ismerők előtt az imént említett kamaszhang (összetévesztve a Szép Ernőnél gyakori impresszionista érzékenységgel) egyenként vagy összevéve az egész regényt ellenszenvenessé tehetik.

A regény gerince az a diákcsíny, melyet a szentmártoni főgimnázium hetedikesei követtek el s mely csaknem tragikusan végződött. A csínyt nem az egész, 29 növendéket számláló hetedikosztály, hanem csak egyik része, a 15 tagból álló »banda« írta a maga rovására. A banda tagjai megirigyelték a szentmártoni legényeknek azt a hetvenkedését, hogy vasárnaponként láncot képezve, az állomáshoz vezető kocsit át teljesen elzárva, haladtak előre, s minden járókelőt a járdákra, minden kocsit s szekeret pedig megállásra kényszerítettek. Egy szép napon ezt utánuk csinálta a 15 tagú hetedikese banda. Szerencsétlenségükre azonban két korsóval a kezében szemközt feléjük közelített egy korlátolt és konok cselédleány. Nem akart kitérni, a kocsiuton maradt. Erre a fiúk megvadultak s a segítségért ordító leány korsóit összetörték, sőt már ruháit is kezdték tépdetni róla, mikor a közeli házak lakói összesereglettek s megakadályozták a további brutálitást. A cseléd gazdája följelentést tett a főgimnázium igazgatójánál. Az igazgató először megintette, majd pár óra múlva alaposan, de eredmény nélkül kihallgatta a banda tagjait, végre pedig szembesítette mindnyájukat a cselédleánnyal. Ez a főcinkost (a hetedikes korára most visszaemlékező) Szűcs Paliban vélte fölfedezni... Szűcs Pali a kicsapás esetleges közelségének s az egyik helyi lapban történt kisserkesztésének hatása alatt, már-már komolyan foglalkozott azzal is, hogy mi lesz vele, a szegény madarasi asztalos fiával, ha kicsapják? A kicsapás megvalósítását és a kisserkesztés súlyosabb következményeit azonban elhárította Altóthy tanár úr, a hetedik osztály népszerű főnöke.

A regénynek ebben az igazi gerincében is van elég alkalom a szerzőnek arra, hogy élethűen jellemezze a kamaszt. Kitűnő a *fiúk megintésének, vallatásának és szembesí-*

tésének hangulatfestése (150—198. l.) Pompás továbbá a *kamaszoknál oly gyakori »betyárösszetartás«* élénk bemutatása (163—167. l.), melyet csak egy banda-tag, Görög borít fel pár pillanatra, a vezért azonban ő sem hajlandó kiszolgáltatni.

A szerző azonban nem elégszik meg ezzel a gerinccel. Talán ennek sikeres összeállítása, majd továbbformálása érdekében is részletesen jellemzi azokat, *akik nem álltak a banda tagjai közé* (9—18. l.) s azokat, *akik a banda tagjai voltak*. Nagy realitásérzéssel utal arra, hogy *a bandából való hiányzás* nem mindig az erkölcsi feddhetetlenség és a jellemesség bizonyítéka. *Soós Antal* (Dugó) csak azért nincs a bandában, mivel gyöngye tehetsége mellett is jórendű akart maradni s így nem volt ideje mással foglalkozni, mint tanulással (9—12. l.). *Kiss Kálmán*, a színjeles, de önző diák viszont nem akart soha semmit közösen csinálni (12—15. l.). A kis *Szigmeth*, ez a lelkiileg-testileg gyermekfokon elakadt finom úrifíú pedig nem illett volna be a banda nagy kamaszai közé (15—27. l.). *Végh Zolti* szintén nem állhatott közéjük, hiszen Kozmának, az algebra tanárának volt a sógora s nála lakott. Nem is hívták volna meg a banda tagjai, mert spiclinek nézték (18—26. l.).

Mindez apró részletezésben tárul az olvasó elé s közben új epizódok kapcsolódnak a bandába tartozók és a kívülállók jellemzésébe, így pl. Szűcs Pali (asztalosfiú) titkos rokonszenve a kis Szigmeth (úrifíú) iránt, mely *sohasem válhat nyílt rokonszenvvé és barátsággá a két fiú társadalmi osztálykülönbsége miatt* (17—18. l.).

A legények utánzásának volt előfutárja. T. i. a Friss Soma cég *keménykalapokat* ajánlott fel a banda tagjainak megvételre, előnyös feltételek mellett. A banda jórésze elfogadta az ajánlatot, keménykalapot vett s ebben »feszített«. akárcsak a nyolcadikosok. Ebből a ruházati ügyből harc indul a nyolcadikosok és hetedikesek között, végre is, mint előre látható volt, bizony a hetedikesek maradtak alul (104—120. l.). Ez a részlet erőltetett épűgy, mint a Vontesövy Ábránd volé húr szabadsághős, most pesti fegyvervárú cég utazója körűli lelkesedést és a belőle való kiábrándulást jellemző oldalak (59—72 l.).

Annál sikerűltebb s valóban mélyenjáró az a néhány oldal (199—205. l.), melyben *Szűcs Pali elmondja Altóthy tanár úrral folytatott beszélgetését a kicsapátás veszélyének idejében*. Altóthy az ügyes, jószívű, de könnyelmű tanárember típusa. Ő is azt hiszi, amit az igazgató, hogy a fiúkat, főleg pedig Szűcs Palit nem a hecc, hanem a sexuális éhség vitte a botrányba fulladt diákcsínyre. Ebben a föltevésben indítja meg Altóthy Palival a beszélgetést. Nincs kifogása az ellen, hogy az ifjúság időnként kitombolhassa magát, azonban Palit arra inti, hogy ne alacsonyodjék le szolgálóleányokhoz, to-

vábbá, hogy vigyázzon az egészségére. Következő hasonló megjegyzései és kérdései közben *Palinak* »*valami csúf, idegen fájdalom esett a szívére*«. És a »*csalódás*« is. Hiszen még arra is meg kellett esküdnie, hogy valóban nem volt dolga még nőkkel s közben szembe kellett néznie Altóthyval, *aki e pillanatok alatt »elpirult, mintha ő lenne a bűnös*« (203. l.).

Márai Sándor, Bébi vagy az első szerelem. Budapest 1928.

(Panthéon, 250 l.)

Márai Sándor eseményekben gazdag bűnügyi regénye és színes indiai útirajza után ebben a kötetében a pszichoanalitikus kutatás igazi eredményeinek regénybeöntésére vállalkozott. Hőse 54—55 éves tanár, akit kamaszfokon való elakadása soroz az abnormis típusok közé. A regény nem egyéb, mint ennek az adolescentista tanárnak élete utolsó évében írt összeinte naplója.

Naplójából értesülünk, hogy abnormitása a hasonló és elég gyakori típusok közül is kiemelkedik azáltal, hogy a tartósan mutatkozó kamaszjelenségek közül eddigi életében hiányzik egy: a kamaszszerelm. Ez a 14—16 éves fiúknál már rendes körülmények közt föl-föltörő jelenség tanárunknál határozottan csak 55. életévében észlelhető elsőízben. Olyan nyolcadik osztálynak kerül az élére, ahol már egy éve koedukációs kísérletképpen leányok is vannak a fiúközépiskolában (85. lap).

Tanárunk új tanítványai közt különösképp figyeli az osztály költőjét és vezérét, az Önképzőkör titkárát: *Madár Pált*. Ez a fiú hatodikos korában tanulás és viselet tekintetében romlani kezdett, de a hetedikben (mióta leányok is járnak az iskolába) már ismét a régi, szorgalmas és jóviseletű (91—92. l.). Mivel szegény falusi fiú, most minden erejével jeles érettségire törekszik, hogy stipendiumot nyerjen az egyetemen. Tanárunk bár látja, hogy Pali fülig szerelmes az egyik instruált osztálytársába, Cserey Bébibe, mégis jóindulatú vele szemben, sőt anyagilag is támogatja (146—147. l.).

Ez a helyzet azonban megváltozik, mikor az adolescentista tanár lelkében is lángra lobban a kamaszszerelm s hozzá éppen Bébi iránt. *Madár Pált*, vetélytársát azontúl nem felelteti, még akkor sem, ha föltett kérdésére egyedül Pali az, aki jelentkezik (153—157. l.).

A fiú, akit szegénysorsa tett harciasan stréberré, előbb daccal, majd bocsánatkéréssel hiába próbál az új és számára oly kellemetlen helyzetből kiszabadulni (157—159. l.). Egyelőre sem a tanár (akinek még csak a lelke mélyén mutatkozik a kamaszszerelm), sem a fiú nem látják az igazi okot.

A fiú elkeseredésében az igazgatónál tesz jelentést, aki

viszont csak a főigazgatót értesíti a dologról. A főigazgató váratlanul megjelenik. Madár Pált is felelteti s az osztály előtt, meg a tanári konferencia előtt is elismeri kiváló tudását. (160—165. l.). Tehát már-már Madár Pali a győztes. Azonban április 28.-án dolgozatírásra fordított óra végén tanárunk elfogja a fiú szerelmes levelét, melyet éppen Cserey Bébihez igyekezett több fiú bevonásával eljuttatni (172—174. l.). Nem szól semmit. De további viselkedésével már elárulja magát, hogy tanítványába, Cserey Bébibe szerelmes (205—206. l.). Az egész osztály mulat rajta s most már Madár is megérti, hogy miért vált ő a tanár előtt oly hirtelen ellenszenvessé.

A tanár közben értesül arról, hogy Madár feljelentette az igazgatónál. Emiatt is, de a szerelmes levél miatt is magához hívja. Kijelenti előtte, hogy tőle függ egyetemi stipendiuma. Azonban nyugodt lehet jóindulatát illetőleg, ha őszintén s részletesen bevallja, hogy mennyire van Cserey Bébivel. A fiú, stipendiuma érdekében alázatos és őszinte vallomást tesz a civil tanár szobájában (234—246. l.). A vallató tanár azonban viselkedésével teljesen lejárátja tekintélyét s az alázatos fiú ismét bátor támadóvá alakul át.

A fiú persze osztálytársainak referál a történetekről. Junius 19.-én általános röhej fogadja az osztálybalépő tanárt. Madár Pál fölmutatja a fényképet, mely Bébit fürdődresszben ábrázolja, s mikor ezt tanárunk kiakarja csavarni a kezéből, pofonúti osztályfőnökét (248. l.).

Madárt azonnal kicsapták, a tanárt felfüggesztették. A fiú teljes elkeseredésében flobertpisztollyal kezében keresi a tanárt s végre (mint az olvasó az abbamaradt naplóból következtetheti) annak lakásán kettős gyilkosságot követ el (250. l.).

A regény »örökös kamasz« abnormis lelkű hőse mellett *a kamasz Madár Pál normális*. Ábrázolása kitűnő. Megismeret *a stréber fiú lelkiállapotával*. Figyelemre méltó *a leányokat instruáló diák gyakori sorsát feltűntető esemény: a Madár Pali és Bébi közt föllángoló kamaszszerelem*. Plasztikus az a rajz is, mely *a szerelmes tanárt a fiú pallatása közben s amely a tanár és tanítvány (Madár Pál) közti furcsa vetélkedésnek Madár Pálra és az egész osztályra gyakorolt hatását* szemlélteti. Apróbb epizódok is kiemelkedők, így mindenekelőtt *a szerelmes levél eredeti továbbcsempészése a dolgozatírásra fordított órán* (169—170. l.).

Márai Sándor, A zendülők. Budapest. 1930.

(Pantheon, 349 l.)

Márai ebben a regényében igazolta azt, amit »Bébi vagy az első szerelem« c. kötetével sejtetett, hogy ismeri kívülről-belülről a kamaszt s hogyha kell, a nála már megszokott stílus- és ábrázoló képességgel jellemezni is tudja.

Ennek a regénynek különben az a specifikuma, hogy írója a *világháború idejéből veszi kamaszalakjait*. Bátran teheti, mert saját kamaszkora pontosan egybeesett a világégés szörnyű éveivel.

A módszer, amellyel olvasóit lebilincseli: a pszichoanalitikus módszer, mely azonban sem nem szélső freudista, sem nem adlerista.

A regény rövid tartalma egy mondatba fogható: nyolcadikos kamasz diákokból (Prockauer Tibor, Ruzsák Béla, Zakarka Jenő s csak a keresztnevéen szereplő Abel) *banda* alakul, működik s nem egészen egy évi működés után tragikusan széjjelbomlik.

A bandát nem a rokonszenv hozta össze, hanem az az érzés, hogy egyesült erővel föl kell venniök a harcot a másik világgal, a felnőttekkel.

A serdülő ifjúság és a felnőttek (néha kimondottan a fiúk és apák) harca az, ami a regényt megindítja, továbbviszi s a befejezést előmozdítja.

Érdekes téma, de a szerző még érdekesebbé teszi azért, hogy a fiúk a banda alakulásánál ezzel még nincsenek tisztában s csak később (mikor már rendes tanyájuk van a városmenti »Furcsa« vendéglőben) eszmélnek csak arra, hogy a »másik« világ az, amely oly csodálatosan összekovácsolta őket.

A banda közös akciója ezért az első pillanatra érthetetlen. Lopnak. Ki-ki külön. Ez az akció mindvégig tart, fokozódás is csak annyiban észlelhető, amennyiben elvként sürgetik, hogy a tárgy elemelése »mentől nehezebb legyen« (85—105. lap).

A nagyobbbrészt odahaza összelopkodott, illetve az elemelt pénzen vásárolt tárgyakat a »Furcsa« egyik szobácskájában rejtegetik.

Úgyanitt tartják összejöveteleiket, hol rumosteáznak, cigarettáznak, hazugságokkal teletömött történeteket mesélnek el s kölcsönösen visszaemlékeznek gyermekkorukra. Legelső »féllemeik«-et mondják el egymásnak színesen, elevenen, stb. Sőt valóságos szindarabokat is rögtönöznek. Kettő a bandát képviseli, kettő pedig a velük ellenséges »másik« világot, mely váratlanul rajtuk üt. Mit felelnének a föltett kérdésekre: *miért vannak itt?* — ez a szindarab. Egy ilyen kis szindarab eszmélteti őket arra, hogy a »másik« világ hozta őket össze.

Prockauer Tibor a banda vezetője. S méltán, mert rendelkezik a vezetőegyeniség összes sajátságaival (119—125. l.). Van két felnőtt barátjuk is. A háborúból visszatért rokkant (félkezű) Lajos, Prockauer Tibor bátyja s Volpay Amádé, a színész. Ez lassan férkőzik a társaságukba, de végre is

megnyeri őket, mivel úgy tudott beszélni velük, mint egy felnőttnél sem (140. l.).

A lopások egy ideig símán mennek, csak Béla 600 koronás lopása történt oly körülmények között, hogy az összeg elfecsérlése után közös erővel gyorsan meg kellett térítenie a bandának.

A fiúk vajmi kevés pénzt tudtak előteremteni. Erre Prockauer Tibor, kinek ezredes-atyja a háborúban volt s anyját éppen kórházba szállították megfigyelésre, 600 korona fejében a színész bizalmasánál, Havasnál elzalogosítja a család értékes ezüstjét.

Tibi nem is sejti, hogy amint már előzőleg a szegény suszter-fiú: Zakarka Ernő, most ő is a színész közreműködésével Havas hatalmába került, »aki mögött egész (perverz) szövetség áll« (336. l.). De nemsokára, mikor vissza akarta szerezni az elzalogosított családi ezüstöt, megtudta. Nem Havastól, hanem ennek utasítására Ernőtől, aki a tények elmondása után öngyilkos lett az érettségi majális éjjelén. Tibort kétségbeesésében egy váratlan hír téríti észhez. Az, hogy apja megérkezett.

Ebbe az eseménykeretbe illeszkedik bele *a még 17—19 éves kamasz pompás jellemrajza. Mind a négy rabja a magános bűnnek* (161. l.), de különben mélyebbre nem süllyedtek Ernő kivételével, aki a színész, illetve Havas közvetítésével perverz férfitársaság karmai közé került. Mindamellet *egymásnak nagyokat hazudnak a nőkkel való (soha meg nem történt) kalandjaikról*. Ábel az első, aki bevallja, hogy ilyen irányú hencgesei nem voltak egyebek közönséges hazugságoknál. Aztán mindnyájan hasonló módon nyilatkoznak (148., 161. l.). Mind a négy fiú *tartós vallási krízisben* él. Valami homályos megoldás e tekintetben egyedül Ábelnél észlelhető. Gyermekkori képzelődésének maradványaként van »egy mindenható mandarin«-ja a messze Kínában, ha hozzá imádkozik, az megnyom egy gombot s ezzel mindent elintéz. A mandarinhoz nemcsak ellenségeinek elpusztulásáért, hanem kedves barátjának Prockauer Tibornak jólétéért is szokott imádkozni (171—274. l.).

Ez a Tibor iránti vonzalma bár érzéki, de cseppet sem szexuális jellegű (282. l.). Ennek az érdekes vonzalomnak a története végig húzódik az egész regényen s a fiúk közti *serdülőkori barátság egyik lehetséges, de nem gyakori formája*.

Ennek a regénynek olvasásánál nem szabad felednünk azt, hogy a világégés-korabeli elhagyatott, sőt rossz környezetbe került diákok lélekrajzát tartalmazza, akiknek atyjuk vagy a háborúban teljesít szolgálatot (Tibor és Ábel atyja), vagy igen elfoglalt (Ruzsák Béla atyja: kereskedő), vagy fiához mérten igen műveletlen (Zakarka Ernő atyja: suszter).

A fiúkkal az iskola egyénileg abszolút nem foglalkozik s akiknek, ha van is velük törődő édesanyjuk (például Prockauerné), de ezek nem találják el a hangot, mely a kamasz szívéhez s ezen keresztül az eszéhez vezet.

Az egész regény hatalmas kamaszkori problémát fejtet, a *felnőttek által meg nem értett serdülő ifjúság problémáját*. Komoly és szolid munka.

Móricz Zsigmond, Forr a bor. Budapest. 1931.

(Athenaeum, 287 l.)

A naturalista Móricz Zsigmond regénytémáit nagyrészt a tiszántúli parasztság és úri osztály életéből meríti. Nyers őszinteséggel mutat rá a tiszántúli falúk és városok szociális s egyéb bajaira. Alakjai nagyrészt vagy állatias parasztok, vagy gonosz urak. Az erotikus jellegű tényeket legtöbbször bántó módon színezi. Mindenképp érdekes akar lenni, akár a szerkezet rovására is. Stílusán át megszólal az őserében pompázó magyar nyelv. Talán ez az, amely már említett nyers őszinteségén kívül legkiválóbb regényíróink sorába emeli.

Móricz Zsigmond a »*Forr a bor*« címen egy nagy regény ciklus harmadik részét adja. A regényciklus hőse: Nyilas Mihály.

Az első rész (a megjelent *Légy jó mindhalálig!* 1923) Nyilas alakját a második gimnázium évében; a következő rész (az 1932 őszére megjelenő *Kamaszok*) az ötödik osztályos korában; az utolsó rész, melyet itt aránylag röviden ismertetünk, a nyolcadik osztály eseményei, főleg pedig érettségi előtti izgalmak közt ábrázolja.

Nyilas a második osztályban 14, az ötödikben 17, a nyolcadikban már 20 éves. Mindig más intézetben találjuk. Előbb a debreceni, majd a sárospataki s végre egy kisebb vidéki református kollégiumnak növendéke. Korra nézve mindig két évvel idősebb osztálytársainál, azonban lassúbb fejlődése miatt másodikos korában (*Légy jó mindhalálig*) még igazi gyermek.

A regényciklusban Móricz a múlt század végének középiskoláját vetíti elénk s az akkori diákság gazdasági, tanulmányi és lelki helyzetét vázolja. »Ha megvizsgáljuk ifjúkorunk képét — mondja többi közt — rá kell jönnünk, hogy ez volt az alapja az utolsó huszonöt év nemzeti bajának s talán intő lesz annak a generációnak, amely ma van hivatva az ifjúság életéről gondoskodni« (Forr a bor 35. l.).

Hogy miért ismertetjük az előttünk fekvő kötetet csak röviden? Csakis azért, mivel a regényciklus középső része még nem jelent meg s így, szerény véleményünk szerint, lehe-

tetlen a befejező rész igaz, beható ismertetése és méltatása.

Az első fejezet elmeséli a regényhőssel egy osztályba járó nyolcadikosoknak azt a szerény hazafias megnyilatkozását, amikor az iskolai hatóság tudta nélkül október hatodikán Nyilas kivételével mind elhagyták a tantermet s kivonultak a honvédemlék elé. Az osztály szónoka beszédet mondott, aztán elénekelték a Himnusz. Közben az író bemutatja az egész osztályt. Mind a húsz növendéket rajzolni kezdi a nála megszokott markáns vonásokkal, de csak ideiglenesen, mert ezt a munkáját a kötet végéig rendületlenül s fokozott odaadással továbbfolytatja.

A második fejezet arról szól, hogy az igazgató (Nyilas Mihály nagybátyja: Isaák Géza) miután értesült az esetről, széleskörű vizsgálatot indít. Megkezdődik a vallatás, melyben nemcsak a vallató tanárok képe elevenedik meg az olvasó előtt, hanem a »bűnös«-nek talált ifjúságé is. S az eredmény? Egyetlen zsidó fiúban, Gondos Márkban sejtik a tanárok az értelmi szerzõt s ez »consilium abeundi«-t kap. De öneki sem kell távoznia, mert mikor személyesen felkeresi a debreceni református püspököt, az szívesen gyakorolja vele szemben kegyelmezési jogát.

A harmadik fejezet az érettségi előtti izgalmakról értesít. A fiúk korántsem tanulással, hanem az érettségi biztos személyét illető információk megszerzésével s főleg az írásbeli »megkönnyítésével« készülnék... Minden lehetőt megtesznek, hogy előre megtudják az írásbeli tételeket. Közben mindnyájan szerencsésen leteszik az osztályvizsgát.

A negyedik fejezetben arról van szó, hogy hogyan tudják meg a fiúk előre az írásbeli tételeket. Nem ment könnyen, de ez is sikerült. Az utolsó, az ötödik fejezet végre az érettségi írásbeli és szóbeli eredményeit közli. Az írásbeli Blum kivételével mindenkinek sikerült. A szóbeli sem volt olyan rémes. Aztán következik az érettségi bankett, a mulatozások, a pályaválasztás. Végre lassan belesodródnak mind az Életbe.

Ez a rövid tartalom keret is, melyben ott él, és fejlődik Nyilas Mihály az ő külön életével. Zárkózott, akárcsak másodikos korában. De minden, így családjuk nehéz anyagi helyzete is mély barázdákat von érzékeny lelkébe. Érzéki rohamokkal teli szerelme egyik tanítványa, egy zsidó leány felé irányul. Komolyan készül az írói pályára. Tragédiát ír »Sertórius« címen s beküldi a Nemzeti Színházról hirdetett pályázatra. Sokat őrlődik emiatt s még érettségi közben vizsgálja a zsüritől, azzal, hogy »kiábrándult« művéből. Pályamunkája megérkezik. Papírba csomagolja, lepecsételi s ezt írja rá: »Iskolai dolgozatok«.

Az ismertetett regényciklus-részhez a már előbb jelzett

okból nem fűzünk eredeti méltatást. Megtesszük ezt akkor, amidőn a középső rész (Kamaszok) megjelenik.

Hogy olvasóinkat mégis valamelyest tájékoztassuk, idézzük *dr. Császár Elemér* (Budapesti Szemle, 1932. május, 314—317. l.) és egy igen tehetséges fiatal író: *Rónay György* (Perspektíva, 1932. jan.-febr. 63. l.) véleményét.

Császár így vezeti be bírálatát:

»Szerencséje Móricz Zsigmondnak, hogy új regényéről, a *Forr a bor*-ról, nem Plutarchos ír kritikát. A görög történetíró ugyanis szeretett hőseiben apró, külsőnek látszó vonásokat megragadni s belőlük mélyreható következtetéseket levonni jellemükre. Ezúttal bizonyára kipécézte volna a regényírónak azt a gondatlanságát, hogy hőst hol Misinek, hol Lacinak nevezi, a nagybátyját meg rendszerint Gézának, de néha Pálnak, s hogy tollán a gumiarabikumos üveg másnapra átalakul radírgumis üveggé. Csekélységek — mondhatná a szerző. Valóban azok, de vajjon ezek az apró pongyolaságok nem annak az áruló jelei-e, — így hangzanék Plutarchos válasza — hogy az író nem vette komolyan művészetét, írt, amint tollára siklott a gondolat, s nem becsülte tárgyát annyira, hogy belevigye egész szellemi energiáját. Pedig az reászolgált volna!« (314. l.).

A regényhős Nyilas Misi alakját a következőnek találja:

»Koravén ifjú, szomorú lélek; rajza egyébként is részletesebb a kelletténél, s az egymásra halmozott vonások nyomán az összkép mesterkéltté rajzolódik. Hiába van egyes lelki megmozdulásaiban külön-külön életvalóság, az egész alak papirosízű. Így is e gyermekifjú alakja a regény egyetlen érdeme, s az annál rokonszenvesebb, mert szeretetben fogant, elárad rajta az író szívének melege.« (315. l.).

Az egész regényt pedig így fogja fel:

»A kis diák lelki képe mögött ugyanis a regény címe alapján egy nagyszabású életképet várunk, a diáklelek forrongását az utolsó iskolaéven át és megtisztulását az iskolában s az iskolán kívül történetek során: amint a leszüretelt szőlő leve ősztlől tavaszig nemes borra forr, úgy nemesedik ez alatt az idő alatt érett ifjúvá a nyolcadikos diákság. E komoly művészi munka helyett mit kapunk? Diáktréfákat! Hol könnyen csatán, hol erőszakolt és elnyújtott diákos csínyek mozaikja ez az életkép, s az apró történetekben nincs sem szellem, sem fantázia. Sablonos diáktréfák, megteremnek effélék minden diáktársaságban; élőszóval, poharazás közben előadva megkacagtatják azokat, akik ismerik a szereplőiket, de megfosztva a személyi vonatkozások kedvemelő hatásától, elvesztik érdekességüket. Hiszen ezeknél a csínyeknél mi magunk is sokkal ügyesebben és ötletesebben tréfáltuk meg tanárainkat! A művészet levegőjét meg épen nem bírják meg. Van közöttük

sok durva, sőt kegyetlen is, s ez nem illik sem a regény céljához, sem a diáklélekhez«. (316. l.).

»Az írónak azonban volt egy harmadik, nem is rejtett célja: az életképet korképpé akarta mélyíteni. A 90-es évek diákéletének rajzába súlyos támadást rejt a letűnt »régi Magyarország« társadalmá s vezetősége ellen. Ostorozza őket, hogy rideg önzésükben nem törődtek az ifjúsággal, nevelés helyett céljuk a büntetés, a nemzet szellemének béklyóba verése: ebben a légkörben a nemzet pompás virága nem érik nemes gyümölcse, sőt az utolsó negyedszázad nemzeti bajainak is épen ez a nevelés volt az oka. (A világháborúnak, a forradalmaknak, a gazdasági leromlásnak?) Van-e valami igaz Móricz Zsigmond odavetett vádjában, nem érdemes kutatni, az azonban bizonyos, hogy ha az ő diákjainak típus jellegük volt, akkor ez az ifjúság nem szolgált rá a támogatásra. Léha, éretlen, üresfejű és durvalelkű ifjak, utolsó iskolai évükben egyetlen törekvésük, hogy csalással megússzák az érettségit; még ki sem nőttek a gyermekkorból, máris az érzékiség rabjai, — még a kis Misi is megkísérli megrontani leány-tanítványát, s a siker nem rajta múlik — egy másik gyermekpár meg egy sírdombot használ találkahelyül! Nincs ezeken a diákokon egyetlen kedves, rokonszenves vonás, semmi a fiatalság varázsából. S a tanárok? Akárcsak diákjaik: ostobák és durvák, léhák és szemérmetlenek, még ridegek is. (316—317.).

»A gyűlölet rossz tanácsadó. Szív nélkül lehet vádakat szórni a társadalomra, torzító tükörben bemutatni a kisváros világát, műveletleneknek és tudatlanoknak rajzolva a tanárokat, dorbézolóknak a vidéki úri osztályt, de az életet a maga igazi valóságában ábrázolni nem«. (317. l.).

»A regény ízléstelenségeiről és a szükség nélkül belegyömszölt erotikájáról nem szólok; ezekről, úgy látszik, Móricz Zsigmond nem akar leszokni«. (317. l.).

Rónay ezt mondja a *Forr a bor*-ról:

»Beteg, halálraitélt társadalom haláltánca a húsz diák élete. Ezekben a diákokban nincs erő arra, hogy változtassanak a sivár jelenen, nincs hitük, nincs örömük, nincs ideáljuk: betegek. Halálraitéltek. Ezt érezzük az egész regényben, ez az íz marad bennünk akkor is, mikor a hősök már belemosódtak az egyes társadalmi osztályokba, melyek országhatároknál élesebb határokkal különülnek el egymástól.« (63. l.).

A visszhangot, amelyet a *Forr a bor* a lelkében keltett, így adja vissza:

»A mai ifjúság már gyökeresen más. Tud és akar dolgozni és akar jobb jövőt teremteni. És, ha annak a társadalomnak tagjai, amelynek diákkorát Móricz oly megkapóan rajzolja, gátakat emelnek elénk, jövőt teremtünk e társadalom ellenére.« (63. l.).

II.

Tanoncok és földműves ifjak

Mikszáth Kálmán, A vén gazember. Budapest. 1906.

(Révai, 238 l.)

Mikszáth Kálmán regényirodalmunkban a művészi realizmus egyik mestere. Jellemábrázolásai folyamán kerüli a mélységet. A szerkezet hiánytalanságát fölálldozza az érdekesen, de nem szervesen egymásbafűződő epizódok kedvéért. Kegyeletet főleg a vallás és képviselői iránt egyáltalában nem érez. Üde és friss stílusa, ha néha pongyola is, igazi ereje s magyarázata sikereinek. Stílusában is a realizmus uralkodik, innen a Mikszáth-stílus minduntalan észlelhető ritmikusága.

Regényünk tartalma a következő:

A »vén gazember«, az öreg Borly Gáspár a regény idejében már a tönk szélén álló báró Inokay család gazdatisztje. Sokat lopott gazdájától. Különbön két unokáját neveltette, akik árvák voltak. Az okos Borly Lacit lakatosnak, a butát, Borly Pistát papnak. Laci nagy előmenetelt tanúsított. Ujrendszerű lakatokat is talált föl. Borly Laci és Inokay Mária baronessz, régi játszótársak között kamasz-, illetve bakfiskoruk elején komoly szerelem fejlődött ki.

Borly Laci, mikor Máriát egyszer az angol kisasszonyok zárdájában meglátogatta, megtudta, hogy jövendőbelijének az a kívánsága, hogy hagyjon föl a lakatossággal s menjen katonatisztnek.

Laci teljesítette Mária kívánságát. Megszökött és pedig sikertelen hazai próbálkozások után Bécsbe, résztvett a cuzzozai és königgrätzi csatákban s rövidesen főhadnagyi rangot kapott.

Laci évek múltán, mint főhadnagy látja viszont Máriát, nagyapja halála alkalmából. Nagyatyja a gazdájától lopott pénz megtérítésekép 418 ezer forintot végrendeletileg gazdája családjára, tehát a már tönk szélén álló Inokay családra hagy. Ez a végrendeletkezés éppen jókor jött, mert lehetővé tette azt, hogy Borly Laci és Mária egymáséi lehessenek.

A regényben időnként föl-fölbukkan egy másik (Borly Lacival egyidős) fiú is: Inokay Pál báró, aki már kamasz és aki legénykorában más akar lenni, mint az eddig élt léha s a néphez leereszkedni nem tudó Inokayak.

A regénynek csak egyetlen különösebb értéke van, amely rajta vörös fonálként végig húzódik: hogy és mint keletkezik a *kamaszszerelm* s ritka esetként akár nagy áldozatok árán is *hogyan vezet el az oltár lépcsőjéig*.

Az *inasélet* jellemzése már határozottan gyöngé.

Kárpáti Aurél, *A nyolcadik pohár*. Budapest, 1927.

(Athenaeum, 1921.)

Kárpáti Aurél első sikereit a szerkezetre és a stílusra fordított meglepő gondjának köszönte. Máskülönben szerény elbeszélőnek ismerték, aki nagyobbigényű tárgyak földolgozására nem igen vállalkozott.

Spilák Fausztinnak, a budai Réth nyomda gépmesterének Anti fia ennek a regénynek kamasz-főalakja. Tragédiája egybeesik az egész Spilák-család tragédiájával, mely azzal kezdődik, hogy a háziuraskodni vágyó családfő két emeletet huzat a házára s azzal végződik, hogy az egész család felőrlődik a Házért folytatott küzdelemben.

Mégis mélyebb okai vannak Anti leromlásának. A »mama kedvence«, útálja a betűt, kalandos természetű, egész nap csavarog. Mint gimnázista, egyáltalán nem üt Fülöp bátyjára, aki középiskoláit is és az egyetemet is kitüntetéssel végzi. Alig bír átvergődni a pótvizsgákon s hozzá örökös csínytevéseken jár az esze s csak úgy bújja a kalandos történeteket.

Atyja hirtelen halála után, mikor már készen áll a két-eemeletes Ház s mikor nagy ügyyel-bajjal a negyediket elvégezte, inasnak adják. Eleinte nagyon tetszik neki az inaszkodás. Mohón élvezi mindazt a szabadságot, amelytől eddig az iskola megfosztotta. Részt vesz minden vásott csínyben, az utcán cigarettázik, kedvére nevetlenkedik s a félfüllel hallott borsos történeteket hamar megérti (86. l.).

Később azonban úgy érezte, mintha kinullázták volna. Jogász bátyjában, az »úr«-ban ellenfelet látott. Fülöp azonban ügyesen és kedvesen szól hozzá, így a szakadék — köztük — legalább is nem szélesedik tovább (87—88. l.).

Talán e krízis elmúltával le is csendesedett volna, ha az ő tragédiáját, mint az összes családtagokét, a Ház elő nem idézi. Új lakó érkezik a házba: Virányi Helén 27 éves színésznő személyében. Egy-kettőre magába bolondítja már-már 18 éves, de tapasztalatlan nyomdászlegényünket. Hiába patant ki akkoriban, hogy Virányi Helén nem is színésznő, hanem kéteshírű orfeumcsillag, hiába óvták tőle Antit hozzátartozói, a végzetes éjszakai együttlét megtörtént. Szerelmesek lettek egymásba, amit Helén anyagilag is igyekezett kiaknázni. Váltót írat alá Sanyival, sőt aláhamisíttatja vele bátyja, Fülöp nevét is. Mikor pedig a család rendezi a váltóügyet s nagy áldozat árán kiadja az Antinak járó vagyონrészt, rábírja arra, hogy Bécsbe szökjék vele. Bécs — Montecarlo — Páris voltak azok a városok, hol elúszott Anti minden pénze. Mikor Párisban Helén is elhagyja, beáll az idegen légióba. Ezt egy megrázó erejű, bűnbánó levélben tudatta. Fülöp úgy olvasta, mint valami gyászjelentést.

A regény további része nem szól Anti későbbi sorsáról, de nem is szólhat, mivel az legutolsó levelében azt írta többi közt: »Nem írok többet«.

»A nyolcadik pohár«, bár ad felvilágosításokat Anti gyermekkorából is, azonban a *fiú igazi kamaszkoráról* (14–17. év) *vajmi keveset mond*. Anti *inaséletét*, bár markánsan rajzolja, de túlröviden intézi el (86. l.). Anti Helénbe gabalyodása *már alig mondható kamaszszerelemnek*. Bár ez az egyedüli figyelemre méltó rész szempontunkból a regény folyamán (91–93, 102–109. l.), de ennek értéke is csökken, mert az igazi kamaszévek jellemzésének hiányossága miatt ilyen formában való megtörténtét méltán kétségbevonhatjuk.

Kassák Lajos, Egy ember élete, I–III. kötet. Budapest, 1927

(Dante, Az ismertetendő I. kötet 192 l.)

A szociálista világszemlélet harcosa, Kassák Lajos írásaiban két szerzőt vélnek fölfedezni: az erőtől duzzadó realista művészt és az esztétikai újtót. Életregényének első kötetében, mellyel ezen a helyen foglalkozunk, inkább az első (a realista művész) domborodik ki. Ezért, bár alkalma volna elég, nem követi szociálista író társait az irreális freudista föltevések propagálásában sem, sőt alkalomadtán ellene is szegül az ilyen föltevéseknek (110. l.). Irodalmunkban legkiválóbb alkotás ez az önéletrajz-kötet azok közt a regények közt, amelyek a *kamaszt tanoncsorsóban* ábrázolják.

Érdeklődést kelt mindjárt azzal, hogy tizenkét és fél éves korában otthagya a gimnáziumot régi óhaja teljesítésekép beáll tanoncnak. *A lakatosinas-élet vonzza*. Ő maga keres magának mestert Spárni úr személyében. Kitart a tanoncélet minden viszontagságai között, sőt új életével eldicsekszik odahaza. Ez a dicsekedés nem kis fantázia-munkájába kerül: »kitalál dolgokat, amik szépek és nagyszerűek« (33. l.). Végtelen boldog, amint érzi, hogy kezd ura lenni az anyagnak, hogy dicsérik, hogy a mester extra-dolgokat csináltat vele (132. l.) stb.

A tanoncélet azonban *megingatja erkölcsét*. Idősebb tanonctársai mocskos beszédei felidéznek benne egykori erősen érzékies gyermek-szerelmét (46. l.). Az éppen Érsekujvárra érkezett cirkusz körül csatangol, közben kíváncsisá válnak számára a leányok. Ezek egyelőre csak álmatlan éjszakáinak *fantáziajátékaiban* élnek (67. l.). Kamaszszerelme, mely váratlanul lángra: Verához, egy cigányleányhoz fűzi (101–184. l.) s a műhelymunkának, meg nagy gonddal ápolat galambjainak elhanyagolására készíti. Még lopásra is vetemedik, csak hogy ajándékokkal kedveskedhessék a cigányleánynak. A mester és a mesterné hiába igyekeznek a leánytól elvá-

lasztani. A fölötte érzékies típusú kamaszszerelem azonban még nem itatja ki vele fenéig az erkölcstelenség poharát. Anyja nem tud erről semmit s azt hiszi, hogy fia csak a magános bűn rabja s végtelenül ügyetlen, midőn ennek veszélyeiről szeretne vele elbeszélgetni.

A teljes lecsúszást a tanonctársai előtt ismételten megkockáztatott *hazug hencegése*i készítik elő (137—140. l.). Mikor az egyik tanonctársa felszabadul, őt kéri föl arra, hogy az éjjeli mulatóba elvezesse. Kétségbeesetten, de mégis teljesíti a kérést. Ugyanekkor egy már öregedő leány szobájába kerül, aki nagy igazságokat vág az alig 16 éves fiú fejéhez. Mikor távozik, érzi, hogy a leánynak valóban igaza volt, mert »elvesztett valamit« (149—152. l.). Tudniillik a tiszta férfiúságát. Érzi, hogy távozásakor méltán köpött utána az éjjeli mulató vén kapusasszonya (153. l.). Bár vallásilag már ekkor megingott, most hazafelé ballagva megemeli kalapját Krisztus keresztje előtt (153. l.). Még felszabadulása előtt *bálba viszik*. Itt megismer egy polgári leányt. A szöke Juliska szerelme egyszerre megsemmisíti első, nem éppen tiszta kamaszszerelmét. Ez már tisztábbnak ígérkezik (184. l.).

A tanonccélet közben apja s Mihály nagybátyja biztatására *inni kezd*, de ritkán mértéktelen. Anyjának intő szavai mégsem hullottak a semmiségbe (104. l.).

Vallásilag is meginog. A krizist az idézi elő, hogy inastárs a temetőben arra biztatja, hogy parittyázza meg az egyik sírkeresztre erősített üvegvédős Krisztus-képet. Fél, mert *azt hiszi, hogy az Isten ezt szörnyen megbosszulná*. Húzódozik. Kis idő múlva társa fokozódó gúnyos megjegyzései miatt mégis csak szétzúzza a Krisztus-képet. *Mivel látja, hogy semmi baja sem történik, ezentúl nem fél az Istentől* (92—93. l.).

Végigszenvedi a segéddé-ütés »komédiáit« (191—192. l.), aztán megindul a legényélet útján, hol teste és lelke valami újat, valami többet kívánt (192. l.).

Ez az első kötet »gyermekévek« alcímet viseli. Pedig benne alig esik szó a szerző gyermek éveiről. De benne van, mint láttuk, egész kamaszkora, mely Kassáknál a 16. életév betöltésével véget is ér. A további két kötet »kamaszévek« és »csavargások« alcímmel Kassák Lajos legényéveibe nyujtanak betekintést. Ismertetésük tehát nem vág e tanulmány keretébe.

A regény szerkezete, stílusa egyszerű, világos, finom, de nem finomkodó. A keret, a kiválasztott epizódok és kidolgozásuk mind-mind igazolják, hogy Kassák a kamaszt és pedig elsősorban a tanonckamaszt igen jól ismeri. Legértékesebb részek: *a műhelyéletbe való apró bepillantások* (lásd szét-szórva az egész regényben), *a hazug kamaszhencegések* (137—

139. l.), az örömlánnyal folytatott kiábrándító beszélgetés (149—153. l.), zárkózottságának megokolása (172. l.) és a merénylet a temetői Krisztus-kép ellen (92—93. l.).

Tanulságos élet- és regényrészlet tehát, amelyből azonban a szerző csak legújabb, tanulmányunkban szintén figyelembe vett regényében vonta le a tanulságot (lásd 74—76. l.).

Kincs István, Makula nélkül I—II. Kőszeg. 1927.

(Emericanum, 151 és 132 l.)

Kincs Istvánt gyöngéd humora, kifogyhatatlan mesélő kedve, nemes világnézete s egészséges fantáziától táplált gördülékeny stílusa kedveltették meg a magyar olvasó közönséggel. Ez a parasztrege nye azért is méltó a figyelemre, mivel *betekintést enged a földművesifjak lelki világába*. Bennünket közelről érdekel, hiszen a szerző az első kötet 38 oldalán át foglalkozik a regény hősnének, Biri Ferkónak a *kamaszkorával*.

A regény rövid tartalma a következő:

A 13 éves árva Biri Ferkó megható módon gondjaiba vesz egy nálánál 5—6 évvel fiatalabb, szintén árva kis leányt: Borcsát (11. l.). Emiatt durvalelkű gazdája, özvegy Sulyokné elkergeti (13. l.) Sömjén Péter öreg sírásó azonban mind a két gyermeket magához veszi s gondoskodik róluk (26. l.). Ferkó a temetőben is, otthon is sokat segít a jó öregnek. Czirmos Gellért a kisbíró mindhármójukat pártfogolja (33. l.), sőt a bíró is: Szopori Vendel (35. l.). Ezt már nem tudja nézni özvegy Sulyokné. Rokonsága segítségével két év múlva, mikor lejárt Szopori bírósága, megbuktatta. Az új bírónak első dolga volt, hogy Sömjén Pétert megfossza sírásói hivatalától (37. l.). Özvegy Sulyokné pedig két vásott unokájával: Imrével és Jánossal csúfoltatja a már szintén iskolába járó Borcsát, úgyannyira, hogy ez majdnem minden nap sírva kerül haza az iskolából. Mivel a tanító sehogy sem tud rendet teremteni, erre is Biri Ferkó vállalkozott. Attól fogva Sulyokné unokái kerültek haza rendszerint összekalapált ábrázattal s vérző orral nagyanyjuk védő szárnyai alá. Hanem Sulyokné sem hagyta annyiban a dolgot. Törvényre ment s ismételten fogadkozott, hogy Ferkót az akasztófára juttatja. De a tanúk rendszeren a Sulyok-fiúk ellen vallottak s így az akasztófából nem lett semmi (38. l.). Közben a regény elejétől számítva 10 év múlt el. Biri Ferkó 23 éves legény, Borcsa 17 éves szép nagy leány volt már ekkor. A fiúk (a Sulyok unokák is) bomlottak utána. Biri Ferkó azonban, úgy mint kezdettől fogva, makulátlan szeretettel állt mellette. Borcsa próbára tette: úgy viselkedett, mintha engedne az egyik Sulyok-fiú ostromlásának. A próbát fájdalmas vergődéssel, de mégis csak kiállta Ferkó s ekkor érezték igazán, hogy őket a jó Isten egymásnak

szánta. Azonban nemsokára Biri Ferkó ártatlanul gyilkosság gyanújába keveredett. Egy öreg özvegyasszony tanyájára menekült, ahol lefűlelte azokat, akik kísértetek alakjában ijesztgették s fosztogatták az özvegyet. Közben hű maradt hozzá Borcsa, akiről kiderült, hogy az özvegyasszony elveszettnek hitt gyermeke. Az özvegy pedig gyermekének fogadta Ferkót is, rájuk hagyta vagyonát s így mi sem állotta útját annak, hogy az oltár előtt kimondják a »Holtomiglan-holtodiglan«-t.

Kincs István ebben a regényében *ritka szívjóságával s tiszta életével ragyogó 13–15 éves földműveskamaszt* rajzol s mivel hőstét mindig a valóság fegyverzetében járattja, kiválóan értékest nyújtott. Fokozódik értéke azáltal is, hogy ez a Biri Ferkó a legénykorában, minden kísértés közt (I. 89. l.) is a tiszta férfiúság bajnoka s igazán méltó a szintén tisztalelkű Borcsa kezére.

Pütkösti Andor, Bárczay Bella a szeretőm. Budapest, 1927

(Genius, 144 l.)

Évekkel ezelőtt egy lakatosinas rálőtt Budapest legünnepelebb színésznőjére; súlyosan megsebesítette és aztán öngyilkos lett.

Ennek a megtörtént eseménynek formálóereje alkotta meg Pütkösti Andor tollán át a »Bárczay Bella a szeretőm« című regényt. Ez a regény egyben arra a kérdésre is választ kíván adni, hogy *hová ragadja a túlélénk fantázia a serdülő fiút*, ha képzelőereje minden nemest felperzselő táplálékot, továbbá túlzó és veszedelmes munkára-indítást kap környezetétől.

Klein Józsi 14 éves púpos, bádogosinast az utca »világosított fel« az élet titkairól (22–23. l.). Azóta a ritka ponyvasikert ért »A hercegnő titka« az olvasmánya. Hercegnőről szól ez, aki éppen oly fiatal inasnak ajándékozta a szerelmét, mint ő.

Még nem is fejezte be a füzetsorozat olvasását, mikor édesanyja utcaleány nővérének, Etusnak szemrehányást tett, hogy miért nem hódít nagy urakat, hiszen olyan a szeme, mint Bárczay Belláé, a híres művésznőé.

Józsi fantáziája erre a két indításra különösképp kezd működni: elképzei, hogy mi lenne akkor, ha Bárczay Bella őreá pazarolná a szerelmét?

A fantáziamunka teljes sikeréért nemcsak nővérének szemét fürkészi, hanem gyűjti a Bárczay Belláról készített fényképeket, levelezőlapokat s a róla megemlékező színházi újságokat.

A képzeletmunka eredményét, *mint valóságokat* meséli el szurtos kis társainak. Ezek s vak hiszékenysége további fantáziamozgóképek termelésére serkentik.

Most már mindent Bárczay Bellával hoz összefüggésbe.

Mikor például notórius betörő-bátyjai magukkal viszik »gyertyás« szerepre, csak egy ideig teljesíti kötelességét. Amint ugyanis fantáziája azt hazudja neki, hogy testvérei éppen Bárczay Bellát rabolják ki, megíúsítja tervük kivitelét: vészjelt ad le, hogy így megmentse a színésznőt.

Ezentúl minden kevés külső valóság elegendő számára ahhoz, hogy mind tüzetesebben és tüzetesebben fesse tovább életregényét, melynek ő a főhőse és Bárczay Bella a főhősnője. Azért is kedves előtte ez a fantáziamunka, mivel kiemeli őt szürke és nehéz inaséletéből.

Józsit bizonyos csalódás éri, mikor végre szemtől-szembe láthatja Bárczay Bellát a színházban a tiszteletére rendezett díszelőadás alkalmával. De fönt a színházi karzaton hallott pletykák s kis szurtos társainak fokozódó érdeklődése életregénye továbbszövésére készítetik.

Már-már a beteljesedést várja, midőn állítólag Bárczay Bella autójával rohan el mellette s sárral fröcsköli be a púpos inas arcát... Dühöng... Kégyilkossággal kapcsolatos öngyilkosság gondolata merül fel előtte. Tetemre hívja Istent, miért is adott neki ily fájdalmas sorsot?

Dönt. Bátyja revolverét magához véve megy egyenest Bárczay Bellához, aki tisztán, polgári becsületességgel áll előtte. Mikor csodálkozva kérdezte: mit akar tőle, válaszkép golyót röpített a színésznőbe s aztán saját magával végzett.

Bárczay Bella meghalt, Klein Józsi élt még pár órát, sőt éppen akkor nyerte vissza a kórházban eszméletét, amikor a rendőrtisztviselő a vallatás céljából megjelent. Józsi azonban nem vallott semmit, csak azt hangoztatta, hogy megbocsájtott Bárczay Bellának. Aztán kevés idő múlva elvesztette eszméletét és meghalt.

Azért közöltük le oly bőven a kis regény tartalmát, mivel egyben ezzel is választ adunk arra a kérdésre: vajjon az író megoldotta-e feladatát. Sikerült-e neki regényalakban érzékeltetni a féktelen fantázia veszedelmét?

Ez kétségtelenül jobban sikerült volna, ha az író nem élezi ki és nem színezi túl a kamaszfantázia féktelensége következtében föllépett sexuális éhséget. Így sajnos olvasóinak jó része csak ezt veszi észre a regényben s nem is gyanítja az igazi célzatot.

A regényben még figyelemreméltó az inasélet egész regényen végighúzódozó jellemzése és az, hogy *hogyan* »világosít fel« az utca (22—23. l.). Továbbá, hogy *miként él Isten ennek a kis púpos inasnak a lelkében?* (99., 100., 104., 115., 117. l.). A kettős gyilkosságra ugyanis hatalmasan feltörő vallási krízise (115. l.) is serkenti a fiút. Ez a krízis valószínűtlen, mert nem semmisíti meg Istent, hanem mindössze a gondvi-

selő (theista) Istenből az *emberrel nem törődő (deista) Istent* alakít ki Klein Józsi lelkében. »Hát magára vessen az ilyen Isten, de ő tovább nem kinlódik« (117. l.) — gondolja s tervének végrehajtását az Isten-eszme sem akadályozza többé. is serkenti a fiút. Ez a krízis valószínűtlen, mert nem semmisíti meg Istent, hanem mindössze a gondviselő (theista) Istenből az *emberrel nem törődő (deista) Istent* alakít ki Klein Józsi lelkében. »Hát magára vessen az ilyen Isten, de ő tovább nem kinlódik« (117. l.) — gondolja s tervének végrehajtását az Isten-eszme sem akadályozza többé.

Kassák Lajos, *Megnöttek és elindulnak*. Budapest, 1932.

(Pantheon, 338 l.)

Kassák e legújabb kötetével, mely a kommunizmus utáni évek szocialista mozgalmaiba nyújt betekintést, eszményi magaslatra dobta föl magát. Hogy sikerült-e ez a salto mortale, azt a bemutató és a részletek bírálata után fogjuk megállapítani.

Ugyanakkor, midőn a Magyarországi Szociáldemokrata Párt Orvostagjainak Szervezete kiadta dr. Totis Béla: *Az ifjúság nemi problémái* című kötetét, mely a szabadszerelmet és az ifjúság korlátlan kitombolását ajánlja, Kassák ezzel homlokegyenest ellenkező s a magyar szociáldemokratáknál eddig ismeretlen irányzat apostolának vallja magát.

A stílusnak és az észokoknak erejével, főleg pedig a való élet cáfolhatatlan tényeinek megdöbbentő rajzával a következő tételt fogalmazza, bizonyítja s teszi a szocialista ifjúság előtt kívánatossá:

Az öntudatos szocialista ifjúság a mozgalom érdekében vállalja magára a nemi önmegtartóztatást mindaddig, míg házasságra nem lép!

Két vezetésre hivatott serdülő a 18 éves *Kolacsek Mátyás* ifjúmunkás és a 16 éves *Lencsés Éva* gimnazista, továbbá a már komoly vezetőszerpet játszó dr. phil. magánhivatalnok *Bolgár, a tisztá élet elveit nemcsak hangoztatják ebben a regényében, hanem élük is* (210., 300., 310., 317. l.).

Bár ők hárman ennek az irányregénynek az igazi hősei, a szocialista ifjúság új eszményképei, mégis a *regény nagyobik része* (ehhez a csillogó fényességhez illő sötét háttér) *olyan kamasz- és bakfistragédiák egymásbajonódása, melyeket a tisztá élethez való hűtlenség okozott.*

Ők éppen a fogyatékoság miatt vagy kívül állanak az 1920-as évek katakombaszerű ifjúsági szocialista mozgalmán, vagy ha részt is vesznek benne, komoly szerepet nem játszanak, sőt a mozgalom fejlődését határozottan akadályozzák.

Két nyolcadikos úrfiú is szerepel ebben a regényben. Az

egyik *Feri*. Gazdag család egykége. Szülei csinos szobaleányt tartanak »kitombolása« céljaira. *Feri* azonban nem elégszik meg ezzel. A regény egyik szánalmas főszereplőjét, a mit sem sejtő 15 éves *Greiner Pannit* ismételten elcsábítja s mikor a leány állapota válságosra fordul, faképnél hagyja, sőt hirtelen el is utazik sorozatos merényleteinek színhelyéről.

A másik *Laci*. Kezdetben csak gyávaságból nem olyan, mint barátja, *Feri*. Azonban, mikor megtudja, hogy *Panni* más állapotba jutott: sunyi módon, áldozatok árán (segít pénzt előteremteni a *Panniéknál* végrehajtott betöréssel) olyan orvoshoz viszi, aki tiltott műtéttel megszabadítja *Pannit* szégyenétől. Aztán éppoly felelőtlenül, mint *Feri*, közelít a meggyötört leányhoz, aki persze keréken elutasítja.

Ez a *Laci*, két leányismerőse révén összeköttetésbe kerül hat szocialista ifjómunkással, akik egyelőre *Kolacsek Mátyás* és *Lencsés Évi* vezetése alatt szocialista szemináriumban képzik magukat a nagy harcra. Ennek a kis szemináriumnak programja az alkohol-, dohány- s a nemi önmegtartóztatást sürgeti. Mindezt a szocialista eszmékért való lángolás, sport s kirándulások segélyével kívánják elsajátítani.

Lacinak nem ízlik az önmegtartóztatások hangsúlyozása, kiválik és a hat fiú közül kettőt (a kárpitos *Sanyit* is) a mozgalom számára teljesen hasznavehetetlenné tesz, mert ivásra, cigarettázásra s lopásra csábítja őket. Egy lopás alkalmával mindhárman a rendőrség kezére kerülnek.

Kevéssel ezután a tapasztalt *Bolgár* veszi át a szeminárium vezetését. *Kolacsek* azonban nem elégszik meg az óvatos előhaladással, merészebb útra tér, de ügyetlenül, mert újabb társaival együtt elfogják s 4 évi fegyházra ítélik. A fegyházban, mindjárt az első napokban a többi politikai fogollyal együtt éhségstrájkba kezd. De a kilencedik napon belepusztul a koplalásba.

Bolgár és a többi józanabb fiatal utolsó útjára kísérik. A temetésről hazafelé *Bolgár* buzdítja az öt vakon követő fiataliságot, hogy csak dolgozzanak tovább s haladjanak vele együtt előre, »de mennél kevesebb áldozattal s mennél egyenesebben a cél felé« (338. l.).

A regénynek különös zamatot ad, hogy a benne szereplő ifjúságot otthonukban, gyári- és műhelymunka közben is gyakran ábrázolja. Az Apák és az Anyák (nevüket, akárcsak Isten nevét, *Kassák* tiszteletből mindig nagybetűvel írja) jóságosak, de az átalakuló társadalom küszöbén álló gyermekeikkel szemben tehetetlenek. Talán csak *Kolacsek*né az, aki fiának valóságos nevelőjévé, sőt munkatársává alakul.

A »Megnöttek és elindulnak« jellemző ereje inkább a keretek és a helyzetek ügyes összeválogatásában rejlik. A munkásiró természetesen élethű jellemzést ad tanonckama-

szairól, ide értve a renegátokat, tehát Sanyit is, azonban nem oly biztos és nem oly mély a két diákkamasz jellemzésében. Ez a két teljesen ellentétes fiútípus mintha szerepet cserélne akkor, mikor Panni súlyos állapotáról értesülnek. Érthetetlen előttünk az, hogy a jelzett pillanatban a bátor és aktív Feri gyávává és tehetetlenné, a gyámoltalan Laci pedig bátorrá és aktívvá válik.

Valószínűtlen továbbá Bolgár, Kolacsek és Évi ragyogóan tiszta élete. Tisztán nem látott u. n. szocialista eszmék s testkultura nem elegendők ily nagy feladat megoldására. Eszményi alakok tehát, a melyek nem léteznek. Bizonyosságul elég arra a tényre hivatkozni, hogy a szocialista ifjúság éppen az utolsó hónapokban kitörő lelkesedéssel fogadta Totis dr. szabadszerelmet hirdető kötetét.

S ha még akadnának olyan szocialista fiúk és lányok, akik a regény egyes szép és fölemelő részeinek (232. l.) hatása alatt a tiszta életért való nehéz küzdelmet pillanatnyilag vállalnák, a regény sok-sok erkölcsromboló része szükségkép megsemmisíti első ilyirányú szerény próbálkozásukat. A hatás másik két okból is gyöngé. Kolacsek és Bolgár erkölcsös életéből aránylag kevés vonást rögzít a szerző, továbbá nem sorolja föl az erkölcsös élet mellett szóló összes érveket, melyeket pedig Tóth Tihamér »Tiszta férfiúiség«-ában s Nemes Nagy Zoltán »Katasztrófák a szerelmi életben« c. két-kötetes sexuálpáthológiai művében megtalálhatott volna.

Kassák salto mortale-ja tehát nem sikerült. Sőt azt hiszszük, nem sikerült e regényének rejtett osztálygyűlöletre szító tendenciája sem, mert a polgári társadalom ifjúsága a »Megnőttek és elindulnak«-ból aligha fog arra eszmélni, hogy neki inkább a szocialista táborban van a helye.

Mindamellet *maradandó értékei a regénynek azok a részei, melyek a gyári- és műhelymunkára járó tanonckamasz életét ábrázolják* (43—47. l.).

III.

Csavargók ifjúsága

Tersánszky J. Jenő, Kakuk Marci ifjúsága. Budapest, 1923.

(Amicus kiadás. Fáy Dezső rajzaival. 134 l.)

Tersánszky szívesen foglalkozik az élet kivetettjeivel. Ebben a kötetben egy *csavargó ifjúságát* ismerteti az olvasó előtt. Gyermek-, *kamasz*-, és legénykorából sorakoznak egymásmellé Kakuk Marci élményei. Serdülő korának sajátságos élményei közül kiemelkedik *kamaszszerelme és az ebből való keserű kiábrándulása* (36—61. l.). Szörnyű s megdöbbentő gyermek-, *kamasz*- és legénykor az, amely a kötetben megelévenedik. Hogy igaz-e, lehetséges-e, azt nincs módunkban ellenőrizni, de a realitás jegye mintha rajta volna a kötet minden lapján.

Szilárd János, Jópipák. Budapest, 1932.

(Unio, 113 l.)

A szerzőnek 1928-ban megjelent »Ha a szerelem meghal« c. regényét így méltatta a kritikus: »Minden eszközzel rendelkezik, hogy tiszta és komoly irodalmat adjon s megvan benne a jószándék is, hogy a tiszta magasságok felé törjön«. Ugyanezt éreztük mi is, mikor a *Jópipák*-at kevéssel Tersánszky »Kakuk Marci«-ja után elolvastuk. Merő ellentéte egymásnak ez a két regény. A *Jópipák* csavargó-hőse *Bumbaj Ferkó* szintén az élet száműzöttjei közé tartozik, hozzá még egy kicsit eszelős is. Azonban hiányzik belőle Kakuk Marci züllöttsége s van benne valami vonzó nemes szikra, amely megigézi a helybeli gimnázium három kisdíákját. Barátságukba fogadják, megajándékozzák tízóraijukkal, részvétellel kísérik szenvedéseit. Sőt midőn csavargó barátjuk súlyosan megbetegszik, kis kunyhójába ágyneműt, hálóinget, kályhát lopnak be s önfeláldozóan ápolják. Mikor pedig meghal, megdöbbenve állják körül a csavargó halálos ágyát.

Tehát nemcsak három tizenkétéves vásott gimnázista vidám kalandjait tartalmazza ez a regénykötet, hanem egy *kamasz csavargó érdekes életrészletét is*. Az előttünk *csavargóköntösben megjelenő kamasz* lelkieredőit az író háromféleképp igyekszik feltárni: *a csavargó viselkedésével, aztán szavaival s végre* (amint a regény rövid vázlatában jeleztük), *ahogyan a három virgonc diák lelkében tükröződik*. Ez a legutóbbi módszere a legsikerültebb s ez leplezi le leginkább előttünk Bumbaj Ferkó lelki talányát.

IV.

**Történeti regényekben szereplő
kamaszok**

Jósika Miklós, Az utolsó Báthory. 1837. I—III.

(Idézetek a Magyar Regényírók Képes Kiadása 13. és 14. kötete alapján.
Budapest. Franklin, 1911., 302+268 l.)

Ennek a történeti regénynek hőse Báthory Gábor erdélyi fejedelem, aki ferde nevelés, aljas környezet, főleg pedig saját féktelen szenvedélyei következtében nem tud azzá fejlődni, aki lehetne. Magáraeszmélése, családalapítása elképzelhetetlen, midőn orgyilkosok gondoskodnak róla, hogy ő legyen az utolsó Báthory.

Jósika e regényében két másik főalaknak: Celesztának és Dimon-nak bemutatására különös gondot fordít s mindkettő jellemzésében mélyebb, mint akár ennek, akár többi regényének egyéb jellemrajzaiban.

Bennünket e tanulmány keretében közelebbről *Dimon* érdekel, mert a regény keretében alakul át ez a törvénytelen származású kamaszfiú legénnyé. Igaz, hogy ez az átalakulás túlgyorsan megy végbe s ez a *Dimon*-jellemrajz főhibája, azonban figyelemre méltó, hiszen *első terjedelmesebb kisértet a kamasz és a kamaszcsoporth megjelenítésére regény keretében*. Ez a regény ugyanis nemcsak a kamasz Dimont dobja az események forgatagába, hanem az első kötet első fejezetében megeleveníti az 1609-i évi kolozsvári középiskolát tanulóival együtt. A vidám diákéletnek központja természetesen a 17 éves *Dimon*. A legjobb tanuló, de a legszemtelenebb is. Hogy mennyire mételye az osztálynak, hogy mennyire a felelőtlen vezető szerepét játsza társai közt, azt Jósika a történelemórának hűségre törekvő visszaadásával igyekszik érzékelteni (I. 6—19. l.). Ezalatt az óra alatt *Dimon* szemtelensége a tetőfokra hág. Eddigi pártfogója, a jóságos és türelmes Kapornai Demeter is ellene fordul. Le akarja fogatni, el akarja veretni. De *Dimon* ügyesen megghiúsítja ezeket a terveket, sőt rögtönzött beszédével az egész osztályt (a »Fogd meg« és a besúgó kivételével) saját pártjára vonja (I. 19. l.). Mivel az ablakpárkányra ugorva azzal fenyegetőzik, hogy a mélységbe veti magát (I. 21—23. l.), a jó Kapornai inkább lemond a büntetésről s *Dimon* kívánságára kivonul a terem-ből diákjaival együtt. A mester hiába várhatja a pedellussal a kapu alatt. *Dimon* ugyanis az emeleti ablakon át ritka merészen és ügyesen távozik. Az iskola korlátait végleg át akarja törni s ezért még aznap éjjel erőszakkal megszerzi mestertől születési okmányait s anyja csekély hagyatékát. Majd kötél segítségével leereszkedik a várfalról és elmenekül (I. 26. l.).

Megdöbbenve olvassa menekülése közben származásának titkát. Tehát ő *Báthory Gábor fejedelem atyjának, Istvánnak* (nem azonos ez Báthory István erdélyi fejedelem- s lengyel

királlyal) a *törvénytelen* fia Dimon Theklától, a híres debreceni aranyműves leányától! (I. 29—30. és II. 222. l.). Az iratot keblébe rejti s mint fölserdült legény vándorol tovább. Találkozik Ecsedivel (— Báthory Gáborral —), aki felveszi kémei sorába. Elsőrangúan dolgozik, de rájönnek kétkulacsosságára * (egyidőben kémkedett a szászok részére is). Báthory Gábor kínpadra vonatja, hogy valljon be mindent. Dimon viszont föltárja születése titkát. Báthory erre, Dimonban felismervén féltestvérét, nem kínoztatja tovább s pénzzel is megajándékozza, de elbocsájtja.

1613-ban ő is merényletet akar elkövetni Báthory Gábor ellen, de elkésett. Mások gyorsabban dolgoztak. Mikor a fejedelem haláláról meggyőződött, önmaga vet véget életének.

Dimon jellemzése *gyermekesen-kamasz* nagy-fiút varázsol szemünk elé, ezért is *valószínűtlen gyors átalakulása legényné, sőt céljait ezután határozottan követő férfiúvá*. Ezt a gyors átalakulást, úgy hisszük, születése titkának fölfedezése sem magyarázza meg eléggé.

Gárdonyi Géza, Az egri csillagok (Bornemissza Gergely élete). Regény öt részben. I. kötet (1., 2., 3. rész), II. kötet (4., 5. rész). Budapest, 1901.

(Légrády Testvérek. 392+355 l.)

A hatalmas regény első kötete nagyjából a regény főhősének, Bornemissza Gergelynek *gyermek- és kamaszkorával* foglalkozik részletesen. A felületes olvasó azt gondolja, hogy ezt a hosszadalmas, de csöppet sem fárasztó elidőzést a főhős gyermek- és kamaszkoránál csak a már férfiúvá serdült Gergely *szerelmének és hősiességének alapvetése* követelte. A főhőssel azonban más is történik. Súlyos *vallási krízisen* megy át (313—317. l.). Ezt meg kell magyarázni. A több mint 300 oldalnyi rész, mint látni fogjuk, ezt a célt is szolgálja.

A férfiúvá serdült Bornemissza Gergely hős, mert a Hét-torony foglyáért, Török Bálintért (mint egykori hűséges apródja) lemerészkedik a török fővárosba, hogy kiszabadíthassa, aztán pedig egyike a tündöklő »egri csillagok«-nak, végre Dobó utódjaként vállalja a nagy hősiességet kívánó egri kapitányságot.

Hogyan fejlődik hőssé? Mintha már annak született volna. Hiszen megérzi a veszélyt, talpraesett a legsúlyosabb s a legválságosabb pillanatokban. Pedig még alig hétéves. Nemcsak önmagát, hanem a kis Cecey Évát is kiszabadítja a török fog-

* Azért „kétkulacsos” kém, mivel Imrefi irigy áskálódásai miatt nem tud előre haladni s nem tud nemességre azért tenni Báthory Gábor udvarában.

ságból (39. l.). Értesíti Ceceyt a török falujok ellen tervezett támadásáról. Ő is harcol a támadás idején s ő az, aki gondoskodik a támadó törökök magyar foglyainak kiszabadításáról. Később csak fokozódik a hősiessége. Hősiessége állandó fejlődését főleg három, igen-igen megcsodált férfiú előnyös hatásának köszöni:

Az első *Dobó István*, aki elismeri, hogy Gergely méltó a hős névre, aki karddal övezi, aki egész életére kiható jeligét szövegez a kemény fiú számára: »Az első az, hogy ne féljen az ember!« (56. l.).

A második *Török Bálint*, aki gyermekei irányítását részben Gergelyre bízta* s érvényesülésének útját mindenképen egyengeti (93. l.).

A harmadik *Somogyi Gábor* lutheránus pap, aki rendkívül gyöngéd és megértő hozzá, aki Gergely nagy tervét (a török szultán elleni merényletet) helyesli, sőt élete árán végre is hajtja.

Mindhárman jó példát adnak a kamasz Gergelynek, s alkalmat nyújtanak a hősiesség újabb és újabb gyakorlására.

Gergely hősiességének további rugói: *Tinódi énekmondó nem csekély hatása*, továbbá a saját *ritka leleménypessége*, mely egyben megmagyarázza a török fogságból való ismételt s nagyobbbrészt nagystilú kiszabadulását (146—165. l.).

Bornemissza szerelme nem hétköznapi eset, de lehetséges: gyermekszerelemből indul, majd kamaszszerelmen át érlelődik hitvesi szerelemmé.

Kamaszszerelme 16 éves korában kezdődik. Nagy művészettel jellemzi Gárdonyi ezt. Megható e vonzalom, mikor egyszer régi falujukban keresi, de már nem találja ott Cecey Évát s a lakatlan hajlékban gyermekmúltjukon ábrándozik el (106. l.). Innen levelet ír Vicuskájának s kérdőre vonja, hogy Budára távozásukat miért nem közölte vele? A szultán elleni sikertelen merénylet következtében fogságba kerül, de a szenvedések közepette váratlan öröm éri: fogolytársa ismeri Évát, mert Ceceyék budai cipésze és sokat mesél neki Vicuskáról (143. l.).

Ebből a fogságból kiszabadulva, Budára tart. Odaérve, szomorúan veszi tudomásul, hogy Éva Izabella királynőnek udvarhölgye lett. Azt hiszi, hogy most már sohasem lesz a felesége. Előbb találkozik Évával, mint remélné. A leány biztosítja tartós szerelméről (194—196. l.). Ettől kezdve már csókot is váltanak. Budán Török Bálinthoz is betér. Török Bálint apródjául fogadja. Ez a dicsőség azonban nem sokáig tart,

* „Higyjétek el, hogy a gyereket a gyerekpajtások nevelik és nem a szülők, sem a professzorok” (93l. l.) V. ö. ezt a mondatot a cserkészletben oly fontos örsvezetői rendszerrel!

mivel a szultán értesül arról, hogy az ellene megkísérelt merényletet Török Bálint papja követte el s ezért elfogatja Bálintot s cselrel Budavárát is elfoglalja. Ez a szörnyű magyar sors megakadályozza Gergely már előkészített párbját is Mekcsey Zoltánnal (204., 205., 236. l.). Sőt elválaszthatatlan jóbarátokká kovácsolja őket. Gergely megegyeszer látta Évát, mielőtt ez távozott volna Erdélybe a királynéval. Éva lelkére igéri, hogy akár a szülői akarat ellenére is Gergely felesége lesz. Gergely érezte, hogy ez a leány már több, mint testvére (t.i. Cecey még hétéves korában fiává fogadta Gergelyt) s búcsúzáskor szájon csókolta (214—216. l.).

Gergely, amint értesül ura Török Bálint Sztambulba hurcoltatásáról, Debrecenen át, ura kiszabadítására utána indul s maga mellé veszi Mekcseyt s Török Jánost. Előbb azonban Mekcseyvel meglátogatja Évát Gyaluban. Itt éppen Fürjes és Éva pár nap múlva a királyné kívánságára történő egybekelését készítik elő. Mekcsey segítségével azonban Gergely idejében megszökteti Évát s útközben Hunyad vára felé egymásnak hűséget esküsznek papi asszisztencia nélkül, mert Gergely az egyházi szertartást »fölöslegesnek« tartja. Ez a tudat alatt lappangó *vallási krízisének* következménye, amelyet viszont megértünk, ha a regény folyamán megfigyeljük a következőket: Gergelyt hétéves kora óta az igen rokonszenves, hősiessége miatt számtalanszor megcsodált Somogyi Gábor lutheránus pap karolta föl s vezette be Török Bálint udvarába, sőt (anélkül, hogy a lutheránus vallásnak megnyerni törekednék) a hittételekre is ő tanította (314. l.).

Vizont az a másik két katolikus pap, akikkel Ceceyénél, illetve Török Bálintéknál találkozik, nem igen hatottak rá, sőt ellenszenves kijelentésekkel sértegették (91. l.). A krízist azonban a mélyen vallásos Éva megszünteti. Nemso-kára Hunyad várába érnek s ott a vár katolikus papja egyházilag is megesketi a fiatal párt, kiállítja az okíratot házasságuk megkötéséről. Aztán négyen (Gergely, Mekcsey, Török János és férfiruhában Éva) útra kelnek Sztambulba, hogy Török Bálintot kiszabadítsák.

Gárdonyi kamaszabrázolásai tökéletesek ebben a regényben. Nem ecsetel túlsokat a főhőse kamasz életéből, de ahol tollát előveszi, ott maradandót alkot.

Tabéry Géza, Szarvasbika. Budapest. 1925.

(Athenaeum, 232 l.)

Ennek a kevés történeti adatra, de annál több korlátlan és felelőtlen fantáziajátékra épülő regénynek három hőse van: Teleki Anna, Bolyai Farkas és fia: János. *Bolyai János 15 éves kamaszként jelenik meg a regény elején s a kétségtelenül te-*

hetséges író igen hiányosan rajzolja fejlődését. Kár, hogy Bolyai Jánosnak, ennek a művész- és matematikus kamasznak sajátos lelkébe csak akkor enged betekintést, mikor a házasságtörésben torkoló kamaszszerелеm mámora letiporja (71—90. l.). Tabéry itt is, mint írásai legtöbbjében, rombol. Az erotikum és sexualitás dominálnak nála.

A Bolyaiakról, főleg Bolyai Jánosról jobb, átfogóbb és igazabb regényt várunk. Aki ennek megírására vállalkozik, az mindenekelőtt olvassa el Eötvös József báró *Magyarország 1514-ben* c. történeti regényének előszavát. A nagy magyar regényíró itt arra figyelmeztet, hogy a történeti alakok jelleme a tulajdon legszentebb neme, melyet az írónak elferdítenie megbecsáthatatlan vétek.

Szántó György, A bölcső. Budapest. 1929.

(Dante, 384 l.)

Szánthó György Körösi Csoma Sándor emlékének szentelte ezt a kötetet. Bár részletezően bemutatja hőseinek 13—18. élet éveit is, igazi kamaszjelenségeket hiába keres e kötetben az olvasó. Erről azonban Szántó nem tehet, mivel Körösi Csoma Sándor azok közé tartozik, akiknek nem volt kamaszkoruk s akik komoly gyermekből átmenet nélkül komoly férfiúvá fejlődtek.

Szini Gyula, Jókai. Egy élet regénye. Budapest. 1929.

(Genius, 235 l.)

Szini Gyula ebben a regényében születésétől haláláig végigkíséri a nagy regényírót. Sok kedves és jellemző erejű részletet tár fel Jókai gyermek- és legénykorából is, *kamaszkoráról azonban igen kevés a mondanivalója* (21—25. l.). Akár a 13—16 éves, akár a 16—18 éves Jókairól, igaz, igen kevés adat* állott Szini Gyula rendelkezésére. Azonban legalább a rendelkezésére álló anyagot kellett volna a szerzőnek feldolgoznia. Így nagyon kár, hogy nem jellemzi azt a ritkaerejű nevelői ráhatást, mely Jókait Vály Ferenc részéről érte s kár, hogy nem rajzolja alaposabban (akár lélektanilag megalapozott rekonstrukcióval) *Jókai kamaszkori fantáziáját*, hiszen ennek továbbfejlődése döntő jelentőségű a nagy regényíró férfi korában elért sikerei és fogyatékoságai szempontjából.

* Zsigmond, Jókai. Budapest 1924. 10.—13. l.

*Jókainak nem volt igazi kamaszkora.** »Szótlan, szelíd és mindenbe belenyugvó. Kék szeme mintegy *irgalmat* kér. Engedelmeskedni pedig szinte szenvedélyesen szeret« ** Az igazi *kamaszszerelem* nem ismeri. Első szerelme legényszerelem. Mikor ez föllángol benne: 20 éves múlt már.

Dénes Gizella, Boldogasszony hadnagya I—II. Bpest 1930.

(Szent István Társulat. (Az ismerletett I. kötet terjedelme: 304 l.)

Történelmi tárgyú regények legújabb mesterei között kevesen vannak, akik hasonló színvonalú alkotással lepték meg a magyar olvasó közönséget, mint Dénes Gizella. Főleg az első kötet valóban tökéletes munka. A regényhős korának pontos ismerete és a művészi forma, mellyel a száraz történeti anyagot megeleveníti, ölelkezik ebben a történeti regényben. Lélekábrázolását mindvégig a történeti regényekben méltán várt objektivitás kíséri. Erős és fegyelmezett fantáziája, élénk színekben gazdag stilusa csak támogatják és sohasem gátolják célja elérésében.

A regény elején, 90 oldalon át bepillantást ad a már 40 éves Hunyadi János lelkébe. Akkori tépelődéseit, gondolatait s ifjúságára való visszaemlékezéseit közli. Ezekben az utóbbiakban *sikerrel rekonstruálja Hunyadi kamaszkorát*. Szinte magunk előtt látjuk, mint serdül gyöngye gyermekből erős férfiúvá. A »Boldogasszony hadnagya« megoldja a maga számára a kamasz nagy problémáit. Minden kísértés közepette védi teste és lelke tisztaságát; nem tesz szemrehányást anyjának, ki kétszer is elcserélte nevét, nem veri le a sok szóbeszéd, mellyel származását és rája hulló királyi kegyelmeket firtatják körülötte; a serdülők vallási krízise is inkább megerősíti, mintsem gyöngítene mélyen gyökerező vallásosságát. Mindehhez az erőt a Boldogasszony tiszteletéből meríti. Különböző hős már ekkor is. Míg társai az iskola padjain görnyednek, a kamasz Hunyadi lesben áll vadra, emberre...

S mikor a szerző mindezt elmondja vagy inkább elmondhatja hősével, frissen hozzálát annak az időnek a jellemzéséhez, mikor Hunyadi János, a nagy törökverő, a történelem színpadára lép s egész Európa bámulatára cselekedni kezd.

Azok közt a regényes életrajzok közt, amelyek a hős kamaszkorára is felfigyelnek, mintakép.

* Zsigmond, Jókai, 13. l.

** l. m. 23. l.

Sárközi György, *Mint oldott kéve I—III. Történelmi regény* Budapest, 1931.

(Az ismertetett kötet: I. 128 l. Pantheon)

Ez Sárközi első regénye. 1931-ig az újabb ideálista költők legkiválóbbjai közé sorozta a kritika.

Három kötetes, nagy művében a szabadságharc legújabb kutatások alapján javított történetét egybeforrasztja az 1848—49-es évek híres tábori főpapjának, Mednyánszky Cézárnak életével. Nagy hazaszeretetét, hősiességét és élete végén történt aposztaziáját (levetette a reverendát) Cézár gyermek-s kamaszkorának élénk és mély rajzával lélektanilag magyarázza.

A regényhős élete a báró Mednyánszky család bolondóci várkastélyában indul. Szülei odahaza taníttatják s spártai módra nevelik ezt a harmadik gyermeküket. Bár szenvedélyes a vívás-, lovaglás- és vadászásban, papnak szánják. A család kis birtokát így is ketté kell osztani bátyjai, László és Eduárd között. Ha pap lesz, gondolják szülei, püspöki rangig is fölviheti s nagyobb birtoka lesz, mint idősebb testvéreinek. Már kamaszkora elején ébredszik erős érzékisége (15. l.), ami nem csoda, hiszen a léha főnemesi élet szemlélése s bátyjai rossz példája korán fölperzselik a lelkét.

Anyja ezért siet őt kiemelni a papi hivatás előkészítéséhez ceppet sem alkalmas környezetből. Mielőtt ez megtörténne, megjelenik a várkastélyban Laci — bátyja — ideálja: báró Mednyánszky Hedvig. Cézár lelkét eltölti a *kamaszszerelem* (27—28. l.).

Alig tizennégyéves s már fölveszi a kék reverendát. A nagyszombati kis-szeminárium lakója. Teljesen átalakul. A kamaszszerelem emléke mintha elmosódott volna. A fékezhetetlen, elégedetlen, finnyás és elbizakodott sihederből, kamaszból szelid, *magábavonuló, tulságosan is hallgatag s alázatos kispap lett* (47. l.). Pedig nem kis nehézséget okoznak neki alacsony származású, durva modorú társai és a megértő lélekkel éppen nem dicsekedhető prefektus (46., 48., 49. l.). A könyveket bújja. Legkedvesebb könyve a Fioretti. Ennek félreértése s a középkori misztika számára még túlkorai irodalmának hatása alatt Cézár *szélsőséges és fura kis aszkétává fejlődik* (49—56. l.). A theológia előtt lezajló vakációban testvérei és más főnemes léha fiúkkal való együttlét azonban *kiforgatják* új irányából (57—74. l.). A felnőttek vitáik közben, melyeket tágranyílt számmal hallgat, megértetik vele az 1830-as években annyira feltűnő nehéz magyar sorsot (68—70. l.).

A hazafias érzés föllángol a 16—17 éves fiúban. De egy-szersmind erkölcsileg kezd zuhanni s zuhanása tovább tart azokban az években is, mikor mint a *győri püspök udvari*

kispapját a theológia éveiben már nem védi a szemináriumi élet fegyelme, áhitata s egyszerűsége. Két udvari kispap társa közül különösen a léha és erkölcstelen Schneider Richárd igen rossz hatást gyakorol reá. Mikor ez farizeus, hivatástszínelő papi életén megdöbbenve méregpoharat emel az ajkához, Cézár elkapja tőle s kiüríti a tartalmát (74—89. l.).

Felgyógyul, de egy újabb otthon töltött vakáció *súlyos erkölcsi krízisbe dönti*. Egykori első szerelmének tárgya, a már 25 éves báró Mednyánszky Hedvig, hálójába keríti. Mikor Cézár kijelenti, hogy kész érte levetni a reverendáját, csókokat ad neki ugyan, de különben elutasítja (109., 132., 149., 159. l.).

Mindezek után az esztergomi szemináriumba vonul, lelki gyakorlatot végez, s beszél a jóságos Kopácsy primással *s hivatásától idegenkedő lélekkel* mégis csak fölszentelteti magát (16—175. l.).

Nehéz volna a regény alapján meghatározni, hogy Cézárnál mikor végződött a kamaszkor. Azonban *nagyszombati kispap korában* (14—15 éves lehetett ekkor) *még kétségtelenül kamasz*. Különb is, de szempontunkból elsősorban értékes az a részlet, amely finoman rajzolja a kamasz Cézár *lelki átalakulását s lassú, de határozott bevezését a tévesen feljogott aszketizmus és miszticizmus vizeibe* (46—49. l.).

Harsányi Zsolt, Az üstökös. I. és II. kötet. Budapest, 1932.

(Uj Idők kiadása. 248 és 236 l.)

Harsányi nagy sikert aratott regényének első kötetében 62 lapon át foglalkozik Petőfi gyermek- és kamaszkorával. A 18—62. l. a kamasz Petőfit mintázza az összes rendelkezésére álló életrajzanyag művészi feldolgozásával és olyan élet-hűséggel, hogy valóban ez az egyetlen magyar történeti regény, mely példát adó készséggel rekonstruálja az olvasó előtt hősének eredeti serdülését. Az aszódi gimnázium negyedikes diákjában jelentkeznek már a kamaszkor összes tünetei, a kamaszdac és a kamaszszerelem is.

Az ötödik osztályban Selmechányán tovább bontakozik. Lázáda a magyarérezelmű tanároknak oly szegény középiskola és a szülői ház (édesapja) ellen, tetőpontra hág. Apja ki is tagadja s a 16 éves ifjú világnak indul. Eszi a pesti statisztaszínészek keserű kenyerét. Nyomorog. S mikor nem tud visszaszajutni a középiskolába, katonának áll.

Közben írói tehetségével diadalokat arat s az a két pillér, melyre élete épül, a szabadság és a haza szeretete, mindinkább szembetűnik.

Ilyen alapvetés után, nemcsoda, hogy Harsányi minden olvasójával megérteti azt az utat, amelyet ez a magyar üstökös oly tüneményesen befutott.

Az előszóban jeleztük, hogy tanulmányunk összefoglalása előtt felsoroljuk még azokat a regényeket is, amelyek a legújabb hagiografia (a szentek életével foglalkozó tudomány) vagy a pszichopathologia tárgyköréből vett adatokkal *művészi módon mintázzák az ifjú szentet, illetve a rendkívüli idegállapotú kamaszt*.

Az első csoportba két kiváló regényt kell soroznunk, melyek a Szent Imre Év alkalmával kerültek forgalomba s arattak nagy sikert:

1. *Gáspár Jenő: Isten leventéje. Regény Szent Imre korából.* Budapest, 1930. Palladis-kiadás. Nagy 8° 172 l.).

2. *Harsányi Lajos: Az elragadott herceg. Szent Imre herceg életregénye.* Budapest, 1930. Szent Imre kiadás. Nagy 8° 214 l.

A második csoportba csak egy regényt sorolhatunk, mely a tudathasadás jelenségét egy rendkívüli idegállapotú kamasz, Táborny Elemér lelkirajzában kísérli megeleveníteni:

Babits Mihály: A gólyakalifa. Budapest. 1916. Athenaeum, 230 l.

Összefoglalás

Bírálatokkal kísért bemutatónknak végére értünk. Mint már az előszóban jeleztük, *nem vettük figyelembe azokat a regényeket, melyek a férfi nemhez tartozó regényhősnek:*

a) *csak a gyermekkorával foglalkoznak*, pl.: Ambrus Zoltán: Tóparti gyilkosság, Kodolányi János: Szakadékok Komáromi János: Pataki diákok, Különte Béla: Plajbász és Pupák, Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig!, Tersánszky J. Jenő: Repülő család.

b) *csak a legénykorát ábrázolják*, pl.: Csathó Kálmán, Földiekkel játszó égi tünemény (Csokonai Vitéz Mihály), Dormándi László: Súlyommadár (Balassa Bálint), Herczeg Ferenc: A fogyó hold, Jósika Miklós: Br. Jósika István, Kodolányi János: Börtön.

c) *csak gyermek- és kamaszkorával törődnek*, pl.: Gárdonyi Géza, Isten rabjai (Jancsi fráter). — Jókai Mór, Mire

megvénülünk. — Makkai Sándor, Örögszekér (Báthory Gábor). — Móricz Zsigmond, Tündérkert (Báthory Gábor).

Nem ismertettük (*Molnár F., Pál-utcai fiúk* kivételével) az előszóban jelzett okból az u.n. ifjúsági regényeket sem, pl.: Blaskó Mária, Pedro. — Bokor Malvin, Árpádvér. — Bokor Malvin, Esztergomi diák. — Bokor Malvin, Az utolsó Árpád. — Farkas Gyula, Forrongó lelkek. — Harangi László, Robinzonok iskolája.

Ezeket azért soroltuk föl, nehogy olvasóink bármelyike ott keressen hiányt tanulmányunkban, ahol hiány valóban nincsen.

A munkánk folyamán behatóan ismertetett és méltatott 38 regény nagyrésze *diákokról és pedig gimnazistákról* szól. Reálba, kereskedelmi iskolába * járó kamaszokról írt egyetlen magyar regényt sem tudtunk fölfedezni. Kevésszámú regény szól a tanoncokról, a földmíves ifjúról és csak kettő igyekszik jellemezni a kamasz csavargót. Történeti regényeink jórésze szintén mellőzi vagy csak sebtiben mutatja be hőseinek kamaszkorát. Pedig a hős jellemzése így hiányos, hiszen a kamaszévek jelentősek a hős további fejlődésének megértése szempontjából.

Érdekes a regények folyamán megfigyelni, hogy nálunk egész a 18. életévig kitolja a kamaszkort a nyolcosztályos középiskola. Külföldön (Amerika, Ausztria, Franciaország, Olaszország) a kamaszkor átlag csak 16 éves korig, a hatosztályos középiskola végéig tart s így volt ez nálunk is, mindaddig, míg nem vezették be a nyolcosztályos középiskolát.

Az általunk fölkeresett regények jórésze, sajnos etikai-lag és világnézetileg, kifogásolható. A legtöbb regényhős már kamaszkorában elbukik, hite vagy erkölce menthetetlenül megrendül. Ez kártékonyan hathat egyes regényolvasó szülőkre, ifjúsági vezetőkre. Megingathatja ugyanis abbeli reményüket, hogy a reájuk bízott serdülő fiúkat a helyes úton megőrizhetik.

Mindamellet ezek a regények a bizakodó lelkületű szülők és ifjúsági vezetők szempontjából óriási értéket képvisel-

* *Bródy Lili, A Manc*i című (Budapest, 1932. Athenaeum 251 l.) regényében szerepel egy kereskedelmista: Radó Gyuri. Egy-egy mondat található róla a következő lapokon: 6, 7, 11, 13, 14, 35, 36, 50, 64, 65, 74, 84, 85, 86, 121, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 137, 191, 229, 230 és 241. Mindamellet nem elegendők ezek a mondatok ahhoz, hogy figyelemre méltó regényhősnak tekintsük. Nővére: Radó Manci a regényhős. Gyuri csak statisztika-szerepet játszik az egész regényben. Ezért mellőztük a regény bővebb ismertetését és bírálatát.

nek. *Aki átolvassa ezeket, szinte észrevétlenül a kamasz rátermett s megértő nevelőjévé, irányítójává formálja magát.*

Hiszen ezekben a regényekben nagyrészt a legváltozatosabb kamasztípusok a legkülönbözőbb körülmények közt élnek, fejlődnek az olvasó előtt, aki ezáltal betekintést nyer a kamasz legelrejtettebb lélekredőibe.

Hogy a kamaszt ábrázoló regényeink fejlődést mutassanak, az íróktól és a kritikusoktól függ. Hisszük, hogy a jövőben megjelenő regények etikailag s világnézetileg is különbek lesznek. Élni fognak bennük a győztes serdülő fiúk, akik akár saját erejükből, akár rátermett ifjúsági lelkipásztorok, akár a vallási alapon álló egyesületek (Mária Kongregáció, Katholikus Legényegylet; KIE, Ichtyis, Soli Deo Gloria), akár a cserkészlet segítségével olyan magaslatokra küzdik föl magukat, ahonnan tisztán látják, hogy mit vár tőlük a magyar jövő!

Tárgy- és névmutató

- Amicus 79.
 Anya 9, 17, 18, 20, 36—38, 61, 75, 88
 Anya emléke 9, 30—35, 40—45, 60, 61.
 Apa 15, 19—25, 30—35, 37, 45, 90.
 Apa emléke 24.
 Apa vallástalansága 10, 21—25.
 Assisi szent Ferenc 41, 43, 89.
 Aszkéta 89—90.
 Athenaeum 14, 19, 35, 38, 61, 68, 86, 91, 92.
 Atheizmus 13.
 Állami középiskola 11, 13, 14, 17, 18, 25—27, 28, 29, 39, 48—49, 49—50, 52—54, 57—58, 58—61.
 Árvafiú 9—12, 14—19, 23—24, 30—49, 54, 57—58, 67—69, 71—72, 74—76, 79, 83—84.
 Babits Mihály 14, 19.
 Balla Borisz 40.
 Banda, lásd Diákbanda.
 Barátkozás a kamasszal 14—16, 19—25.
 Barátság 10—11, 17—18, 36—38, 40—43, 45, 56, 60, 79.
 Bálozás 11, 42, 70.
 Báthory Gábor 83—84.
 »Betyárösszetartás« 56, 62.
 Boldogasszony 35—36, 88.
 Bolyai János 87.
 Bornemissza Gergely 84—86.
 Bródy Lili 92.
 Budapesti Szemle 63.
 Ciszterciták 14—16, 22—24.
 Cukrászda 13.
 Csathó Kálmán 51.
 Csavargók 79.
 Császár Elemér 6 (jegyzet), 63—64.
 Cserkészet 85, 93.
 Csiky Gergely 6, 46—48.
 Csók a szájra 11, 43, 86.
 Dac, lásd Kamaszdac.
 Dante rt. 28, 69, 87.
 Dénes Gizella 88.
 Dézsi Lajos 5.
 Diákok 7—64, 74—76.
 Diákbanda 18, 55—56, 58—61.
 Diákköltő 14, 24, 33—34, 62.
 Diáklap 13.
 Diáktípusok 28, 53, 56, 62—64.
 Dick Manó 12.
 Drukk 13, 22.
 Egyetemes kiadó rt. 40.
 Egyke 9, 19—25, 36—38, 40—45, 46—48, 53, 74—75.
 Egyházellenes könyvek 15.
 Elekció 33.
 Elvált szülők fia 19—24.
 Emericum rt. 71.
 Erotika, lásd Csók, Fantázia, Kamaszszerelem.
 Eötvös József br. 6, 9—11.
 Édesanya, lásd Anya.
 Édesapa, lásd Apa.
 Éjjeli mulatóban 18, 50, 70.
 Érettségi 24, 26, 48, 53, 62.
 Érzékenység, lásd Kamaszérzékenység.
 Fantázia 9, 11, 14, 17, 20, 28—29, 32, 69, 72—74, 87.
 Felnőttek elleni forrongás 58—61, 90.
 Féltékenység 33, 49.

- Fogadkozások 16, 18, 23.
 Forró Pál 12—14.
 Földi Mihály 25—27.
 Földműves ifjú 71—72.
 Franklin Társulat 16, 25, 28, 46, 83.
 Freudizmus 12—14, 69.
 Gárdonyi Géza 28, 84.
 Gáspár Jenő 91.
 Genius 30, 72, 87.
 Gentry-fiú 19—25, 36—40, 46—49, 51—52, 54.
 Gorombaság 13.
 Grill könyvkiadóvállalat 55.
 Gürtler Johannes 4.
 Gyanúsítás 26, 29.
 Gyávaság 13—14, 50.
 Gyerektartási pör 13.
 Gyilkosság 58, 73.
 Gyónás 21, 23, 41—43.
 Gyorsírás 33—34.
 Hallgatagság, lásd Kamaszzárkózottság
 Harsányi Lajos 91.
 Harsányi Zsolt 90.
 Hazafiság 32—33, 62, 84—86, 88—89.
 Hazug hengegések megneemtörtént piszkos kalandokkal 13, 18, 51, 60, 70, 72, 73.
 Házasságtörés 41—45, 50, 87.
 Hengegés, lásd Hazug hengegés stb.
 Herczeg Ferenc 48.
 Hittanár 15, 17, 21, 41—45.
 Hittanórán 13, 15, 17.
 Hunyadi János 88.
 Ifjúsági regények 3, 92.
 Imádság 6, 10, 21, 43, 49, 60.
 Inas, lásd Tanonc.
 Instruktor 18, 29, 31—34, 39.
 Intézeti élet 9—10, 31, 35—36, 37—38, 40—45.
 Irodalomtörténeti közlemények (Szerk. Császár Elemér) 6.
 Irodalombamerülés 24.
 Isten a kamasz lelkében 21—24, 73—74.
 Isteni irgalom 40—45.
 Jezsuiták 9—10, 22, 24.
 Jézus 21, 41, 43, 44.
 Jókai Mór 6, 87—88.
 Jósika Miklós br. 6, 83.
 Kadétiskola 40—45.
 Kamaszcsoport 40, 50, 53—64, 74—76, 83, 84.
 Kamaszdac 10, 15, 26, 41, 90.
 Kamaszérzékenység 29, 55.
 Kamaszkor kimaradása 87, 88.
 Kamaszszerelem 11, 14, 17—19, 23—25, 69—75, 79, 85—86, 88, 89, 90.
 Kamaszvidámság 34.
 Kamaszzárkózottság 9—10, 13, 17, 23, 26, 41, 62.
 Kassák Lajos 69, 74.
 Katholikus középiskola 9—10, 14—16, 21—23, 35—38, 51, 52.
 Katholikus fiúk 13.
 Katonacsaládból való fiú 40—45, 59—61.
 Kárpáti Aurél 68.
 Kártya 12, 16—19.
 Kávéház 13, 14.
 Kemény Zsigmond br. 6.
 Keresztény összetartás 30.
 Kételkedés 10.
 Kiábrándulás (sexuális csömör) 12, 18, 24, 50, 70—71.
 Kicsapatás az iskolából 17, 19, 36.
 KIE 93.
 Kincs István 71.
 Kisszeminárium 89.
 Kivételezés 24.
 Komáromi János 30—35, 45.
 Kongregánista diák 25, 93.
 Korai kamaszkor 13.
 Korcsmázás 17, 18.
 Kóruson a templomban 17.

Kosztolányi Dezső 52
 Kosztosdiák 17.
 Költő, lásd Diákköltő.
 Könnyek hatása 15.
 Környezet vallástalansága 10.
 Körösi Csoma Sándor 87.
 Középiskola, lásd Allami középiskola, Katolikus középiskola, Protestáns középiskola, Szerzetesek vezetése alatt álló középiskola.

Legáció 33, 35.
 Lelki beszélgetés 43.
 Légrády Testvérek 49, 52, 84.
 »Liberális« nevelési módszer 23.
 Lopás 17—18, 59—60.

Magángimnázium 48.
 Magános bűn 21, 41, 60.
 Magántanuló 46—47.
 Magzatelhajtás 75.
 Magyar múlt 31, 32, 35.
 Márai Sándor 57, 58.
 Mednyánszky Cézár 89—90.
 Mikszáth Kálmán 67.
 Misztika 89—90.
 Molnár Ferenc 28.
 Monatschrift für höhere Schulen 4.
 Móricz Zsigmond 49, 61.
 Mostoha anya 31.
 Mulasztás az iskolából 13.
 Művészfiú 35, 87.

Nagybácsi 18.
 Nagynéni 40, 41, 42.
 Nemes Nagy Zoltán 76.
 Nemi felvilágosítás az utca részéről 56—57, 68, 73.
 Nemi önmegtartóztatás 74—76.
 Német regényirodalom a kamaszról 4, 5.
 Nevelő kisasszony 13.
 Nevelői ráhatás 84—87.

Onanizálás, lásd Magános bűn

Osztályfőnök 18.
 Osztálykülönbség 31, 52, 56, 68, 84—86.
 Önállótlanúság 46—47.
 Önértékelés 14.
 Önfertőzés, lásd Magános bűn
 Öngyilkosság 29, 58, 73, 74.
 Önképzőkör 26, 27, 33, 34.
 Önnevelés 19.
 Önzés 9.

Palladis rt. 91.
 Pantheon rt. 57, 58, 89.
 Papi hivatás 31, 36—38, 89—90.
 Pál Ödön, P. 36.
 Párbaj 49, 51—52.
 Pesti fiú 12—14.
 Petőfi Sándor 90.
 Pénz 14, 17.
 Pitroff Pál, I. P. Pál Ödön.
 Pokol 21.
 Pornográf-irodalom 50, 72—73.
 Prostitúció 13.
 Protestáns középiskolák 30—35, 55—57, 61—64.
 Pünkösti Andor 72.

Rákóczi F. II. 32—33, 35.
 Ráth-féle könyvkiadóvállalat 9.
 Révai Testvérek 67.
 Rokonok hatása, lásd Nagybácsi, Nagynéni.
 Rokonok hatása 12.

Szabadságszeretet 10, 90.
 Sárközi György 89.
 Sík Sándor 5.
 Singer és Wolfner 11, 48, 51.
 Soli Deo Gloria 93.
 Sportfiú 53.
 Stréber 57—58.
 Szathmáry Károly P. 6.
 Szántó György 87.
 Szent Imre 91.
 Szent István Társulat 36, 88.
 Szentjóni Szabó László 6.
 Szentkép 21.
 Szerelem, I. Kamaszszerelem.

- Szerelmes levelek 32—33, 58, 85.
 Szeretet 14—16.
 Szerzetesek vezetése alatt álló középiskola 9—10, 14—16, 21—23.
 Sexuális élet, lásd Magános bűn, Kiábrándulás, Prostitúció, Éjjeli mulató, Utcacéány.
 Székely diák 35.
 Szép Ernő 55.
 Szépmíves Céh 35.
 Szilárd János 6, 79.
 Színész 33—34, 90.
 Színésznő 21, 72—74.
 Szini Gyula 87.
 Sztinyay Zoltán 38.
 Szűz Mária, l. Boldogasszony.
- Tabéry Géza 86.
 Tamási Áron 35.
 Tanár 13—16, 18, 31—33, 35—36, 51—54, 57, 58, 62, 64.
 Tanári notesz 22, 54.
 Tanonc 18, 19, 65—71, 72—76.
 Tánciskola 11, 47.
 Természet 35.
 Tersánszky J. Jenő 16—19, 79.
 Testvérek 31, 33, 68, 84, 89.
 Tiltott (Indexre tett) könyvek 15, 21.
 Tiszta élet 71—72, 74—76, 88.
 Titkos bűn, lásd Magános bűn.
 Tormay Cecile 11—12.
 Történelmi óra 32—33, 83—84.
 Törvénytelen fiú 14—16.
- Tóth Tihamér 76.
 Totis Béla 74.
 Tudathasadás 91.
 Tudomány 15.
 Túlvilági életre gondolás 13, 30, 40—45.
- Új Idők 90.
 Unio rt. 79.
 Utcacéány 11, 14, 18, 50, 68, 70.
- Vallatás 50, 56, 58.
 Vallási indifferentizmus 10, 15.
 Vallási krízis 10—11, 20—22, 41, 60, 70, 71, 73—74, 84, 86, 88.
 Vallásos hangulat 9—10, 13.
 Vallásosság 9—10, 14, 36—38, 40—45, 49, 60, 88.
 Váltó 12, 68.
 Várkonyi Hildebrand 5.
 Verselés 13, 14, 32—34.
 Vezető típus 28, 41—42, 59, 83.
 Vidámság, l. Kamaszvidámság.
 Vörösmarty 21.
- Zálogház 60.
 Zárkózottság, lásd Kamaszzárkózottság.
 Zola 21.
 Zsebpénz, lásd Pénz.
 Zsidófiú 13, 20, 25—27, 53, 62.
 Zsidókérdés 20—21, 25—27.
 Zsidóösszetartás 30.
 Zsigmond Ferenc 6.

Felhasznált forrásmunkák

A) Könyvek:

Bánhegyi Jób, A magyar irodalom története I. és II. kötet, Budapest, 1930. Császár Elemér, A magyar régény története. Budapest, 1922. Dézsi Lajos, Bárá Jósika Miklós, Budapest, 1916. Pintér Jenő, A magyar irodalom történetének kézikönyve. Tudományos rendszerezés. I. és II. kötet. Budapest, 1921. Péterffy Jenő, Összegyűjtött munkái. I., II. és III. kötet. Budapest, 1901—1913. Sík Sándor, Gárdonyi, Ady, Prohászka. Budapest, 1929. Várkonyi Nándor, A modern magyar irodalom. Pécs, 1909. Zoltványi Irén, Erotika és irodalom. Budapest, 1923.

B) Folyóiratok:

Budapesti Szemle, Élet, Irodalomtörténet, Irodalomtörténeti Közlemények, Katholikus Szemle, Magyar Kultura, Magyar Szemle, Minerva, Napkelet, Nyugat, Pannonhalmi Szemle, Pásztortűz, Széphalom, Új Idők.

C) Kézirat (Sajtó alá rendezve):

Olasz Péter S. J., Nyolcezer magyar kamasz (13 ezer négyszemközt beszélgetés és 6 ezer levélváltás fővárosi, vidéki és kisebbségi sorsban, főleg Erdélyben élő serdülő fiúkkal).

Tartalomjegyzék.

Előszó 3—5.

Első kísérletek 6.

I. Diákok 7—64.

A) Végig a középiskolán 9—27.

B) Negyedikesek, ötödikesek, hatodikosok 28—45.

C) Hetedikesek és nyolcadikosok 46—64.

II. Tanoncok és földművesifjak 65—76.

III. Csavargók ifjúsága 77—80.

IV. Történeti regényekben szereplő kamaszok. 81—91.

Összefoglalás 91—93.

Tárgy- és névmutató 94—97.

Fölhasznált forrásmunkák 98—99.

**Mit olvassunk.
ha a serdülők lelkét megakarjuk ismerni?**

1. *Marczell Mihály dr.: A bontakozó élet. I—VIII. kötet.*
Kötetenként 9.50 P. Eddig megjelent két kötet.
2. *Stuhlmann Patrik dr.: Scientia amabilis. A serdülő kor lélektana.* Értekezések a gödöllői premontrei gimnázium 1927—28., 1928—29., 1929—30., 1930—31-iki értesítőiben.
3. *Tóth Tihamér dr.: Az ifjúság lelkigondozása. 2. kiadás.*
Ára füzve 8 P, amatőrkötésben 9 pengő.

Mit adjunk a 13—18 éves serdülő fiúk kezébe?

a) Ha 13—15 évesek:

1. *Olasz Péter S. J.: Fiú, légy férfi! 3. kiadás (6—8. ezer).*
Ára 1 pengő.
2. *Tóth Tihamér dr.: A művelt ifjú. 4. és 5. kiadás.* Ára füzve 4 P, amatőrkötésben 4.50 P. — *A jellemes ifjú. 4. és 5. kiadás.* Ára füzve 4 P, amatőrkötésben 4.50 P. — *Dohányzol? 7. kiadás.* Ára füzve 80 fillér.

b) Ha 15—18 évesek:

1. *Olasz Péter S. J.: Az új férfi. 3. kiadás. (Az 1. és 2. kiadás A mai férfi életútja címen jelent meg.)* Ára 1 pengő.
2. *Tóth Tihamér dr.: Tiszta férfiúság. 9. és 10. kiadás.* Ára füzve 5.50 P, amatőrkötésben 6 P. — *A vallásos ifjú. I—II. kötet. 1—3. kiadás.* Ára 8, illetve 9 pengő. — *Krisztus és az ifjú. 1—3. kiadás.* Ára füzve 5.50, illetve 6 pengő. — *Né így! 7. kiadás.* Ára 1 pengő.

c) Ha 17—18 évesek:

1. *Dr. Marczell—Dr. Koszterszitz: Kemény parancs. 4-ik kiadás.* — Ára 5 pengő.
2. *Dr. Nánássy László főorvos: A hatodik parancs.* Ára 50 f.
3. *Dr. Nánássy László: Történetek az életből.* Ára 50 fill.

Mit adjunk 14—17 éves serdülő leányok kezébe?

1. *Dr. Csaba Margit és Dr. Cs. Leicht Mária: Amit egy nagy-leánynak tudnia kell.* Tóth Tihamér dr. előszavával. Ára 2.50 pengő.
2. *Jámbor László S. J.: Levelek húgomhoz. I—III. kötet.*
Ára 4.50 pengő.
3. *Müller Lajos S. J.: Leányhivatások.* Ára 80 fillér.
4. *Müller Lajos S. J.: Leánybarátkozások.* Ára 80 fillér.

Megrendelési cím: Korda r. t. Bpest, VIII. Mikszáth K.-tér 3.
Fiókok: Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Mezőkövesd, Szeged.